

Горан Ковачевић

ЖИВОТ И ТРАДИЦИЈА СРБА НА ВЛАШИЋУ

Материјал представљен у овој књизи може се користити за личну едукацију научно-истраживачке сврхе, док је комерцијална употреба и јавно извођење дозвољено искључиво уз писмену сагласност аутора.

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ	5
ПРЕДГОВОР	7
РИЈЕЧ АУТОРА	8
УВОД	10
СУСРЕТИ СА ЉУДИМА	14
ВЛАШИЋ: Историјско-географски преглед	17
ПОРИЈЕКЛО СТАНОВНИШТВА	21
ОДЛИКЕ ГРАДЊЕ И КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА	22
ТРАДИЦИОНАЛНИ ВЛАШИЋКИ СИР	26
ОБИЧАЈИ НА ВЛАШИЋУ	30
Божихни обичаји	30
Васкршњи обичаји	34
Вучији свеци	36
Источни петак	36
Маслене молитве	37
Обичаји уз крсну славу	39
Свадебни обичај	45
Рађање и одгој дјеце	51
Погребни обичај	53
НАРОДНА ПРЕДАЊА И ЛЕГЕНДЕ	55
НАРОДНА НОШЊА НА ВЛАШИЋУ	59
Женска народна ношња	62
Мушка народна ношња	70
О ИГРИ И ПЈЕСМИ ВЛАШИЋКОГ КРАЈА	74
НАРОДНЕ ИГРЕ НА ВЛАШИЋУ (опис и анализа)	77
НАРОДНЕ ИГРЕ И ПЈЕСМЕ НА ВЛАШИЋУ (музички дио)	107
НАРОДНЕ НОШЊЕ И НАКИТ НА ВЛАШИЋУ	115
ЗАКЉУЧАК	173
РЕЦЕНЗИЈЕ	175
КАЗИВАЧИ	186
ЛИТЕРАТУРА	188
О АУТОРУ	191

ПРЕДГОВОР

Ако тежимо ићи у корак са модерним временом у којем доминирају брз технолошки развој и иновације, неминовно је да немамо времена бринути се о коријенима, обичајима и традицији уопште. Управо из тог разлога намеће се потреба за стварањем свијести о чувању традиције и његовању властитог културног идентитета.

Књига „Живот и традиција Срба на Влашићу“ резултат је вишегодишњег истраживачког рада Горана Ковачевића на подручју влашићких и подвлашићких села и заселака, прикупљања података, доступне литературе и грађе из музеја, како у Републици Српској, тако и у Федерацији Босне и Херцеговине. Обилазећи и најудаљеније засеoke, ступио је у контакт са старосједиоцима који су имали много тога рећи о традицији и обичајима, а чије су ријечи у овој књизи узете као чврсти докази.

Водећи се чињеницом да је фолклорни аматеризам један од најизраженијих облика његовања и промоције традиције и обичаја, сам аутор, фолклорист и велики заљубљеник у народну умјетност, упустио се у рад који изискује велики труд и напор из којег настаје дјело које ће у форми писане ријечи објединити изузетне податке како би створио пут ка даљим проучавањима, али и свједочити о културном идентитету народа који на овим подручјима још увијек опстаје.

У публикацији, која је пред нама, обухваћени су скоро сви елементи живота и традиције нашег краја - од географског положаја, поријекла становништва, културе живљења, традиционалног влашићког сира, обичаја, вјеровања, крсних слава до народних игара и ношње, која је сама по себи спектакуларна, а израђивана је у потпуности ручно и у изузетно оскудним условима - и обједињени у једном дјелу које је приступачно обичном становништву, али и стручној јавности. Сакупљајући преостале и још неуништене елементе наше народне ношње, нарочито, старе ношње динарског типа, аутор је пажљиво уочавао и најситније детаље у изради исте које је обилно и описао, уз то указујући на њен развој и промјене које се примјећују почевши од њеног настанка па надаље.

Поткријепљено мноштвом чињеница добијених из прве руке од стране локалног становништва и обилујући аутентичним фотографијама, дјело треба да промовише наше традиционално наслеђе, али и да подстакне свијест, нас, локалног становништва, да је са поносом његујемо, управо овдје гдје је и настала, нарочито када су у питању млађи нараштаји.

Келеман Новица,
проф. разредне наставе у ЈУ ОШ „Петар Кочић“ у Имљанима

РИЈЕЧ АУТОРА

Истраживање фолклорног наслеђа Срба у Босни и Херцеговини започео сам 2014. године, распитујући се, прикупљајући информације и податке о писаним изворима у вези са Брадином и Влашићем. Моја прва књига „Фолклорно наслеђе Срба из Брадине“, која је објављена 2016. године, резултат је двогодишњег истраживачког рада. Ипак, теренско истраживање Влашића био је посебан доживљај за мене и посебно задовољство због тога што сам имао прилику да током пет година теренског рада на биљежењу и прикупљању грађе лично обиђем скоро сва села од Гостиља, Мудрика, Шишаве, Витовља, преко Доњих Корићана, Влатковића, Кобиље па све до области Имљана (Видовиште, Келемани, Савићи, Макарићи, Миљићи, Грубачи, Новаковићи, Лазићи, Понорци, Дракулићи и др.), Петровог поља и Крушева Брда; посјетим већину домаћинстава; разговарам са већином малобројних становника ових скоро опустјелих села и са њима успоставим коректан и пријатељски однос заснован на повјерењу и заједничком напору да забиљежимо фолклорно наслеђе и идентитет православног становништва овог краја. То, нажалост, није било могуће и приликом истраживања фолклорног наслеђа Брадине, која је у протеклом рату (1992-1995) потпуно разорена и расељена. Управо из тих разлога осјећам да сам се кроз рад на овом дјелу саживео са поменути простором, његовим становништвом и постао дио њега, због чега ова књига „Живот и традиција Срба на Влашићу“ заузима посебно мјесто у дијелу мог живота који је посвећен фолклору. Нарочито бих истакао нарав, присност, отвореност, сусретљивост и горштакчко гостопримство људи са Влашића који су ме увијек радо дочекивали, отворених врата и са осмијехом на лицу, несебично дијелили са мном своју трпезу, своја знања и вјештине, често поклањали по неки комад ношње, а још би ми на поласку обавезно спремили комад домаћег хљеба, сира и сувог меса „да се нађе за пута“.

Иначе, интересовање за ову област почело је почетком 2014. године, на фолклорном семинару у Зеници, гдје сам био један од полазника. Кроз овај семинар су представљене народне игре, пјесме и народне ношње православног становништва из области Брадине, Имљана и Влашића које нису биле значајно заступљене на сцени нити у програмима босанскохерцеговачких фолклорних ансамбала. С обзиром на моје примарно интересовање које је усмјерено на културно наслеђе и музичко-играчку традиционалну праксу православног становништва са простора БиХ, било ми је драго што сам „открио“ ове области, које су скоро заборављене, а у којима постоји одличан потенцијал за унапређење и проширење репертоара ансамбала који имају развијену свијест о очувању и промоцији властите културне баштине.

Ово посебно из разлога што сам забринут чињеницом да у нашим фолклорним ансамблима данас због њихове популарности и атрактивности, те усљед различитих политичко-историјских дешавања и економске ситуације уопште, често доминирају игре из сусједних држава, у односу на игре из наших

крајева, што додатно доприноси деградацији традиционалног културног наслеђа нашег народа и утиче на то да оно постепено губи на значају и пада у заборав.

Посебну пажњу током поменутог семинара привукло ми је представљање народних ношњи „Влашића“ и „Имљана“, које су ме очарале својом необичном љепотом и колоритом као ниједна ношња до сада, али истовремено изазвале и чуђење како да тако лијепу и богату народну ношњу нисам запазио код наших фолклорних ансамбала до сада. Кроз разговоре са предавачима схватио сам да они те области предају на основу већ постојећих кореографија „Игре са Влашића“ и „Игре из Имљана“, које у „оригиналном“ облику (кореографији истог аутора) изводе само три КУД-а у БиХ, док се аутентичност грађе правда чињеницом да је аутор наведених кореографија поријеклом са влашићког краја, иако није оставио никакве записе о грађи коју је користио приликом стварања тих кореографија. Такође, о народним играма овог краја не постоје никакви други писани трагови, што ме је додатно подстакло да се озбиљно упустим у ово, наизглед једноставно, етнографско истраживање и кренем на терен.

Срећан сам што сам смогао снаге да, и поред свих изазова који су ме пратили током ових протеклих година, истрајем у намери да дам допринос етнографији влашићког краја, која је до овог тренутка била неправедно запостављена. Неминовна чињеница је да се изворни елементи народне традиције свакодневно мијењају и губе под утицајем савременог доба, али и изумирања становништва те да је сваки даном све мање шансе да се она забиљежи, како бисмо је могли што вјеродостојније приказати на сцени.

Сматрам да смо ми можда једна од посљедњих генерација која има прилику, а самим тим и обавезу, да оде на терен, пронађе аутентичне казиваче и забиљежи нека нова сазнања, или прошири већ постојећа. Управо из тог разлога желим вјеровати да ће ова књига послужити као примјер и својеврстан подстрек другим младим људима, заљубљеницима у фолклор и традицију, да, ако ништа друго, барем покушају обићи крајеве из којих и сами потичу. Вријеме је да одбацимо летаргију и изађемо из сјене других, цијенећи себе и свој идентитет како би са поносом представљали своје културно наслеђе, а не да то други раде умјесто нас самих.

УВОД

Влашић је, због својих специфичности, одувјек био интересантан многи. истраживачима из разних научних области: неки су писали о флори и фауни други о клими, неки о мљекарству и сточарству, а значајан број њих је писао материјалном и нематеријалном културном наслеђу овог краја. Мој рад по насловом „Српска народна традиција на Влашићу“ резултат је вишегодишњег теренског истраживања народне традиције Срба овог краја. Имајући у виду је традиционална пракса Срба са овог простора досад скромно обрађена, то *N* је подстакло да се упустим у ово теренско истраживање. Мој циљ је био *J*. након прикупљених података, уколико се укаже прилика, објавим и подијели сва забиљежена сазнања о томе. Мотив за ово истраживање била је жеља да < на аматерској фолклорној сцени у примјени традиционалних игара, више пажње посвети овој етнографској, етномузиколошкој и етнохореолошкој области, посебно из разлога што српско становништво полако изумире са ових терена, нарочито у дијелу који је након посљедњег рата (1992-1995) административно припао Федерацији Босне и Херцеговине.

Припремајући се за ово теренско истраживање, проучавао сам рани објављене радове о овој области. У вези с тим, пронашао сам неколици! радова који су посвећени народној ношњи овог краја а чији су аутори би; Милан Карановић, Мирослав Драшкић и Зорислава Марковић Чулић; са друге стране, врло мали број аутора је писао о музици и обичајима овог краја, међу којима бих издвојио Цвјетка Ритмана и Радмилу Кајмаковић - што ми је био додатни мотив да приступим детаљнијем истраживању овог терена и покушам потврдити и проширити неке од њихових сазнања. Увидом у ове радове, након обједињавања информација прикупљених на терену, дошло се до нових сазнања која ће омогућити потпуније сагледавање традиционалне праксе српског становништва на Влашићу, које ћу укратко поменути у овом уводном излагању, како бих читаоцу приближио комплетну слику овог терена.

Утисак је да се највећа полемика води о називу (појмовном одређен влашићке ношње као такве, имајући у виду да такво одређење не постоји. Према подацима из стручних текстова и писаних извора, указује се на постојање тзв. „травничке“ и „имљанске“ ношње. Према свему судећи, претходно истраживања су се односила на појединачне микролокалитете Влашића, који се превасходно административно лоцирали према поменутим центрима.

„...Ријетко гдје се старинска ношња у Босни и Херцеговини сачувала као травничком крају, који обухвата цијели травнички срез. Границе среза не чине и етнографску цјелину... тако на сјеверној и западној страни среза, наилази, на ситуацију гдје је административним границама подијељена једна етнографска област... Тако на сјеверу преко Влашића, око Корићана, Витовљ. Шишаве имамо српску ношњу која је истовјетна и типична за крај око Кот Вароши...” (Марковић-Чулић, 1954: стр. 1)

У вези с тим, важно је истаћи и чињеницу да је у том периоду имљанска област припадала которварошком срезу све до 1955. године када је оформљена општина Скендер Вакуф, данашње Кнежево. На основу објављених радова временом је општеприхваћено да се појам "Имљанска ношња" као специфичан тип народне ношње, прихвата уз назнаку да је употребљаван само на ужем подручју влашићких села: Влатковићи, Кобиља и Имљанској области. Међутим, стиче се утисак да је тај податак дјелимично тачан.

У једном од својих радова Карановић (М. Карановић 1953) описује област коју назива „Имљани“ и поставља границе њеног простирања само на села: Кобиља, Влатковићи и Имљани, при чему под Имљанима подразумева непосредну околину некадашњег средњовјековног мјеста Имљани.

Мирослав Драшкић је обрађујући ношње сјерозападне Босне такође задржао појам „Имљани“ и „имљанска народна ношња“, али истакао да тај термин није адекватан јер Карановићева тврдња да се наведена села зову заједничким именом Имљани није тачна, као и да самоЧијесто Имљани такође не постоји, али пошто у народу на поменутој територији не постоји заједнички назив за ову област он задржава тај термин, не желећи да ствара неки други за који сматра да такође не би био адекватан (М. Драшкић, 1962).

Ипак, он у опису распрострањености „Имљанске ношње“ даје нове и шире границе гдје укључује и мјесто Доњи Корићани које је административно припадало Травнику, уз запажање да у њима та ношња нестаје под утицајем „травничке ношње“.

Посљедњи радови које сам проучавао припремајући се за теренско истраживање су радови Зориславе Марковић Чулић (З. Чулић 1954; 1962) у којима она описује „имљанску ношњу“ као динарски тип народне ношње у овом крају. Чулић поставља шире границе простирања исте од Крушевог брда, преко данашње области Имљана и Доњих Корићана, на Витовље и Шишаву који су такође административно припадали Травнику. При томе указује да се управо преко ових крајева догодила експанзија травничке ношње, која иначе припада средњобосанском типу народних ношњи, чиме је, скоро у потпуности, потиснут стари динарски тип народне ношње на овом подручју.

Данас, након увида у постојеће стање на терену, можемо закључити да је у односу на претходне податке из истраживања, подручје шире и да заправо обухвата простор од Крушевог брда преко данашњих Имљана (заједничко административно име за групу села на једном подручју), Кобиље, Влатковића, Доњих Корићана, Витовља, Мудрика, Шишаве и Гостиља. Прикупљени подаци указују да је унутар ових граница заступљен поменути тип ношње и да га требамо посматрати као једну етнографску област. Такође, закључујемо да је на овом терену некада доминирао динарски тип ношње, који се препознаје и описује као „Имљанска народна ношња“, а који је до данас остао сачуван само у оним најнеприступачнијим насељеним мјестима ове области. Имајући у виду да је асфалтни пут који води од Кнежева до Видовишта (центра Имљанске области) изграђен 2005. године, а до осталих заселака асфалтни путеви нису изграђени ни данас, лако је закључити да су изолованост и лоше комуникације

ка административним центрима засигурно биле један од главних разлог очувања старијег начина одијевања. За разлику од тога, у приступачнијим мјестима кроз које су прошли путеви, након Другог свјетског рата, дошло је до продора нових - модерних материјала који су стари динарски тип ношње потпуности потиснули из употребе. Осим ношње, на цијелом овом подручју с исте народне игре и пјесме, док су народни обичаји готово једнаки, уз веом мале разлике од села до села, а становништво је повезано родбинским кумовским везама.

У складу са тим, када је ријеч о народној ношњи на Влашићу, данас имам ситуацију да се она у старом, изворном динарском облику, задржала једино непосредној близини мјеста Кобиља и Влатковићи, који су уједно и једна од најнеприступачнијих села на Влашићу; на простору Доњих Корићана, Имљанск области и Крушевог Брда је дошло до продора средњобосанског типа, али ј становништво ипак задржало поједине елементе старе ношње и ту срећем комбинацију средњобосанског и динарског типа народне ношње; а у Витовљ' Мудрикама и Шишави стари тип динарске народне ношње се потпун изобичајио и у потпуности је замијењен средњобосанским типом, тз травничком народном ношњом - посматрано од времена Другог свјетског рат до данас.

Такође, значајно је поменути и чињеницу да се данас у Крушевом брду понегдје на Имљанима, може пронаћи „тип“ народне ношње који потиче из краја седамдестих година прошлог вијека, а који је настао под утицаје теслићке и озренске народне ношње. Ова ношња израђена је од новији најчешће фабричких материјала, а најбитнија разлика, у односу на типичну влашићку ношњу, је та што је дуга кошуља подијељена на кошуљу до струка кошуљак (сукњу) која је по ободу украшена најједноставнијим техникама вез док су марама, јечерма и прегача остале непромијењене. Пошто се ради облику ношње која датира из новијег периода и коју је становништво прихватило у малом броју и то као новији, модернији облик облачења, те да она осликава ни дух ни традицију овог простора она није узета у разматран приликом писања ове књиге, али ће вјероватно бити предмет разматрања другом допуњеном издању.

Књига је састављена из неколико цјелина у којима је представљено! прикупљена грађа о народној традицији овог краја. На почетку се наводи кратки преглед географских одлика, као и кратки преглед историјских, писаних трагова о овој планини, те о кретањима становништва и његовом досељавању у Влашић како би се читалац упознао са овим крајем. У наставку слиједи Д1 посвећен култури живљења и начину градње на Влашићу, те породичне заједнице као основној друштвеној организацији у којима је влада дисциплина и познавала се улога и задаци сваког члана заједнице појединачно обзиром да су мљекарство и сточарство гране по којима је овај крај увијек б препознатљив, искоришћена је прилика да се читаоцима посебно предста традиционални влашићки сир и његова припрема као дио традиције овог краја. Након овога, слиједи опис основних народних обичаја на Влашићу у вези

Божићем и Васкрсом, крсном славом те свадбени обичаји као значајни примјери народне традиције овог краја. Осим наведеног, било је битно навести и неке од обичаја у вези са рађањем и одгојем дјеце, заједничким житним молитвама, специфичним празницима, као и погребним обичајима, који су такође саставни дио живота и културе становништва овог краја. Напослијетку, навођењем примјера народних предања и легенди заокружује се приказ услова и начина живота људи на Влашићу, који требају остати упамћени како би се преносили млађим генерацијама и на тај начин сачували од заборава.

У другом дијелу књига читаоца упознаје са вокално-инструменталном и играчком праксом влашићког краја, те описима влашићке народне ношње - као опипљивим и трајним елементима културне традиције овог поднебља. Детаљним описом појединачних елемената мушке и женске народне ношње која се и данас затиче на терену, дат је приказ карактеристика и различитости ове ношње у периоду од Другог свјетског рата до данас. Поред тога, кроз наративни и лабанотацијски опис представљено је петнаест народних игара са Влашића, уз нотне записе вокално-инструменталне пратње, те пјевачки примјери који карактеришу овај крај.

Књига завршава пописом литературе и пописом казивача, којима се овом приликом посебно захваљујем на свим подацима и информацијама које су подијелили са мном, за све вријеме које су издвојили за наше разговоре, а посебно за напоре које су уложили да би након много година одиграли, отпјевали и одсвирали материјал који нам је био неопходан.

Надам се да ће читаоци у овој књизи уживати, барем упола колико сам ја уживао током обиласка овог терена и дружења са казивачима.

СУСРЕТИ СА ЉУДИМА

Имао сам срећу да лично упознам госпођу Љиљану Бељкашић Хаџидедић пензионисаног етнолога Земаљског музеја у Сарајеву, која се бавила народни[^] ношњама БиХ, а кроз разговоре са њом сам добио доста корисних информација и смјерница, али и сазнао за неке од њених анегдота са терена. С обзиром н^c то да сам приликом скупљања материјала за писање ове књиге обилазис влашићки крај и при том разговарао са великим бројем људи од којих сам чуо разне приче из њихове прошлости, легенде које су им препричаване, те бројне друге анегдоте које су у вези са њиховим пријатељима или члановим; породице, нисам могао, а да се не присјетим наших разговора и њене књиге^c „Сусрети са људима, из етнографског теренског дневника“, у којем описуј^c доживљаје са својих теренских истраживања. Пошто дијелимо слична искуства одлучио сам да дио најзанимљивијих цртица наведем на почетку ове књиге како бих читаоцима приближио овај крај и ове људе.

* * *

„... У Корићанима смо изнајмили коње за јахање, јер је пут до Имљана дуг I тежак за пјешака... Колону је предводио сељак на свом коњу, иза њега нас трој и на крају снаха тог сељака која је водила коња на коме је био наш цјелокупнI пртљаг...

Смјењују се мали проплаци и густа црногорична шума, мјестимично ј мрачно због густих грана, иако је био сунчан дан. Наш водич прича о њиховог тешком животу, о проблемима и штетама које им наносе „међеди“, нападај стоку, једу им сазрело жито и упозорава нас: *Ако сретнете мечку са мечићимс бјежите главом без обзира. Ако се сретнете са међедом, пењите се на крив дрво, јер се међеди лако пењу на право дрво, о на криво не могу, одма' падај на тле.* Са уздахом гледамо стабла која као да иду до неба, и сасвим су права! (стр. 34).

О овом Љиљанином искуству сам признајем најчешће размишљао ходајућ сам по влашићким врлетима осврћући се на сваки шум који је долазио и шуме, или грмља размишљајући да ли ће се појавити нека животиња и как поступити у том случају, те да ли је криво дрво заиста право рјешење.

* * *

„Тешкоће око чувања стоке и разговори о медвједима њихова с свакодневница. Они тврде да су медвједи у суштини плашљиви и због тога сумрак често лупају у канте да их преплаше. Један чобан каже ми да сталн спава у тору са овцама, да их сачува од напада медвједа. Пошто нема никаквс оружја, питам га како ће се одбранити од медвједа. Он вели: *Лупаћу у кангг колко могу, и но крају, један од нас ће се препаст и утећи!* Други сељак при¹ како му је медвјед убио јуницу, и како је он убио тог медвједа. Пошто су ок

законом заштићени, морао је да иде на суд. Вели да га је судија „пустио“ без казне, насмијаосе кад мује сељак рекао: *Ја неznam како се нас двојица можемо споразумјети. Ти заступљујеси међеде, а ја само себе.*” (стр. 38).

* * *

Кроз разговоре са људима на Влашићу о оглављима и традиционалним фризурама, сазнао сам да су за третирање косе дуго користили лужину, а тек са доласком градских чиновника су сазнали за шампон. Пошто им ти производи нису били блиски, дуго нису имали повјерења у њихову дјелотворност, те су их у неким дијеловима Влашића почели активно користити тек почетком 60-их година. То ме асоцирало на још једну анегдоту из Љиљанине књиге: „У близини школе, испод једног брдашца је мали извор. Отишла сам да се умијем, и док перем зубе одједном осјетим да ме неко посматра. Подигнем главу и видим како на узвисини изнад извора сједи старији човјек. Поздравимо се, а он ме пита шта то радим и показује на пасту и четкицу за зубе. Ја му све објашњавам, а он ме пита: *А је ли те икада заболио неки зуб?* Кажем му да јесте, а он ми на то одговори: *А ето видиш, ја за то не знам, а мене никод није заболио ни један зуб, а већ сам остарио.*” (стр. 38-39).

* * *

„У једној кући сусрећем се са једном старијом женом. Након што смо се „испитали“, тј. објаснила сам јој ко сам, шта радим, због чега сам у овом крају, она ме још упита да ли сам удата. Када сам рекла да нисам, она ми рече: *Докле год мислиш да ишта вриједиш, немој се удавати.* Мени то би смијешно, па је упитих - ко ће ме узети када не будем ништа вриједила, а она на то узврати: *Па и онда увијек можеш справ себе наћи. Некога ко не вриједи, увијек можеш добити*” (стр. 39).

* * *

Читајући литературу дошао сам до података о праксама удаје дјевојака за веома младе момке, или дјечаке, уколико је породица имала потребе за радном снагом, што ми је пар људи са Влашића такође причало, говорећи да се то дешавало њиховим дједовима или бакама. С обзиром на то да је Љиљана имала прилику да упозна жену којој се то заиста десило овом приликом желим да читаоцима пренесем и њено искуство:

„Разговарам са једном старијом женом и интересујем се, кад је она била млада, у којим су се годинама удавале цуре и женили момци. Рекла ми је да су се „у њено доба“ цуре удавале са 15-16 година, а да се она удала као стара цура са 18 година. Углавном су родитељи уговарали свадбе, а дешавало се и да се млада и младожења нису никада ни видјели прије свадбе. Тако је било и у њеном случају. Зна кад су просци дошли у њену кућу и договорили се са њеним оцем. Зна и то да је ово домаћинска, имућна кућа, али није знала „за кога је

воде". Када је дошао дан свадбе, „опремили су је" како доликује млади, дошли су сватови, све се „провело по обичају" и она је са сватовима дошла у нови дом, Породица је била велика, са родитељима су живјели и ожењени синови са својим породицама, а кућа пуна сватова, а и дјеце, која су сједила поред огњишта. Од те гужве и топлоте са огњишта нека дјеца су задријемала и заспала.

Ја ко младо дворим сватове, а стид ме је да питом за кога сам одведена. Једна од јетрви стално је уз мене, и ја уграбим прилику да је замолим до ми покаже за кога сом се удало. Она ми показа једно мушко дијете које је зоспало крај огњишта, било му је ваљда 7-8 година и рече - ето, за њега си доведена, него, узми га у наромак и носи у магазу нек спава. Изађох пред кућу и скоро се обезнаних. Да сад бјежим и вратим се кући, то би за мог оца била велика брука. То не могу учинити. Погледох према штали. Испод стрехе виси савијен конопаци,, те ти јо спадох онај конопаци, и уђох у шталу да се објесим. Моја јетрва опазила да се ја одмах не вратих, те ме и спријечи да се објесим. Каже ми она: Не будали, ово је добра, богата, домаћинска кућа. Чељад су добра, биће ти с нама добро. Шта ће и они, имају велико имање ваља радити и треба им радна сного. Ти си млада и здраво, па се начекај док он одрасте. Тако сам и ја, па шта ми фали? Тако ти ја остадох у овој кући." (стр. 47-48).

Људска искуства су највреднија свједочанства о карактеристикама неког времена и стварним околностима у којима су људи свакодневно живјели и радили а као таква представљају важан дио усменог предања о културном наслеђу, што је и био разлог због којег сам ове цртице подијелио са читаоцима

Државна школа за домаћице у Шишави -фотографисано око 1946. године.

ВЛАШИЋ: Историјско-географски преглед

Влашић је планина у средњој Босни. Највећим дијелом се простире Средњобосанским кантоном, али и једним дијелом Републике Српске. Простире се у правцу југоисток-сјеверозапад, између линије Зеница-Травник (југоисток) и Котор Варош-Кнежево тј. некадашњи Скендер Вакуф (сјеверозапад). Уздиже се (Девећанске и Пакларске стијене) на подручју Травника изнад долине ријеке Лашве, која му је истовремено и јужна граница. Према сјеверу, блаже је нагнут и простире се до Вучје планине и извора ријеке Врбање. Источна граница му је поток Била (Бијела), притока Лашве, док се према западу спушта у висораван Витовља.

Влашићка висораван обухвата највећи простор планине и налази се на просјечној висини од 1000 до 1500 метара надморске висине, док највиши врх, Паљеник, достиже висину од 1933м надморске висине. Њепрве падине прелазе у неколико подвлашићких платоа, од којих су најпространији витовљански плато, (према планини Ранче), корићански и имљански плато, те Петрово поље. Влашић се простире на подручју седам општина чије територије обухватају његове обронке и то: Травник, Јајце, Добретићи, Кнежево, Котор Варош, Теслић и Зеница. Прекривен је недирнутим пашњацима и шумама оморице, а богатје и извориштима воде. На ужем подручју Влашића клима је планинска, а на нижи м локацијама ријечних долина - умјерено континентална. Просјечна зимска температура је 1°C, док просјечна лјетна температура износи 14,2°C. Зимски период траје и до пет мјесеци са обилном количином сњежних падавина, а покривеност снијегом зими се нагомила и 1,5 - 2,1 метара.

Сјеверна страна Влашића блаже је нагнута и ту су се створили бројни водени токови, који стварају главне изворишне дијелове притока Врбаса: Угра и Врбање, а на самој висоравни Влашића има више врела која лети не пресушују: Девећани, Орман, Краљичина вода, Харамбашино врело и други. Вода на Влашићу је хладна и угодног укуса, а карактеристично је да се код сваког врела вода брзо губи и понире у земљу тако да дуж планине постоји велики број бунара у које се раније силазило дрвеним лjestвама.

Влашић је углавном грађен од вапненаца и мезозојских доломита, нарочито из доње и горње креде. У јужном подножју планине налазе се бројни сипари (точила), голи гребени, простране висоравни, стрми одсјеци и крашка врела. Осим по богатству природе и испаше, Влашић је, још од средњег вијека, био познат и по традиционалном влашићком сиру којим се у том периоду трговало не само у Босни и Херцеговини, него и даље, а што је посебно значило становништву овог краја. Поред сира, Влашић је познат и по аутохтоном овчарском псу - влашићком торњаку, који је становништву овог краја од велике помоћи посебно када је ријеч о заштити стада од вукова и медвједа, који су овдје веома чести.

Влашићи пас-торњак

Поред торњака, и овца праменка је аутохтона босанскохерцеговачка пасмина карактеристична за Влашић, која је добила име по свом руну дугих праменова. Праменка је овца комбинованих производних својстава: млијеко, месо, кожа и вуна, а такође има и добру плодност. Постоји неколико врста ове пасмине од којих је код нас најпознатија и најраспрострањенија влашићка праменка.

Влашићка овца - праменка

Што се тиче демографских одлика, на цијелом Влашићу је током историје највише било православног и римокатоличког становништва, док је данас након ратних дешавања 90-их година, дошло до значајне промјене демографске слике. Знатно је смањен број православаца и римокатолика, док је дио Влашића који је припао Федерацији БиХ, данас насељен претежно муслиманским становништвом. Историјски подаци говоре да је према црквеним

подјели некада комплетан влашићки крај спадао под митрополију Дабробосанску, све до оснивања Бањалучке епархије 1900. године. Тада је имљанска област одвојена од митрополије Дабробосанске и припојена Банаљачкој епархији, којој и данас припада, тако да је влашићки крај (као једна етнографска цјелина) осим административних подјела у 20. вијеку доживио и црквену подјелу.

О самом поријеклу имена планине Влашић постоје различите легенде. Између осталих, најчесталија је верзија по којој су сунчева и мјесечева мајка послале седморицу браће да донесу срећу и љепоту из далеког свијета. Након лутања, шесторица се срећно вратише, али седми се заувјек изгубио. Коначно, Мјесец га је пронашао на прелијепој планини у коју се претворио. По другој варијанти, шесторица браће су се удварала истој љепотици па се љуто завадили. Замолили су мјесечеву и сунчеву мајку да пресуди. Она одлучи да љепотица свима буде сестра, и њено седмо дијете. Легенда каже да је тада настало сазвијезђе седам Влашића, које се (за ведрих \$оћи, од прољећа до јесени) кристално јасно види са планине Влашић.

Ипак, према малобројним историјским подацима и међу локалним становништвом се преноси прихватљиво увјерење да је планина именована по чобанским номадима, Власима (како се називају у Босни), посебно јер је ова планина позната по богатим испашама. С обзиром на то да до доласка Турака у Босну нема скоро никаквих записа о Босни и њеним планинама, али да се прате токови сеоба појединих народа преко подручја Балкана, претпоставља се да су још Илири, а послије њихи Славени напасали стокуна Влашићу, јер јетравнички крај био познат у том периоду, а сигурно је и да су у средњем вијеку долазили Румуни тј. Власи, такође са стоком, посебно у периоду почетка турске владавине. Према претпоставкама академика Марка Вега и његових истомишљеника, већина номада су романизовани потомци старих Римљана и древних илирских племена који су ту живјели и узгајали своја стада од пада Римског царства и остали до краја XIX вијека, а вјерује се да су они и донијели оригиналну рецептуру за прављење влашићког сира. Међутим, на Влашићу нема никаквих остатак а из старих времена који би потврдили, или оповргли ове претпоставке. Према казивањима Ћурчића - бившег кустоса музеја у Сарајеву, на Влашићу има веома мало трагова из претходних епоха од којих је најпознатија једина громила на највишем врху (Паљенику) тзв. Влашка громила, која датира из праисторијског доба. (С. Филиповић, 1927) Иако је травничка околина била насељена у римском добу, до сада на Влашићу није било никаквих римских налазишта, једино се на једном брежуљку - Пируши, могу пронаћи 2-3 средњовјековна стећка за које народ говори да су сватовско гробље.

Оно што би могло послужити као доказ да је ова планина била позната у средњем вијеку као испаша јесу сама имена Влашић и Влашка громила, што су безусловно називи који потичу од имена средњовјековних влашких пастирских племена балканског полуострва, што се може довести у везу са претходно наведеном претпоставком академика Вега. Ипак, о доласку Влаха у источну и

средњу Босну нема много података. У Гласнику Земаљског музеја у једно биљешки из 1916. године др Трухелка тврди да њихова инвазија на ове просторе започиње у XVII вијеку, а да су све до тада били само у пролазу и обилазили планине са стоком (/б/с/.).

Да је травнички крај од раније био познат по испаша и природним, богатствима, можемо да закључимо и из повеље султана Мехмеда I Дубровчанима од 7. маја 1480. године гдје се помиње ријеч "травник" - тј чиновник који побире траварину (од напасања стоке), и у којој се даје обећање Дубровчанима да их травник неће узнемиравати. Са друге стране, први писај траг о називу Влашић може се наћи у писму Мехмеда II Дубровчанима из 1472 године гдје се од ријечи "влах" помиње и деминутив "влашић", а с обзиром да се у писму говори о узимању младића за потребе турске војске могуће је да с тим деминутивом желио описати влашки младић, дјечак, влашчић, па се можда може претпоставити да је то остао устаљени назив који се временом прихватио и задржао (/б/с/.).

Ипак, засад не постоје конкретни историјски подаци који би тачно описали поријекло имена ове планине нити са тачношћу потврдили демографско кретање и њену улогу у давном периоду.

Иако је од раније препознатљива по сточарству и пашњацима, планина Влашић је данас више окренута ка руралном и зимском туризму, који постаје примарна привредна грана у овом крају.

Паљеник - највиши врх Влашића

ПОРИЈЕКЛО СТАНОВНИШТВА

Пратећи историјске податке, може се претпоставити да први слој влашићког становништва потиче од старог средњовјековног становништва из предтурског периода, које је за вријеме дугогодишњих турско-угарских сукоба било угрожено. Овом слоју становништва највјероватније су се прикључили и стари православни досељеници из Црне Горе и Херцеговине, који су пред Турцима напустили матицу и населили Јајачки банат, као и представници старог племена Крича од Таре, чије се име задржало у топонимима Поугарја, у називима Кричићи и Крике. Кричи се у турским изворима из XV вијека помињу као Влашка нахија на подручју Таре, што иде у прилог поретпоставци да је на овом терену било влашкогелемента, на шта упућује и само име планине Влашић (ГЗМ, 1962). Уколико су остаци овог становништва успјели да привремено избјегну сукобе и остану на овом подручју, може се претпоставити да су ступили у контакт са каснијим досељеницима у ово подручје.

Надаље, у периоду турске владавине на овом подручју затичу се и сточарски баштинници „филурџије“¹ који се у писаним изворима помињу у XVI и XVII вијеку. Ово становништво је могло имати контакта са данашњим најстаријим родовима на Влашићу на шта упућује сјећање на познату породицу Бенцун из тог периода, за које др Трухелка сматра да су потомци досељених Влаха који су успјели сачувати породично имејош из доба сеоба (С. Филиповић, 1927).

Трећа струја досељеника на Влашић помиње се крајем XVII и почетком XVIII вијека, а који су били састављени од свега пет родова. За један род - Грубачи може се са доста сигурности рећи да су досељеници из Црне Горе, док се претпоставља да су и остали родови највјероватније припадали различитим досељеничким струјама из Црне Горе и Херцеговине (ГЗМ, 1962).

У складу са тим, на Влашићу се не може говорити о једној компактно досељеној струји, већ комбинованим миграционим кретањима становништва и насељавању у таласима. Оно што можда може довести до забуне да се ради о једном роду који се ту доселио је то што су сви становници Влашића прихватили и славе исту крсну славу. Међутим, познато нам је да се у ранијем периоду у многим крајевима крсна слава могла преузимати од старијих родова, тј. узимати слава „земље“ на коју се долази, што је вјероватно и овде био случај.

Узимајући у обзир све наведено, сматра се да данашње православно становништво на Влашићу припада различитим миграционим струјама из југоисточних крајева које се сукцесивно насељавало у мањим групама од краја XV до XX вијека.

¹ Филурџије или тзв. дукатари су Власи који нису плаћали порез него су били дужни да једном годишње, о Божићу, санџакбегу дају два „хљеба“ сира и један филур тј. дукат од сваког дома који је ишао држави. Обзиром да су плаћали мали порез, филурџије су били у обавези да одржавају и чисте путеве те исте означавају кољем када падне снијег.

ОДЛИКЕ ГРАДЊЕ И КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА

У влашићком крају становништво је раније живјело у породичним задругама, у којима је најстарији мушки члан био старјешина задруге. У задрузи су владала одређена правила и тачно се знало ко шта ради те шта су чија задужења. Сва покретна и непокретна имовина породичне задруге, била је заједничка.

Породичне задруге су иначе у динарским крајевима формиране за вријеме турске владавине, како би се осигурала већа безбиједност од напада у временима када је владала хајдучија. Са друге стране, по турском пореском систему, узиман је харач на дим, без обзира на број чланова породице, што је такође утицало на развијање породичних задруга (М. Карановић, 1929).

У породичним задругама владала је патријархална пристојност и сви су се придржавали неписаног кодекса понашања који се преносио усменим путем и то: "ваља се, то и то" или "не ваља се, то и то".

Породична задруга Адама Грубача - фотографисано око 1930. године

Свака задруга имала је „кућу“ - заједнички објекат у којем су се обављал^ кућни послови, прослављала слава, давале софре за покојнике, обављал^ свадбе и гдје су сви чланови задруге заједно ручавали два пута током године

за Бадњи дан и на Божић. Свим осталим данима за ручак су одвојено сједили мушкарци и жене, момци и дјевојке, дјеца и чобанчад. Осим велике куће постојао је и „кућерак“ - објект који је служио као „резиденција“, а у којем је дјеловао старјешина: примао госте, обављао пословне договоре, доносио одлуке, али и савјетовао се са другим старијим члановима задруге. Према казивањима, у кућерку су могле радити само одређене жене из задруге, оне које су на неки начин биле посебно „обучене“. Ово из разлога што старјешина није третирао све госте, или пословне партнере једнако, али им то никад јавно није показивао како се неко не би увриједио. У тим случајевима, одређеним знаковима и гестикулацијама даване су инструкције женама које су послуживале у кућерку како да се опходе према госту, да ли нпр. треба донијети пуну флашу ракије, полупразну флашу, или ће се пак оправдати да је нестало ракије и извинити се и сл.

Од објеката, ту је био још и „киљер“, мањи објект за ожењене чланове задруге, који се користио за спавање и чување личних ствари брачних парова и њихове дјеце. Квадратног је облика, обично без прозора и са једним вратима, са кровом нешто мањим него код куће. Састојао се из спаваће собе и собе за дневни боравак у којој је била зидана пећ за гријање. У киљеру није било отвореног огњишта, а величина киљера зависила је од имовинског стања власника, као и од тога да ли има подрум, или не. Осим тога, задруга је имала амбаре за жито, кочак или крам за кукуруз, мљекаре и штале за стоку, трап и нужник. С обзиром на то да су породичне задруге биле прилично велике, заузимале су и велики простор који је носио назив према презимену рода задруге. Једна задруга је чинила једно сеоце тј. заселак. Данашњи Имљани, тј. област Имљана, примјер је скупа великог броја појединачних заселака, некадашњих задруга (Дракулићи, Грубачи, Лазићи, Келемани, Макарићи, Миљићи, Савићи и сл.). Према казивању Зорке Милојевић, највећа породична задруга у Влашићком крају, а и шире, била је задруга Петра Милојевића из села Кобиља, која је бројала 63 члана, и да тај број није могао да се пребаци из разлога што би се увијек неко од чељади из куће удао, или упокојио.

Међутим, на диобу породичних задруга, које су данас остале само у сјећању старијег становништва, утицало је стварање личне имовине код задругара. Најчешће су мушкарци од расподјеле вуне, плели чарапе и продавали их на зборовима, у оближњим варошима, или кад отјерају стоку у жупне крајеве гдје нема оваца ни вуне, чиме су стицали свој новац и имовину која се на Влашићу називала „пособац“, док се у неким крајевима називала и „прђија“.

Са развитком личне имовине појединаца, развијала се тежња за личном имовином и код осталих задругара, што је нарушавало одрживост социјално-патријархалне праведности, јер се занемаривала заједничка тековина и имовина, а сва пажња задругара се концентрисала на то да се увећа лична имовина. Управо то је узроковало честе сукобе међу задругарима и на крају довело и до диобе задруге.

Што се тиче изгледа самих објеката, које и данас срећем на терену, старе куће на Влашићу су биле брвнаре, градиле су се на четири воде и обично с\ имале: кућу, собу и подрум.

Кућа је била најважнија просторија. Имала је најчешће два прозора и у њо се налазило огњиште, ложила ватра и припремала храна. Ту се постављале сопра и састајала чељад, обављали свакодневни послови и вјерски обреди. \ кући је био земљани под, а понегдје и под од дебеле тесане даске. На кући с^ била обавезно троја врата и то: двоја улазна врата и једна унутрашња врата зг собу, која су у правилу била мања од улазних и имала су праг од 40цм, што је више личило на преграду између собе и куће.

Соба је била мања од куће, и обавезно позиционирана изнад подрума такс да је под увијек био од дебеле тесане даске, са два прозора и земљаном пећк која се називала „куба“ - а коју сам чак имао прилику да видим у старој кућ^ породице Бановић из засеока Миљићи. Соба је служила за спавање, а зимском периоду и за ткање, везење, сушење жита, примање гостију и сл. Подрум је увијек био испод собе, са једним вратима и без прозора. У новијел, периоду подруми се граде од камена и називају се „магаза“. Подрум јс углавном служио као остава гдје су се чували ковчези са сексеном тј. рухом сргови са одјећом, вуна, лан, прехрамбене намирнице и сл.

Имљанска кућа брвнара - фотографисано 1977. године

Приликом градње брвнаре користила се машина (маховина) која се постављала између брвана због бољег заптивања и изолације. Према грађи која се користила за изградњу стамбених објеката, разликујемо три врсте објеката и то: „брвнара“ - која је грађена од брвана, затим „кућа од протеса“ или „тесаница“ - која се градила од дебеле даске која је тесана сјекиром и „кућа од резаница“ - изграђена од брвана која су пресјечена уздужно тестером коју називају „гатер“. Након Првог свјетског рата, у употребу је ушао и камен, од којег се градио подрум.

Познато је и да се у влашићком крају све до аустроугарске окупације 1878. године нису употребљавала стакла на прозорима, него се стављала „пенџерија“ тј. разпињала дроб од говеда, коју би често знали појести гладни пси. Осим пенџерије, прозори су се затварали заклопцем са унутрашње стране који су се кретали по жљебовима. Кров се покривао шиндром која се за кровну конструкцију причвршћивала боровим клиновима и морала се бушити на два мјеста. На крову су била два отвора „баџе“ које су биле расоређене у два краја кров а и туда је излазио дим са огњишта.

Припрема грађе за кућу је трајала дуго, па се сматрало да је кућа брзо направљена уколико би се завршила за пет година. Сама градња куће одвијала се на мјестима гдје је најмање плодног и обрадивог земљишта, и обично уз падину тј. обалу како би се што једноставније изградио подрум. Због климатских услова кровови су високи и стрми, па чак и 2,5 метра виши од зидова куће. Уз кров сваке куће и данас су прислоњене мердевине, које су ту како би се брзо и лако могло попети на кров у случају пожара, или неког другог проблема са кровом.

Приликом градње куће поштовали су се и одређени обичаји. Рецимо, људи су тражили „срећно мјесто“ за градњу куће, а то су провјеравали на начин да поставе камен на мјесто гдје желе саградити кућу и тај исти камен подижу предвече прије заласка сунца или рано ујутру прије изласка сунца. Ако би испод камена пронашли нешто „живо“: мраве, глисте или нешто друго, онда је то мјесто сматрано као погодно за градњу, а ако не би било ништа живо испод камена тражили би нову локацију. Такође, током грађења куће неколико пута се приносила и тзв. „крвава жртва“. Први пут се приноси тзв. „крвави темељ“ када се закоље бијели ован, овца, или пијетао на темељу куће у изградњи. Други пут, када се изгради подрум и поставе греде на којима ће бити осјеци куће, окрвави (окурбани) се праг са источне стране куће и тада се коље бијели ован. Трећи пут се окурбани, када се градња заврши, а у госте се позову рођаци, пријатељи и комшије на „новосеље“ тј. на насеље. Тада сви узваници донесу по нешто од хране и пића, а насред куће се закоље ован, во или свиња како би се окурбанила кућа. Тим месом се почасте сви укућани и сабранци. Мајсторима који су градили кућу дају се поклони у виду чарапа, приглавака и сл., а сабранци који дођу на новосеље дарују огњиште новцем који припадне старјешини куће. Ако би се кућа помјерала из неког разлога она би се помјерала према истоку и уз брдо, а никако низ брдо нити према западу, јер се „не би дало у чељадима“.

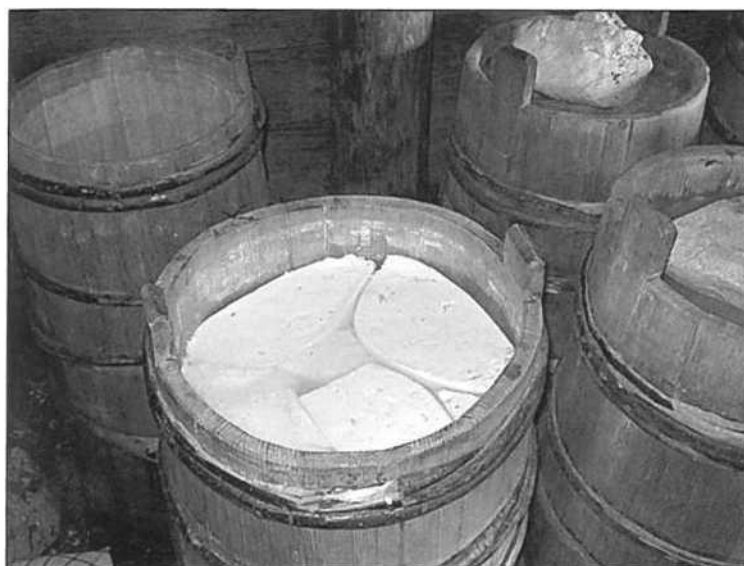
Када је ријеч о начину живљења и владајућим односима међу локалним становништвом, битно је поменути да је на Влашићу постојала и установа кнеза, која је позната још од турског периода и која се одржала до Другог свјетског рата. Кнез је био веза између власти и народа из свог села. Подручје на којем је дјеловао један кнез звало се „кнежија“. Кнез никада није управљао сам, него су му помагали помоћници „мелџуси“ који су се након аустроугарске окупације назвали одборници. Кнез је био изборна функција чији је мандат трајао три године са правом поновног избора и бирале су га старјешине кућа на сеоској скупштини, заједно са одборницима. Старјешине су, такође, могли и да смјене кнеза и одборнике прије истека мандата. Обично се за кнеза бирао старији, ожењен и поштен човјек. Упамћено је да је извјесни Лука Понорац кнезовао 20 година у континуитету. Иначе, кнез би обично пазарним данима ишао у припадајући „уред“ или „на налог“ у суд гдје је преузимао разне налоге и позиве за своје сељане. Желим поменути и то да кнез није имао накнаду за свој рад. Није се разликовао ни по каквом обиљежју или ношњи од осталих људи нити је имао право да кажњава сељане, једино је имао тзв. мур тј. печат којим је овјеравао различита документа. Кнез је сазивао и руководио радом скупштине, а на њој се одређивало нпр. вријеме забране, или пуштања стоке у поља, одређивало се која имућнија кућа ће за „севап“ помоћи сиромашнијој кући, или удовици у обављању тешких послова као што је жетва, косидба и сл., те друга питања која су била од значаја за цијело село.

Породична задруга кнеза Петра Бојића, у кнежији: Борак, Чарићи и Кобиља. Фотографисано 1924. године

ТРАДИЦИОНАЛНИ ВЛАШИЋКИ СИР

Процес сирења на Влашићу је једноставан и проводи се у скоро свакој кући, уз употребу најпростијих справа и на природан начин. Основни алати за сирење су ручно прављене дрвене качице за сир и ножеви, док су у ранијој примјени умјесто њих коришћене примитивне дрвене сабље. Процес сирења одвија се у више узастопних фаза, а почиње тако што се помузено млијеко одмах доноси у мљекар (колиба у којој се спрема сир) и преко јутане крпе, испод које је јако платнено цједило, проциједи у качицу².

Влашићки сир у качи

² Качице су најчешће направљене од дужица оморике, а обавијене су љесковим обручима. Качице су у дну шире, а при врху су уже и имају два уха. Уз качицу иде и поклопац који је направљен из једног комада даске. По величини, качице се праве у распону од 10-50 кг нето тежине, с тим да су се некад обавезно баждариле у баждарском уреду у Травнику, стављајући одговарајући баждарски жиг на сваку качицу. Они који нису баждали качице бивали су кажњавани на сљедећи начин: уколико се открије не баждарена качица са сиром, од бруто тежине у Травнику се одбијало 23%, а у Сарајеву 20% и при томе се плаћала новчана казна која је у периоду 1912. године износила 25 динара за сваку качицу појединачно. Данас ове качице у Илишави прави само Вујиновић Милорад-Јоја.

Битно је поменути да се млијеко не грије јер је температура у качици сасви/у повољна за сирење. У помузено млијеко се затим сипа куповно сирило које се не разређује ни у води ни у сирутци. Тако промијешано млијеко се покривг ћебетом и оставља да стоји 2 сата, после чега се реже унакрст и формиранг грушевина се поново оставља да стоји док се не појави лијепа зеленкаста сирутка. Након тога, настала грушевина се сипала у чисте платнене врећице? објешене о два краја о дрвеној пречки гдје стоје док се потпуно не оциједе (око 6 сати), а сва сирутка се купила у подметнути бакрени котао, умјесто кога се данас користи пластично посуђе. Када је цијеђење готово, сир се вади и- врећица и сијече се на комаде или кришке, које се слажу у качице при чему се сваки слој посоли шаком соли. За два до три дана качица је пуна и тада се поклопи, а на поклопац се ставља тежак камен који прави притисак и заједно с; сољу ослобађа преосталу сирутку која потапа сир и на тај начин га чува о/ кварења. Зрење влашићкогсира се разликујеодзрења о бичногсира пошто ова сир зри у сирутци, или у сланој води, без присуства зрака - анаеробно, што узрокује распадање тј. „труљење“ уз присуство плесни и других микроба, ал^ без развоја неугодних пленова, што није случај са осталим сличним врстамаг сира. Зрео сир је еластичан, чист, бијеле боје, умјерено слан и не заудара негс има благи киселкаст мирис.

Трговина влашићким сиром била је развијена још и прије Првог свјетског рата. Сир за продају се довозио у Травник четвртом, када је био пијачни дан гдје су га куповали трговици који су га возили за Сарајево и Мостар. Раније ј(другим трговцима било забрањено куповати сир до подне, док се сви мал^ потрошачи не намирне, али то је брзо изобичајено. Велики продавац „целепчије“ су уговарали продају сира са унапријед познатим сталним купцима са којим одржавају трговачке везе, још у јесен, тако да га нису ни износили н; тржницу, већ су га складиштили у магацима у Травику и слали директно муштеријама (трговцима) највише у Сарајево и Мостар, затим Тузлу, Брод ; нешто и у Далмацију. Према причама мјештана, у том периоду само Сарајево је трошило сира колико и остатак Босне и Херцеговине. Око 1895. године поједини трговци у Трсту почели су се занимати за влашићки сир и наручивати га у малим количинама и у комадима од пола килограма, како је то тржиште раније навикло - јер се дотада у Трст довозио сличан сир из Грчке ³. Убрзо, трговина влашићким сиром толико се проширила да је током љетних мјесеци посебно јуну и јулу сваке недјеље ишло 10-20 каца травничког сира за Трст. Такође

³ Трговци Томасини, Толои и Сантоботери из Трста су у Травник око 1895. године послали свог намјештеника Мошу Алкалаја да уреди слање сира за Трст, тако да кришк сира буду тешке пола килограма како су купци у Трсту и навикли. (С. Филиповић, 192' стр.)

много травничког ⁴ сира се у истом периоду извозило и у Словачку гдце се користио за прављење липтавског сира, који је настајао мијешањем травничког сира и бринзе. Фирме које су то радиле узимале су и по неколико вагона травничког сира годишње. Осим тога, познато је и да су неки муслимани из Сарајева 20-их година двадесетог вијека слали травнички сир и у Турску у знатној количини, али се та трговина брзо угасила из нама непознатих разлога.

Симеуна Савић, носи млијеко у дрвеној посуди на леђима Политика, бр. 10517 - 1937 године

⁴ Влашићки сир се још назива и травнички, из разлога што је Травник био главни економски и трговински центар којем су сви гравитирали и гдје се он највише продавао.

ОБИЧАЈИ НА ВЛАШИЋУ

Божихни обичаји

Божих је централни празник у годишњем циклусу обичаја и ритуални радњи који слави рођење Христа и празнује се три дана, током којих се спроводе ритуали усмјерени на обезбјеђивање благодети и берићета породици и кући. О митолошкој основи празника свједоче разна вјеровања и ритуалис карактеристичном семантиком „почетка“ новог годишњег циклуса: у кућу долази први гост, „поле“ или „положајник“, чије ритуалне радње имају за циљ да допринесу процвату и благостању куће у сљедећој години, а обилна трпез; јеједна одобавезних компоненти божихног обреда.

На територији коју сам обухватио овим истраживањем обичаји су углавном исти од Гостиља до Витовља, преко Шишаве и Корићана па све до област Имљана, уз појаву мањих разлика од села до села, што је сасвим природно и духу наше народне изреке: „сто села, сто обичаја“. Зато ћу овом приликом, напоменути само оне битније разлике које се јављају на простору измеђ Корићана и Шишаве, изузимајући имљанску област јер описи њихових обичаја већ постоје у литератури (Кајмаковић, 1962).

Као и свуда код Срба, тако и на Влашићу, божихни обичаји почињу о Туциндана, 5. јануара. На Туциндан се коље „божихница“, или заоблица, как се у неким крајевима назива. На Влашићу јето најчешће бравтј. овца, али данг је честа појава да понеко закоље и прасе. Некад се божихница пекла у рерњ односно испод пеке па је било неопходно да се иста исјече на комаде припреми за печење, док се данас чешће заоблица пече на ражњу. Навече, уоч Бадњице позива се чобан, тј. чељаде које највише времена проводи у чуван> оваца, а који има задатак да пребере грах који ће се припремати сутрада) Током пребирања обавезно мора да пази да му које зрно граха не испадне, је се вјеровало да ће у том случају тај чобан у наредној години губити и овце.

На Бадњицу 6. јануара, домаћин куће (или неко кога он одреди) одлази шуму по младо храстово стабло тј. бадњак. С обзиром да на Влашићу скоро[^] нема храста, онда се најчешће као замјена сијече сасушена смрча, која је лијег разграната или ива. Када пронађе одговарајући бадњак, домаћин се окрег према истоку, прекрсти се три пута, прочита молитву „Оче наш“ или „Вјеровање (Симбол вјере) и након тога сијече Бадњак - који треба одсјећи из највише пута. Осим бадњака на Влашићу се сјече и „омјет“, млада смрча висине око 2/ којој се поткрешу гране, а крошња остави само при врху. Када се домаћин, и/ неко кога је он одредио, врати кући са бадњаком и омјетом, на вратима дочекује домаћица. Бадњак и онај ко га је усјекао посипају се житом, поздрављају се поздравом „Христос се роди, Ваистину се роди!“. Након тога¹. обреди ракијом, бадњак се уноси у кућу и мало се приложи на ватру, а затим постави негдје уз кућу - обично близу улаза. Омјет се такође уноси у кућу и њим домаћин „омјеће“ тј. чисти зидове и таваницу у просторији гдје се нала

огњиште, после чега износи омјет напоље и наслања га на кућу - гдје стоји до Малог Божића. Тада се омјет користи за вршење сламе, а потом се забоду у ђубриште.

Стопанице⁵ за Бадњицу припремају посну софру, која се састоји од: граха, купуса, лука, пите и хљеба. Остаци посне хране од Бадњице, који се не поједу, заједно са житницом, чувају се и једу на Крстовдан (18. јануар) који је и први посни дан од Божића.

На Бадње вече у кућу се уноси божићна слама - која се простира по кући и у коју се стављају дарови за дјецу попут: ораха, јабука, сувих крушки, а у данашње вријеме разни слаткиши и бомбоне. Дјеца том приликом опонашају звукове животиња: крава, оваца и пилића, док развлаче сламу и траже дарове. Сврха овог обреда је да се обезбиједи напредак животиња. Ова слама се држи у кући до Малог Божића, када је у зору покупе дјеца и однесу на гумно да вршу.

Од Бадње вечери до божићног јутра се обично није спавало, пошто је било потребно извршити многе припреме прије свитања. Између осталог, сви укућани су се то вече купали и то изван куће, без обзира на вањску температуру, пошто у ранијем периоду купатила нису била у склопу кућа, као што је то случај данас, након чега сви облаче нову одјећу, која се припремала намјенски за Божић. Такође, божићница која се заклала на Туциндан, то јутро се ставља на печење, обично са кромпиром, при чему се као обавезан дио божићнице ставља десна плећка брава, из које се гатало и прорицало о благостању куће и здрављу чељади у наредној години. Данас, ипак људи чешће божићницу пеку на ражњу и то на Бадњи дан.

Од божићних хљебова на Влашићу се припремају: чесница, житница, ковртањ и сисе.

Чесница је главни божићни обредни хљеб, који се прави на божићно јутро, а мијеси је мушкарац који сије жито, при чему у тијесто ставља једну кованицу. Вјерује се да ће онај ко пронађе ту кованицу у свом парчету чеснице, током те године бити срећне руке. Та кованица се оставља за поткивање коња, или за куповину ексера и потковица потребних за поткивање коња и волова. На Влашићу се чесница најчешће украшава филџаном и виљушком, коцком шећера, те плетеницама од тијеста које се стављају преко чеснице у облику крста и около паса. У данашње вријеме, углавном жене припремају чесницу и стављају кованицу, а када је ставе на печење, мушкарци излазе из куће и направе буку обично пуцњем из неког оружја.

Житница је хљеб у који се прије печења уреже онолико зареза колико се врста житарица сије и према изгледу тих зареза се процјењује како ће ти усјеви родити. Житница се чува и једе се на Мали Божић.

⁵ Стопаница је термин који се користи на Влашићу за особу која је задужена за одржавање куће и кућне послове. У вријеме када су влашићани живјели у породичним задругама, стопаница је била задужена за управљање залихама и припрему хране. Појам стопанице је у употреби и данас, а односи се на домаћицу.

Ковртањ се прави од истог тијеста и исте је величине као чесница, само што има рупу у средини. Тај хљеб се на Божић односи у шталу и ставља се волу на десни рог, а кад га во збаца са рогова, зависно на коју страну падне прориче се како ће жито родити те године. Након тога ковртањ се изломи и да стоци.

Сисе су хљебови за стоку, или 'ајвански хљебови, који се праве у облику вимена и дају се стоци ради напретка у наредној години, а пракса је да и чобан поједе комад.

Божићне свијеће су се такође правиле на божићно јутро, док се данас купују у цркви.

На Божић у кућу се уноси врећа жита ⁶ (или неке друге житарице), у коју се стави хљеб, прислуже се три свијеће, а бадњак се наложи. Док се обављају последње припреме пред Божић, укућани застају и моле се Богу три пута. Трећ пут, када је све спремно, укућани се окупе, закључају врата од куће и помоле се Богу, обилазећи три пута око свијећа и софре, након чега се „божићкују“ тј честитају ријечима „Христос се роди - Ваистину се роди!“ и сједају за софру Домаћин тада износи ракију да се попије и честита укућанима, те из друп просторије износи чесницу на којој је „сирац“ ⁷, преко којег је стављен печеница тј. свињско сухо месо - све то ножем очисти од чађи и стави на софру а комадиће настале стругањем у подне дају стоци. Са друге стране, стопаниц, припрема масло са шећером, или медом у чему се сви укућани огледају почевши од домаћина па даље по старини. Према вјеровању, онај ко не вид свој одраз у тањиру, неће дочекати наредни Божић.

Чесница се ломи тако што је узму домаћин и други мушки члан по старинг стојећи један наспрам другог, окрећу је три пута и преломе је, након чега пољубе чесницу и ритуално је отресе да виде да ли ће из чеснице испаст кованица. Чесница се никада не сијече, него је домаћин разломи рукама н онолико комада колико има укућана и још један комад који се оставља з полазника. Домаћин, такође, даје свим укућанима и по једно парче сирца н којем је чесница стајала са чим ће се укућани и омрсити. Обредно конзумирањ сира са чесницом за Божић, као и са славским хљебом за крсну славу, директној је вези са сточарским занимањем на Влашићу. Тек након обред огледања и доручка, врата куће се отварају и од тог момента се у кућу прим „поле“ тј. полазник и потенцијални други гости.

⁶ Домаћин три пута захвата шаком жито из вреће и посипа онога ко је унио врећу у кућу а он одговара: „Родило ти по дрвету и по камену“.

⁷ Сирац је сир који се сири на Крстовдан и суши до Божића, када је спреман за је/ укућана. Сирац не смије јести нико други осим чланова домаћинства јер се сматра да у супротном краве и овце имати болове у вимену и да ће се то одразити на умање^а принос млијека и сира.

Занимљиво је да се у Корићанима укућани на божићно јутро окупе и помоле на начин да домаћин узме три свијеће које се још називају шјакалице од којих је прва намијењена чељади, друга овцама, а трећа говедима, које прислужи и док свијеће горе домаћин их одоздо према горе уплиће у плетеницу уз „шјакање" тј. изговарање тзв. „шјакалице" (коју у мало другачијем облику срећемо и у имањанској области):

„Шјај Боже и Божићу,
и три дана по Божићу, Шјај Боже и Божићу...
(набрајају се прво мушки па женски укућани), Шјај Боже и Божићу
мојим овцама, Шјај Боже и Божићу
мојим говедима, Шјај Боже и Божићу
мојим коњима, Шјај Боже и Божићу
мојим пчелама,...
..., Шјај Боже и Божићу,
и три дана по Божићу, и птичици у горици и
рибици у водици, и путнику намјернику,
и вјетру на гумну.",

након чега свијеће поставе у жито и затим се укућани мирбоже.

Поле (полазник, подложник или положајник) је ритуални гост, први посјетилац који додази у кућу на Божић, а за кога се вјерује да домаћинству доноси срећу, богатство и изобиље. Његова посјета се везује за иницијалну магију, јер се сматра да наговјештава догађаје из наступајућег годишњег периода, односно наговјештава оно што кућу очекује у будућности уз помоћ вербалне и имитативне магије (Толстој, Раденковић, 2001). На Влашићу, поле приликом доласка у кућу бива засут пшеницом (што за циљ има призивање плодности), а потом се поле смјешта код огњишта гдје родном граном, или граном бадњака цара ватру говорећи: „Колико жигица толико у кући дјечице, колико жигица толико парица, колико жигица толико у тору оваца, толико прасаца и јагањаца, а највише здравља и веселја, Амин, Боже дај". Након обављеног ритуала, поле сједа за софру са које може конзумирати све осим сирца, који је тај дан резервисан само за укућане. Приликом поласка поле бива дариван од домаћице, обично чарапама, пешкиром и вуном или кудељом.

Раније је полазник био први посјетилац који дође у кућу, док данас, да би утицали на будућу срећу, породице обично полазника бирају унапријед и позивају га у посјету⁸. Након обављеног доручка и након што се поле испрати, домаћин гаси прислужене свијеће, једну од њих сијече на 3 једнака дијела и поставља их на врата штале распоређене на десни и лијеви шток врата, те изнад врата, гдје их прислужује и кади шталу, а затим кроз та врата протјерује стоку.

⁸ У неким крајевима Влашића као што је то случај у имањанској области, осим људи, у неким кућама су се као полазници уводиле и животиње као нпр. коњ, ован или пијетао. Данас је ова пракса изобичајена.

Према писањима Радмиле Кајмаковић, овај обред се изводио и у имљанск области, док се у Корићанима није изводио.

Важно је напоменути да се на Влашићу готово сви послови око Божић попут: сјече бадњака, омјетања, стављања чеснице у рерну, окретања и вађен чеснице из рерне, изношење чеснице - сирца и печенице на софру, ломљен чеснице и друго, обавезно обављају у рукавицама.

Божићни обичаји завршавају се на Мали Божић када се омјет износи г гумно . Око њега се ставља божићна слама, а дјеца, држећи се за омјет, обила: у круг газећи по слами, што представља вршење сламе. Након обављеног пос као на граду дјеца (вршиоци) добијају по комад житнице, од које им г повртаку кући стопаница прави јело попару.

Васкршњи обичаји

Васкршњи обреди на Влашићу почињу са Лазаревом суботом, уочи празни Цвијети, када се изводи обред тјерања змија, тако што најмлађе дијете обила око куће и прави буку са неким звоном, или лупајући кашикомутаву, или лона при чему три пута изговара ријечи:

„Куцај, куцај, лазарице,
бјеж' од куће поганице,
ето попа за тобом,
вуче кацу за собом,
и у каци сикирицу мађарицу,
о'сјеће ти главу
на букову пању."

Данас се, такође, у црквама на Лазареву суботу, дјеци дају звончићи окаче на тробојке, које дјеца носе око врата и са њима звецкају тј. звоне. На тај дан бере и цвијеће, које се покисели у воду и остави да преноћи, како би се сутра/ј на Цвијети умило са том водом.

Цвијетна недјеља или Улазак Христа у Јерусалим је недјеља пред Васкрс. је један од великих покретних хришћанских празника који пада у шесту недје. Великог поста. Изјутра на Цвијети, укућани се умивају водом у којој претходни дан покиселили латице цвијећа, јер се вјерује да ће умивање т водом утицати на љепоту оног који се умио. Цвијети су у народној култ\ посвећене прољећном буђењу природе, вегетацији и врби (одакле и на- Врбица). Овај празник је иначе посвећен дјечи и тај дан најчешће, одрас шибају децу - „да би расла и била здрава".

Велики петак се на Влашићу светио, сматра се великим празником, и на дан се не ради ништа, чак се не фарбају ни васкршња јаја. Јаја се фарбају Велику суботу уочи Васкрса и углавном су се фарбала у луковини тј. огуљини црног лука, како би попримила црвену боју и нису се додатно шарала, као л је данас случај.

Васкрс је највећи хришћански празник, празник Христовог васкрсења и побједе живота над смрћу. На Васкрс се завршава васкршњи, или Велики пост, којим се вјерници припремају за одговарајући сусрет с празником⁹. У недјељу ујутру поставља се софра, а васкршњи доручак обично протиче у уском породичном кругу, уз обред дијељења хране који се симболично обиљежавао кроз дијељење јаја. Домаћица би свим укућанима дала по једно шарено јаје, а онај ко је изводио обред тјерања змија на Лазареву суботу би добио још једно (додатно) јаје као дар, односно награду. Након подјеле јаја укућани би се обредно потуцали јајима, да се види чије јаје је јаче и затим би почео доручак. Доручак је почињао јајима којима би се укућани и први пут омрсили након Великог поста. За време васкршњих празника сматрано је обавезним међусобно посјећивање пријатеља и комшија.

Васкршња јаја фарбана у луковини и украшена флоралним мотивима

⁹ У неким хришћанским мјестима преспавати васкршњу службу био је неопростив гријех. Као облик кажњавања, те људе су слједећег дана купали или поливали водом. О томе свједочи наредба црквеног Синода из 1721. године, по којој се посебно забрањивало „да се по старинском сујеверном и штетном обичају купају или поливају водом они који нису били на јутрењу“. Вјеровало се да човјеку који је преспавао васкршње јутрење, цијеле године ништа неће ићи од руке (Њ/Д.).

Вучији свеци

Најважније мјесто у јесењем периоду заузимају „вучији свеци“ и то: Врачи Ђурђиц, Аранђеловдан и Мратинци, а у прољеће Ђурђевдан. У том периоду и Влашићу је веома често и уобичајено „увјетовање“ односно завјетовање, прем; казивању. На вучје свеце нису се користили нож ни сјекира, односно није с< радило ништа са оштрим предметима, јер се на тај дан није ваљало ништа сјећи. На те свеце људи на Влашићу се најчешће увјетују тј. завјетују светитељима и; начин да одлуче да на тај дан не раде ништа, или не раде поједине послове или чак да не једу. Људи су се најчешће увјетовали ради благостања стоке & привреде: да вукови не кољу овце, или да вјетар и град не униште љетину, до| су се мајке увјетовале најчешће због здравља дјете. Увјети за ове празнике с< строго поштују, јер обичаји, вјеровања и предања посвећена вуку имају важнс мјесто у народној религији код Срба.

Осим наведених светаца нису искључени ни други свеци који се празнују, зимско доба, када су опасности и штете од вукова највеће, што је свакако | утицало на стварање овог култа.

Источни петак

Источни петак је девети петак након Божића и на тај дан се, према вјеровањ' људи са Влашића не ваља радити ништа, јер оно што би се започело, ил1 завршило тог дана сматрало практично неупотребљивим. Посебно, било шт; што би се израдило тог дана, било је строго забрањено ставити на мушку особ^ У влашићком крају се каже да „оно што се започне или заврши на Источни пета не ваља ставити ни на кера¹⁰“.

¹⁰ Кер = пас.

Маслене молитве

Маслене молитве су житне или литијске молитве, те као такве постоје у црквеном требнику.

На дан сеоске славе сви би сељани долазили у своју парохијску цркву и доносили масло које је произведено из млијечних производа, а које се у народу назива и „бравећа маст“. У недостатку масла, сељани би доносили кришку сира, павлаку или шта већ имају у кући, те воду и со.

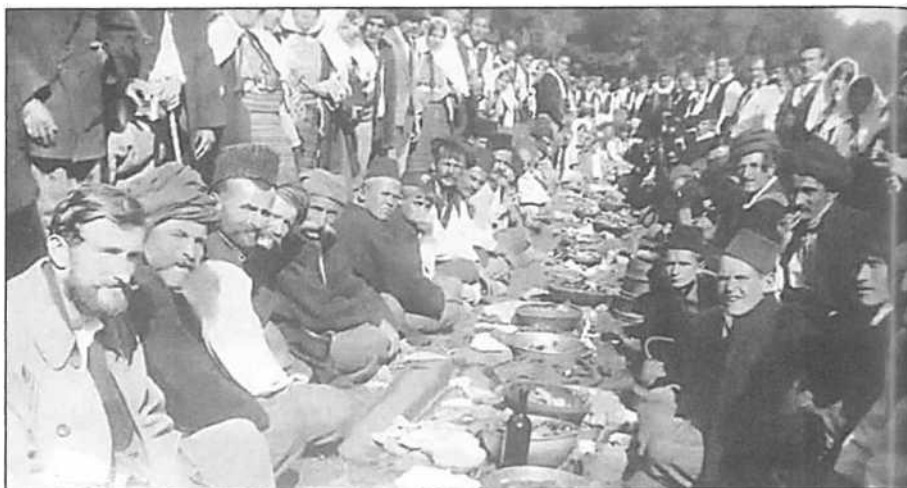
Те производе би поставили на сто и док сви клече, свештеник би читао молитве, светио воду, присутне кропио водицом, те благосиљао донесене пољопривредне производе и освећивао масло.

Маслена молитва - фотографисано око 1930. године

То освећено масло сељани би враћали својим кућама и конзумирали у име бољитка и напретка, како куће тако и укућана. Одржала би се и литургија уз литију, а када би се читале литијске молитве тада би сви присутни поново клечали. У случају неке ванредне ситуације, услед временских неприлика, или неповољних услова за усјеве, домаћини би тражили од свештеника да чита молитве за кишу, или пак за ведро небо, током чега би се поново и по трећи пут клечало.

Након тога домаћини би на земљу постављали велику софру тј. трпезу за своје госте који би им дошли са стране из других мјеста (кумови, родбина, пријатељи, пословни сарадици и сл.). Када би се измијењале софре за „прече“ госте, онда би се поставила и тзв. „јебанџијска“ софра за оне госте, обично млађе који су дошли на збор тек онако да се забаве, преле, или ашикују са цурама. У имљанској области овакве обреде називају „масла“, док се у Шишави користи термин „покрижак“.

Велика софра након маслене молитве - фотографисано око 1930. године

Обичаји уз крсну славу

На Влашићу је сво становништво славило исту славу - Светог Симеона. Временом се то изобичајило у већини мјеста на Влашићу из практичних разлога, док се на Имљанима то у доброј мјери одржало и данас. Како је слава била повод за окупљање и дружење, те одржавање родбинских и пријатељских веза, људи су у жељи да се могу међусобно посјећивати временом почели мијењати крсну славу, а Симоњдан су прислуживали као преславу. За преславу се припремао крсни хљеб, свијеће и свечана трпеза - све осим кољива. Преслава се одвијала у кругу породице и без гостију, али временом се и она изобичајила у неким селима. Мијењање славе најчешће се одвијало тако што би синови, у породицама у којима је било више синова, након женидбе и одласка из породичне куће у засебну породицу, узимали другу славу, водећи рачуна да она датумски увијек буде прије очеве славе. Та пракса је задржана у овом крају и данас.

Током мог теренског истраживања уочио сам да је обред славе врло сличан у цијелом влашићком крају, али да постоје одређене мање разлике у обичајима од села до села. Тако се рецимо уочавају неке различитости у обреду у Шишави и Корићанима, које сам посјетио и које ћу овдје посебно нагласити, а које су опет у цијелости доста слични обреду славе у имљанском крају¹¹.

Прикупљајући грађу за ову публикацију, обред крсне славе сам записивао од породица Јокановић (Луке и Даринке) у Шишави, једне од малобројних православних породица које су се након рата, упркос свим недаћама, вратили на Влашић и који славе крсну славу Света Три Јерарха * гдје сам био и један од узваника, те од породице Кекеровић (Бранка и Мире) из Доњих Корићана, који славе Светог Јована и који су током рата и након њега били једина породица која је остала на свом огњишту. Занимљива је чињеница да у овом крају скоро све становништво врло добро познаје старе обичаје и исте практикује у свакодневном животу.

На Влашићу је обичај да се гости позивају на крсну славу, тако што ујутру на дан славе неко од млађих укућана позива госте у име домаћина („Добро јутро, отац вас позива на дођете данас на славу“). Они који се позивају на славу називају се „узваници“, а узваници који се одазову и дођу на славу називају се „сабранци“. Данас је све више пракса да се људи не позивају на славу сваке године, него се прихвата да су они који су позвани једном за узванике, позвани и за све наредне године^{11 12}.

¹¹ Видјети детаљније: Р.Кајмаковић, 1962; 141-144.

¹² Ако се узваник одазове позиву и дође на славу на тај начин је створио обавезу и позив да домаћин узврати посјету за узваникову славу. У случају да узваник двије године за редом (без неког озбиљног разлога) не дође домаћину на славу и тај домаћин ће престати да иде том узванику на славу и на тај начин ће се прекинути тај ланац.

У Шишави, када узваници долазе, обавезно доносе „поштење“ тј. дарове, и у данашњем времену су то најчешће: пиће, кафа, шећер и слаткиши за најмлађе, док се у Корићанима поштење за славу не носи. Домаћин илц домаћица дочекују узванике на вратима, узваници поздрављају и честитају славу са „Добар дан“ или „Помаже Бог, сретна слава“!, а домаћин или домаћица отпоздрављају, захваљују се и изражавају добродошлицу - „Добар дан“ или „Бог вам помогао, добродошли“. Приликом уласка у кућу, узваници поздрављају и сабранце који су се окупили прије њих. Када су се сабрали сви узваници, домаћин узима флашу ракије и наздравља сабранцима: „Ево љубав и поштење у име Бога и крсне славе, да сте ми живи и здрави, да се сабирамо и у наредним годинама, у срећи и весељу“. Наздравља се са: „Живјели за сабранце!“, а потом посебно наздравља једном појединцу са: „Живио!“ уз изговарање имена појединца, чиме га именује за „долбашу“ и предаје му флашу ракије. Остали сабранци тада у шаљивом тону добацују упадице са којим хвале или куде долбашу¹³, а долбаша узима флашу и одговара: „Живио домаћине у здрављу и весељу, хвала ти, живјели сабранци, и за сабранце живјели!“, сабранци одговарају са: „Живио!“, након чега флаша са ракијом креће од долбаше према осталим сабранцима из руке у руку, при чему се свк обреде (попију ракију) три пута¹⁴ (тако да флаша обиђе три круга међу сабранцима) и наздраве домаћину.

Након треће ракије, долбаша наздравља домаћину за „сретна пута“ з домаћин одлази из просторије и враћа се са: пешкиром, бокалом воде и једнол посудом, те поздравља сабранце: „Помаже Бог, ево мене са водом да оперемс руке“. Прво прилази долбаши, посипа му воду да опере руке, а затим му додаје и пешкир за брисање руку, после чега редом обиђе све остале сабранце какс би сви опрали руке, и потом излази из просторије односећи посуду са водом^ којој су се руке олрале.

Домаћин тада симболично три пута улази у просторију у којој су сабранци »• сваки пут их поздравља са: „Помаже Бог!“, на шта му они одговарају са: „Богъ помог'о!“, при томе први пут у рукама доноси 3 крсна хљеба¹⁵ и сир (\ Корићанима домаћин износи још и свињску печеницу тј. сухо месо); други пу доноси кољиво и свијеће, а трећи пут ракију и вино. У Шишави се на сто стављај:

¹³ Долбаша је особа задужена од стране домаћина да управља током славског обреда да води ред и бригу за славском трпезом. Долбаша се мора поштовати и његов^ инструкције се морају пратити. На Влашићу нико не започиње јело прије него што за к долбаша да одобрење.

¹⁴ Кад долбаша наздравља, први пут чаша иде у десну страну, други пут се враћа у лијев и за трећу чашу се прекрсти и чаша опет иде у десно.

¹⁵ На Влашићу се за славу припремају три крсна хљеба, који се још називају и славск колачи. Те хљебове припремају стопанице тј. домаћице уочи славе и само један од ти хљебова је нашаран, тј. украшен у зависности од вјештине домаћице. Прилико, изношења, хљебови се слажу један на други, с тим да је нашарани хљеб на врху и н њега се ставља сир.

три ракијске чаше, док се у Корићанима у три чаше сипа вино и те чаше се постављају на крсни хљеб. У оба случаја све то се поставља на чело стола, испред долбаше. За вријеме изношења ракије, сабранци најчешће у шаљивом тону задиркују домаћина изражавајући сумњу да ли је то вода или ракија, доводе у питање квалитет ракије, и констатују да се прво мора пробати прије него што се почне сипати тј. служити.

Долбаша тада узима буре, посуду у којој је ракија и сипа је у 3 ракијске чаше, устаје, прекрсти се и позове сабранце да се помоле Богу, и поклоне крсној слави, на шта сви устану и прекрсте се. Домаћин прилази, прекрсти се и прислужује три свијеће које су постављене у троструки свијећњак, или у посуду са житом. Данас се користе свијеће које су купљене у цркви, док се раније користила трострука свијећа која је била кућне израде и коју је припремао домаћин уочи славе.

За вријеме славског обреда, и док горе славске свијеће, није дозвољено конзумирања цигарета. Такође, док свијеће горе домаћин никако не сједи. Након прислужења свијећа, читају се молитве, обично „Вјеровање“ тј. „Симбол вјере“, „Оче наш“ и „Богородице Дјево“, мада то није неко устаљено правило, него зависи од тога какву молитву зна онај који се моли - након чега започиње читање Славе. Особа која чита славу назива се „читислава“, а то може бити домаћин, или неко кога он одреди и уобичајено је да се чита из славарице, или изговара напамет. За вријеме читања славе, сабранци се окађују, а након што се Слава прочита, узима се кољиво^{16 17} три пута, почевши од онога ко је читао славу. Читислава након читања славе од домаћице добије дар, као што је нпр. јабука и сл. Крсни хљебови се затим распореде међу сабрancима, али хљеб који је нашаран остаје испред долбаше.

Поклањање слави започиње здравицом домаћина: „Помози Боже, да помогне Бог и данашњи свети год, и слава на помоћи била, свака се добра срећа вила, међу нама десила ако Бог да. Ово је за славе живе неумрле која не може у ватри сагорјети нити у води потонути, гдје ће браћа Срби вјеровати и славити, после нас и наши млађи славили, живи и здрави били, славили и не оставили!“, након чега се попије ракија.

Потом се сви појединачно наклоне и са чашом ракије у руци три пута начине крст преко крсног хљеба, који се такође креће међу сабрancима, уз изговарање: „Поклањам се господу Богу и слави божијој.“, и испијају ракију, почевши од домаћина, те одговарају са: „Помог'о те Бог и слава Божија“.

Затим слиједи друга здравица домаћина и поклањање часном крсту: „Помози Боже, да помогне Бог и данашњи свети год и слава на помоћи била, свака се добра срећа вила међу нама десила ако Бог да. Ова је за часног крста, ко у часни крст вјеровао он њега даривао родом, плодом, берићетом и љубави довијека ако Бог да. Она њега избавила ил' у калу, ил' у каквим мукaма, ил' душманским рукама она њега избавила ако Бог да. Живјели!“.

¹⁶ У Шишави сам примијетио да се кољиво послужује разријеђено, гдје се кувано жито помијеша са куваним вином.

домаћин наклони и са чашом вина у руци три пута начини крст преко крсног хљеба, уз изговарање: "Поклањам се господу Богу и часном крсту", док остали сабранци одговарају са: „Помог’о те Бог и часни крст". Након здравице домаћиц залије крсни хљеб вином на четири мјеста, што би симболизовало крст, уз ријечи: „Овај се љебац заљев’о ракијом и вином, сваком добром срећом и миром и љубави до вијека ако Бог да. Живјели!", те испије вино, послје чега и остали сабранци почињу поклоњење часном крсту. Након домаћина и сабранаца, поклањају се и стопанице које су припремале славу, након чега сви сједну, а хљебови и чаше се врате пред долбашу.

Иначе обређивање и поклоњење иде са 3 чаше и 3 хљеба како би се сви сабранци брже обредили и могли наставити даље са обредом славе. Кад је ријеч о поклањању у Корићанима, ту се поклања само једном тако да се сз чашом вина четири пута начини крст преко хљеба, три пута се изговори: „Поклањам се Богу и слави божијој" а четврти пут: „Поклањам се Богу и часном крсту". Приликом испијања вина један мањи дио вина пролије се по хљебу, други дио попије, а трећим дијелом се попршће плафон, или зид тако да се начини крст. Након славе, то вино са плафона или зида се не чисти, а када се кућа окречи, ако је вино добро и даље се примијети крст. Битно је нагласити дз се прскање плафона вином у виду крста практиковало у цијелом влашићком крају, али да се данас из практичних разлога овај обичај проводи све мање¹⁸.

Након што је поклањање слави завршено, долбаша треба да одред^ „тежака" - оног који обрађује земљу и ко је добар радник, како би тежаг преломио крсни хљеб. Долбаша устаје, узима ракију и обраћа се домаћину „Домаћине, ти који си мене одредио као главнога, ја сада морам пронак некога ко ће побраздити ливаде, ја бих наздравио (па имењује једног о/ сабранаца), живио ти мени ..." - чиме одабире тежака (орача). Тада тежак узим; први крсни хљеб, онај који је нашаран и који стоји на врху и ножем га пререж< унакрсно чинећи крст на хљебу. Потом, одговарајући на различите пошалице тежак наздравља домаћину и окреће хљеб: „Домаћине, жив и здрав био, пун< година славио, не оставио. Хвала долбаши који ме одреди да сијечем хљеб и д; обновим софру. Колико зрнаца у њему, толико здравља и весеља. Колиж зрнаца толико у домаћина синова, колико зрнаца толико у домаћина оваца I волова, колико га гонила ријека толико домаћин имао млијека. Гдје се Христо помињао, ту добра срећа била, и увијек ће је бити. Дај ми Боже широко поље I оштро гвожђе. Живјели, живи и здрави били!" и ломи хљеб на двије половине У једну половину крсног хљеба тежак подмеће комадиће дрвета (чачкалица’ папирића, коцку шећера и слично - како би се нашалио са стопаницом и упути јој критику да је начинила пропуст, послје чега би се она искупљивала тако шт би даривала тежака поклоном и наздравила му ракијом. Стопаница пото/

¹⁸ Према казивању становништва на Влашићу, овај обичај је настао у времену турск окупације, када су на славу долазили и бегови који нису дозвољавали хришћанима да с крсте у њиховом присуству па су онда сабранци чинили крст на зиду или плафог прскањем вина.

узима комад крсног хљеба у који се подметнуло, и свим сабранцима даје по комадић, како би одагнали тегобе и бол.

У Корићанима, за разлику од наведеног, у једну половину хљеба стављају три чаше ракије и долбаша говори: „Што је у десној руци по дружини повуци, а што је у лијевој руци по стопаници туци", и та половина се даје стопаници која те три чаше ракије попије са својим помоћницама у кухињи.

Тежак реже остатак крсног хљеба, тако да сви сабранци и укућани добију по комад заједно са комадом сира и печенице, што сабранци касније сами режу и једу као предјело. У влашићком крају је обичај да се то предјело не сервира у тањире него се ставља на сто испред сваког госта и једе са стола¹⁹, а један комад хљеба, сира и печенице се оставља на средину стола за путника намјерника, који би могао случајно наићи. Након тога креће послуживање јела.

Током славе након предјела послужује се пет различитих јела, и то у Шишави: пирјана²⁰, кременови²¹, пита, сарма и макарони, а у Корићанима: супа, пирјана, кувано месо²², салатице²³ и пита, за које се Обавезно наздравља прије изношења²⁴. Прије послужења сваког јела, долбаша позива стопаницу да изнесе јело, хвали је и наздравља јој, а затим наздравља и осталим сабранцима који се обређују ракијом прије сваког јела и то тако што долбаша точи три чаше и шаље их међу сабранце кружно док се не врате пред њега, како би обред ишао брже, након чега он даје знак да могу почети са јелом.

Када је на реду да се изнесе пита, најчешће услједи низ пошалица кроз које се домаћин жали д'а је урод жита био оскудан на шта му сабраници одговарају, показујући на крсни хљеб, „од овог жита могла је бит' и пита" и тада се износе незачињене пите тј. незамашћене пите које се одбијају и враћају стопаници да их зачини. Тада стопаница растопи масти у тави и залије пите које се налазе на столу, а узваници у ту врућу маст посипају по мало ракије, или воде да маст зацврчи и почне да прска - што симболизује капи кише и призива кишу која је неопходна за добре усјеве. Након овога сабранци дарују стопаницу тако што јој у таву стављају по комад сира, печенице, хљеба и сл. као награду и након тога

¹⁹ Тај обичај се одржао до данас у Корићанима и Имљанима иако се и овдје полако губи, док се у Шишави та пракса избочијала тј. сабранцима се постављају тањире и есцајг, како због бољег имовинског стања, тако и због тежње стопаница да унаприједи и осавремене трпезу.

²⁰ Пирјана је јело од меса и кромпира, у које понеко додаје и рижу.

²¹ Кременови су месо исјечено од свињских крста које се послужује са прилогом, који је најчешће кувани кисели купус.

²² За ово јело се најчешће користе свињска ребра и буткице тј. кољенице.

²³ Салатице су јело од куваног киселог купуса у облику читавих главица; приликом сервирања те главице купуса се само расјекну на четвртине и преко њих се стави добар комад куване сланине. Приликом конзумације, гости себи изваде комад купуса и одсјекну парче сланине.

²⁴ Током обреда славе, посебно се наздравља за купус и за питу, та јела се благосиљају за добар урод и изобиље, након чега се сабранци обреде ракијом.

се обреде ракијом. У Корићанима, прије него што се почне јести пита, сабранци „изгоне голубове” - симболички тјерају голубове из жита да би заштитили урод и то на начин што након обређивања ракијом за питу, појединци изразе жељ, за додатном ракијом и убацују једну, или више празних чаша на питу (као д₃ заплаше и отјерају голубове из жита), а домаћин им наспе онолико ракијг колико су чаша тј. голубова убацили у питу - које тај гост мора попиту. У некил' мјестима на Влашићу за „голубове” ракију сипају у велике кригле, или пак у трр чаше што симболизује тијело голуба са крилима. Кад узваници престану са убацивањем „голубова”, тада се пита исјече и може се кренути са јелом. Ова обред се на другачији начин спроводи у Шишави, и то након завршетка обреда славе, што ће бити описано у наставку.

Кад је обједовање готово, долбаша каже: „Људи, сад смо пили, ко се није напио ево чаша нека се напије. Има хљеба и јела, ко се није најео нека једе. Акс сте се најели и напили онда да домаћин угаси свијеће и да завршимо славу. Сви сабранци устану, а долбаша позива домаћина да угаси свијеће, који их гас> комадом хљеба умоченим у вино и потом наздраља свим присутнима у здравицу: "У добар час упалио свијеће, а у још бољи угасио. Оба часа да помогн ако Бог да. Хвала који сте дошли, живјели!" Након тога, домаћину сви сабранц! појединачно честитају славу почевши од долбаше и тежака.

У Шишави се као задње јело послужују макарони, прије којих домаћи* доноси двије флаше ракије и двије свијеће²⁵ које се постављају у мало већ, комад хљеба. Домаћин прислужује свијеће и узима једну флашу па говорр „Боже помози, како пили, такво име били. Ову ћемо за покој душа представушг које су се представиле и овај свијет оставиле. Нека им је вјечна слава и покс вјечни. Да им Бог опрости у царству своме, а живима подари здравље I весеље." Након што попије ракију из једне флаше, спушта је и узима друг флашу па каже: "И ова је за покој душа, представуша, које су се представиле овај свијет оставиле. Нека им је вјечна слава и покој вјечни. Да им Бог опрост у царству своме а живима подари здравље и весеље." Иза њега флаш преузима долбаша: „Домаћине хвала ти и жив био, дуго година износио з покој душе, нека им је лака земља и проста душа. Здравље било нама осталим; Живјели за покој душа представуша.", флашу предаје тежаку: „Боже помоз! домаћине хвала ти, жив и здрав био кад се сјећаш својих мртвих. Вриједнос наше славе и јесте ова флаша и свијећа, да им предамо покој душе и нека имј лака црна земља, да их Господ прими у царство своје. За кога си намијенио нен им је покој душе. Живјели за покој душа представуша." послјије чега флаша ид редом међу свим сабранцима. Након што се сви обреде за покој душе, домаћи односи ракију и свијеће, а долбаша позива сабранце да се послун макаронима.

Са друге стране у Корићанима, када се свијеће угасе долбаша позо(сабранце да изађу вани, да мало протегну ноге, за то вријеме стопани^

²⁵ Двије флаше ракије и двије свијеће се приносе за покојнике и то једна за покојнике (домаћина и друга за покојнике од стопанице.

подигну цијелу софру, тј. склоне све са столова, а домаћин омете столове. Након што се почистило гости се поново враћају и сједају за сто, а домаћин износи једну свијећу и флашу ракије па каже: „Ево љубав и поштење иза кога је слава остала“, прислужи свијећу за покојнике, наздрави ракијом и флашу преда долбаши који наздравља из флаше и флашу предаје даље, како би се сви обреди ли три пута и наздравили за покој душе.

Овим чином обред славе²⁵ је завршен и даље се наставља сијело када стопанице послужују печење, воће и колаче, што се назива и „велика тепсија“, а домаћин износи и друга пића осим ракије, у складу са могућностима.

За разлику од Корићана, У Шишави по завршетку обреда Славе и након гашења свијећа, домаћин поново доноси флашу ракије и наздравља сабранцима за поштење, односно, наздравља у виду захвале за дарове које су донијели кад су дошли, након чега се још једном сви обреде. Након домаћина, тежак части сабранце ракијом коју је добио на поклон _од стопанице - тзв. тежачка (јуначка) ракија, послије које се пије за голубове. Долбаша одреди двије особе које ће наздравити домаћину, а домаћин преузима те двије чаше (крила голубова) и са њима даље наздравља долбаши и осталим сабранцима (што се пије наискап). По испијању „крила“, домаћин узима трећу чашу (већу) и наздравља долбаши, од којег креће трећа чаша (тијело голуба) ка другим сабранцима која се такође, пије наискап.

По завршетку обреда долбаша наздравља за сретна пута, „Домаћине живио ти мени за сретна пута, нас су ноге забољеле сједећи, а тебе стојећи“, чиме означава да је обред славе завршен и да они који желе могу ићи ако имају неких других обавеза, а да домаћин може сјести и придружити се сабранцима. У случају потребе, или неке специфичне ситуације могуће је да домаћин намијени још неку флашу ракије како би се попила у неко име, у неку част или за оздрављење.

Славски колач Даринке Јокановић, рипремљен за славу Св. Три Јерарха 2018. год.

¹ На Влашићу се сматра да је неко био на слави само ако је био присутан током обреда славе, у шта се не подразумијева присуство након изношења велике тепсије.

Свадебни обичај

Раније су углавном родитељи одлучивали о избору брачног партнера к времену одржавања свадбеног весеља, тако да се дешавало да се момак р дјевојка не познају, или чак да се нису ни видјели до самог момента брака - ал1 у ријетким случајевима. Најчешће би се момак и дјевојка загледали, обично н; зборовима²⁶, прелима и за вријеме чувања стоке или у дозвољено вријем(ашиковања. Занимљиво је, да је у вријеме ашиковања, важила смјена² удварача, а што је дјевојка имала више удварача, то је била на бољем гласу Потом би се они договорили о узимању, па би онда обавијестили и родитеље својој одлуци, након чега би услиједила прошња и свадба. Ипак, било је , случајева да дјевојка побјегне за момка, тј. да ступи у брак без сагласноси својих родитеља, па утом случају није било прошње.

Дјевојке су се на Влашићу најчешће удавале између шеснаесте и двадесет године, а момци су се женили прије одласка на одслужење војног рока. Момц који нису регрутовани за служење војног рока били су мање пожељни и теже с се женили јер се сматрало да, ако младић није способан за војску, онда ј неспособан и за друге послове. Према писању Радмиле Кајмаковић, н влашићком подручју, конкретно у селу Влатковићи, било је много случајева гдј су дјевојку удавали за млађег момка, за дјечака, или чак за дијете, у ситуацији када је момковој кући била неопходна радна снага. Том прилико; младожењин отац би морао добро платити свештенику да обави вјенчанз таквог пара. Приликом ступања у брак, у породицама са више женске дјецс строго се пазило на ред по старини, који се могао прекршити само у случају ак дјевојка побјегне за момка. Дјевојке су након удаје прелазиле да живе у кућ мужеве породице, осим у случајевима ако она нема браће, ако се ради удовици, или другом браку када је било уобичајено да момак дође на женин имање. Свадбе су се обављале искључиво у периоду јесен-зима, из разлога шт је тад било мање послова, породица је била у кући на окупу, па је вријеме биг погодно за славље. За сва вјенчања изван зимског периода сматрало се да, к неког разлога, нису била у реду, те се и у народу усталила узречица: „Зимск штене и прољетна млада не могу ваљати!". Прије него што дође до формалк прошње обје породице би се добро распитале једна о другој, а при избо[дјевојке посебно би се гледало понашање и углед њене браће.

Сам ток свадбених обичаја ишао је по неком устаљеном редослије/1 прстеновање, уговор тј. прошња, долазак по младу, довођење младе, свадба узајамне посјете пријатеља, док у случају крађе младе није било уговора и иш/^{26 27}

^{2,3} Збор је народно весеље обично о неком вјерском празнику у близини храма.

²⁷ Док би момак и дјевојка разговарали током прела могао је прићи и било који дру момак и питати дјевојку: „Важи ли смјена?". Ако дјевојка одговори потврдно, тада момак, који већ разговара са дјевојком, морао прекинути разговор и уступити мјес другом момку. Све то се одвијало под будним> оком неке старије жене, обично мај> или бабе и, наравно, на дистанци. Правила су била строга и морала су се поштовати.

се на мирeње; на начин како ће бити описано у наставку. Када момак и дјевојка одлуче ступити у брак, момак „прстенује“ дјевојку тако што јој да одређену суму новца, а она њему заузврат да „аманет“ тј. неки свој одјевни предмет најчешће: мараму, прегачу, *или* кошуљу. Након тога пар би се усагласио о датуму „уговора“ и саопштили би то својим породицама како би се они припремили за прошњу. У прошњу обично долазе младожењини родитељи, брат, рођак, или неко од ближих сродника и сам младожења (који не улази одмах у кућу са осталим просцима), а са собом понесу поштење (кафа, ракија и сл.). Кад дођу младиној кући и сједну, слиједи преговарање: младожењин отац упита домаћина: „Знате ли ви што смо ми дошли?“, а он му одговора: „Не знамо, де нам реци?“, после чега младожењин отац изјављује: „Мени је мој син рекао да хоће да се жени и да ће довести твоју кћер за жену, слажеш ли се ти са тим?“, а домаћин му на то одговори: „Ако се слаже моје дијете, слажем се и ја“. Тада домаћин позива кћерку и пита је: „Да ли си ти нешто обећала овим људима?“ , ако дјевојка одговори да јесте, онда је отац три пута пита да ли хоће да се уда за тог момка. Кад дјевојка три пута одговори да хоће онда младожењин отац извади ракију, наздрави, попије и понуди младиног оца. Млада тада свекра и свекрву пољуби у руку, а свекрва младу дарује јабуком. Када је пристанак озваничен, младожења улази у кућу, а младини послужују мезу и пиће уз које слиједи договарање о датуму свадбе, броју сватова, дану кад се носи рухо и другим значајним^ детаљима како би се испраћај и свадба што боље припремили, али и како би се припремио довољан број дарова. Након што је уговарање завршено, просци одлазе кући.

Младожења са плоском ракије позива сватове, тако што одлази од куће до куће наздравља и обавјештава да се жени, те позива у сватове. У Шишави, сватови се на договорени дан скупљају у младожењиној кући, а у Корићанима се скупљају код старог свата. Главни међу сватовима су: стари сват којег одреди домаћин, затим кум, па дјевер - обично брат или рођак од младожење, затим јенга - сестра или младожењина родица, те барјактар. Титулу старог свата неће прихватити свако због обавезе и трошкова на свадби, па се у ту функцију бира неко од пречихтј. ближих сродника, обично ујак, којем сета услуга обично мора и вратити. Сватови се на путу до младине куће заустављају и чисте људе уз пут. По младу се обавезно иде по дану и то обично суботом, никад по ноћи, како би већ предвече били кући код младожење. Дешавало се да сватови ноће код младине куће, али само у случају ако је млада кућа далеко па се не могу вратити прије мрака. У том случају се одреде стражари који пазе на коње током ноћи, да им младини не би одрезали репове и гриву из шале, и на тај начин сватовима нанијели срамоту. Уторком и петком се никад не и де у сватове. Када сватови дођу младиној кући, улазе и сједају у кућу, а остали који су дошли мимо уговореног броја стоје, или чекају напољу. Младине сестре, или родике марамицама и рузмарином ките сватове, а сватови плаћају китњу, послије чега се поставља софра коју је припремио младин отац и сви се обређују ракијом. Након неког времена стари сват најављује да сватови буду приправни јер се ускоро треба поћи, на шта младини у шаливом тону добацују да желе прво да

виде шта су сватови донијели и тада младожењини постављају своју софру, коју је донио коморџија тј. сексенџија²⁸ (печеног овна на чије рокове се набоду јабуке, хљебови, пите, ракија и остало, у складу са могућностима). Кад је сватовска софра постављена и ракија насута, младожењин и младин отацустају, узимају хљеб, зарежу га са доње стране и преломе га преко руке, наздрављају са „Здраво пријатељу!" и рукују се, чиме званично постају пријатељи. Ракија по десној страни три пута обилази све присутне, а стари сват објављује да се сватови припреме јер је вријеме да се креће, на шта младожењин отац каже: „Пријатељи дајте ви нама сада оно по што смо ми дошли" - што је знак да се изведе млада.

Младин брат ради разоноде и забаве присутних на почетку изводи неке друге жене, обично бабе, или маскираног момка, после чега се тражи потврда младожење јер се сумња у лик младе. После двије лажне младе, трећи пут се изводи права, а брат који је изводи каже: „Ево вама цура и аманет, а ви мени шта од срца дате", после чега га младожењин отац дарује у новцу. Тада се послужују пите и кафа коју сватови даривају, и послуже се (том приликом сватови често из забаве краду филџане или кашике, а знају покрасти и кокошке у одласку). Тада стари сват саопштава да је вријеме да крену. Млада се огрне црвеном тканином, или црвеном кабаницом која је данас изобичајена, и узјаше дјеверовог коња, док дјевер и јенга иду поред, пјешнице, и тако крећу младожењиној кући. У ранијем периоду, сви сватови на коњима су обавезно носили црвене кабанице, што је био широко распрострањен обичај у БиХ али и шире, међутим, он се давно изобичајио.

Када се сватови приближе младожењиној кући, дјевојке и жене излазе пред њих и дочекују их пјесмом: „Добродошли кићени сватови, и довели кићену дјевојку, теби мајко кућну помоћницу...", а стари сват одређује два момка: барјактара и муштулџију који се обично кладе у брзину својих коња и тркају се да виде који ће прије стићи до младожењине куће. По доласку пред кућу муштулџија лупа штапом по крову и говори: „Ој стопанице, ево теби кућне замјенице. Мени муштулук, а теби снаја", на шта свекрва излази, дарује муштулџију кошуљом, или пешкиром, ракијом, а врло ријетко и новцем након чега се њих двојица враћају сватовима.

Потом барјактар и муштулџија сватовима саопштавају да се смије. младожењиној кући и да је све у реду. Када сватови стигну до куће, младе силази са коња и даје јој се решето са житом и јабуком. Млада преко себе бац; жито 3 пута, затим решето са остатком жита баца на кров куће и на крају бац; јабуку преко куће - сматрало се знаком лоше среће ако млада не успије пребацити јабуку преко куће. Дјевер тада први улази у кућу и ставља руку н праг, а млада преко дјеверове руке љуби праг и улази у кућу десном ногом љуби се са свекрвом и осталим укућанима, те се уводи у собу гдје заједно с

²⁸ Сексенџија или коморџија је особа која иде са сватовима и задужена је да са коњим од младожењине куће донесе храну и поштење, а од младине куће понесе дјевојачк сексенутј. рухо.

младоженом једе питу - посебно спремљену за ту прилику. У Корићанима, млада са јенгом остаје сама у соби, да се мало одмори и пресвуче у нову одјећу коју јој је спремила свекрва и стави калкан капу која је симбол удате жене, док у Шишави, након уласка у кућу, млада пољева воду сваком госту да опере руке, за шта је они дарују новцем, који стављају у посуду коју уз младу носи јенга. Када су се сватови²⁹ смјестили, послужује се храна и пиће, а након неког времена слиједи и „слатка ракија” - обред даривања младе, на начин да кум (а у новије вријеме дјевер) понуди своју ракију прво младој, а онда даље свим сватовима, почевши од старог свата па даље по пречини. Док кум нуди ракију, млада са јенгом иде иза гостију, а сватови након здравице и ракије дарују младу (некада се стављало на питу, а данас се обично користи нека украсна тацна или корпа) новцем и златом. Након тога млада дарује укућане поклонима које је спремила код своје куће, у складу са могућностима, обично су то чарапе, кошуље, прегаче, мараме и сл. Са завршетком даривања наступа весеље уз пјесму и игру, за вријеме којих млада, дјевер и јенга стоје иза кума и старог свата и дворе сватове.

Други дан свадбе се зове „пир” и тада осим сватова долазе и остали узваници (то су обично супруге или други укућани од сватова), комшије и сл. који доносе „сопру” најчешће: ракију, питу, хљеб и сланину, а жене би доносиле и друге дарове попут гардеробе, јоргана, накита и сл. које је преузимала јенга, или дјевер. Ближа родбина би за сопру доносила страну свињских ребара, а кум и стари сват печено јагње, или прасе на ражњу и „сопра” би се послуживала гостима. Забавни дио пира било је приказивање дарова, кад стари сват одреди „кумовског момка” да нађе себи помоћника и да изнесу „кумовску сопру”. Тај обичај протицао је у шаљивом тону, прозивкама, пошалицама на рачун кума, старог свата али и других гостију. „Кумовски момак” и помоћник би међу госте износили и показивали прво дарове које су донијели кум и стари сват, а потом и дарове осталих гостију³⁰ уз слатку ракију захваљујући им се обично са: „Хвала, живи и здрави били, и ви своје кћери и синове удавали и женили!”.

Трећи дан свадбе се окупљају углавном кум и кума, стари сват и сватовица и остали пречи гости па настављају весеље. При крају весеља послужује се пита, коју гости дарују у новцу, а кад гости крену кућама, млада кити кума и старог свата кошуљама, а куму и старосватовицу дарује кошуљама, прегачама, или крпом тј. марамом. Приликом кићења, кошуље се каче за леђа башлијама, или се пришивају концем. Кад се гости испрате, то вече се иде пријатељима у

²⁹ Сватови су сви они који иду младиној кући по младу, и сви сватови осим јенге су мушкарци.

³⁰ Овај обичај обично протиче на сљедећи начин: „Помаже Бог, ја имам пут овуда да прођем, да ли могу? Ја би’ требао наћи једног човјека овдје међу вама...”. Гости одговарају: „Ако знаш ко је, наћи га, да видимо ко је то”! Онда кумовски момак мало разгледа по соби и каже: „Е, ево га, овај брко овде, он је стари сват и донио је поштење: печење, питу, ракију, хљеб... нанио је кол’ко ти Бог ’оће...!” На исти начин кумовски момак поново прикаже и дарове које је припремио кум, а потом и остали гости.

посјету. У посјету долазе младожењини родитељи и браћа, евентуално неки рођак, или комшија и са собом носе поштење: свињска ребра са којих се није скидала сланина, питу, хљеб и ракију, преносе утиске са свадбе и славе до касно у ноћ. Ако је млада била украдена, са момкове стране прво шаљу „мирџије“ који обавјештавају младине родитеље да се дјевојка удала и да би пријатељ дошли на мирење, те договарају датум мирења.

Када пријатељи дођу пред младину кућу, куцају на врата више пута, али и пријатељи не пуштају одмах, него тек из трећег пута. Младожењин отац објашњава да су дошли у посјету и на помирење па понуди ракијом младино оца - ако домаћин прихвати ракију и попије то значи да прихвата помирење. Током весеља пријатељи обично и преноће, а неки се и напију што младине искористе да им покраду (сакрију) ципеле и капуте, или да их башлијама закаче за сећије, након чега би враћање тих предмета, или скидање башлија морално платити. Било је и случајева када се мирење не би прихватало што ц показивало тим да младини не би пустили пријатеље у кућу, или не би узел; пријатељску ракију, а било је и случајева да се младин и младожењин отац не помире за живота.

Десети дан од свадбе (ако је мирење прошло како треба), младин! родитељи долазе у посјету пријатељима да обиђу кћер и доносе поштење свињска ребра, питу, хљеб и ракију. Након што су дошли, сједили и вечерал; одреде се два момка „хајдука“, који иначе сједе близу један другог, д „вјешају“ зета и пуницу. Они уђу у просторију са конопцем и кажу: „Ми овдје морамо некога свезати! Неко је овде оцу ћерку одвео! То су све намјестили зе и пуница, њих ћемо везати!“. Пуница и зет се отимају и правдају како нис криви, али ипак их везују и воде их да их „вјешају“ о дрвене клинове тј. чивилук који су били у кућама. Пуница се тада оглашава: „Немојте нас вјешати, ако саг крива, ја ћу се откупити“, и за откуп даје флашу ракије и свињску вјешалицу, зета посебно дарује флашом ракије и печеним пијевцем. Након тога их одвеж и настави се весеље. Ако је било касно за враћање кућама пријатељи б преноћили, а на њиховом поласку свекрва би их обично китила кошуљом и марамом - чиме би се обичаји око свадбе на Влашићу завршили, а младењци; наставили заједнички живот.

Рађање и одгој дјеце

СТИЦАЊЕ ПОТОМСТВА био је главни циљ брака. Породице су се осим по материјалним добрима, мјериле и по броју чељади, тако да су се бољим, срећнијим и јачим кућама сматрале оне које су имале много дјеце. Мушка дјеца су се посебно прижељкивала. Није било случајева да су се парови растајали због тога што нису могли имати дјеце, а такви бракови су били веома ријетки. Жене су у просјеку рађале 5-10 дјеце, од којих су многа умирала у раном дјетињству.

Жене су у периоду трудноће радиле све послове и нису се ни у чему издвајале од осталих жена. Најчешће су се порађале саме, или уз помоћ старијих жена које су им биле у близини, обично свекрве или комшинице. Порођај би извеле на поду на којем се налазила слама. Према казивању неких носилаца традиције, жене које су имале тежак порођај опасивале би се пасом (тканицом) која је била у манастиру Острог. Ти пасови су били ријетки и посуђивали би се по потреби. Након што се дијете роди, неким оштрим предметом - обично српом, пресјекла би се пупчана врпца, а затим би дијете опрала водом, коју су раније саме породиље донијеле на коњу у дрвеним посудама за воду - „фучијама“, те повили у ткано платно или комад платнене вреће, након чега би се дијете положило у колијевку испуњену сламом.

Жена која се породила називала се „бабињара“, а за ону која роди близанце говорили су да се „облизила“. Жена је након порођаја била 40 дана у „бабинама“ за вријеме којих је обилазе жене из комшилука и доносе јој „колаче“ тј. уштипке и преврту³¹ која се стави преко колача, млијеко, шећер, или јабуке у зависности од могућности. Осим њих, породиљу тада обилази ближа родбина и кумови, а посебно њени родитељи када се прави и поставља софра - што је познато као „бабињаре“. За вријеме бабина, жена не излази из своје куће у периоду од првог мрака до свитања, а устаљена је и пракса да се дјечија гардероба обавезо мора скинути са штрика прије првог мрака и унијети у кућу. Мајка доји дијете што је дуже могуће, а најдуже двије године, или док не занесе друго дијете.

Након истека бабина, жене су одлазиле на рад у поље, носећи дијете у колијевци причвршћеној конопцем на леђима. Најстарији члан породице, старјешина куће је давао име дјетету, обично према светитељу, или празнику на који се дјете родило, или у другом случају по именима предака. Дјеца су крштавана најчешће у току прве године живота и то у периодима када су свештеници обилазили и свјештали куће, тако да се дешавало да поједина дјеца буду крштена након неколико дана по рођењу, или да чекају скоро годину дана да би била крштена, уколико је свештеник обишао ту кућу непосредно прије рођења дјетета.

³¹ Преврта је јело које се припрема тако што се умијеси брашно са јајима, а затим испече као мало већа и дебља палачинка.

Мушко и женско дијете до 10. године називали су „дијете“, од 10. године дјевојчице зову „цуром“, а дјечаке „момцима“. Назив „момак“ мушкарац задржава и кад се ожени, све док не добије дјецу, док удату жену зову „млада“ или „невјеста“, док не добије дијете кад постаје „бабињара“. Након стицањз унука постају „дјед“ и „баба“.

Дјеца из засеока Вујиновићи - фотографисано око 1958. године

Погребни обичај

Старији људи и жене у многим нашим крајевима још за живота припремају одијело, или спрему у којем ће их сахранити. Такав случај биљежим и на Влашићу гдје се и данас жене најчешће сахрањују у народној ношњи, као што су то некад чинили њихови преци. Чим особа умре, спусте је на под и запале свијећу на грудима - та свијећа се називала „коло“, израђивала се ручно и мотала се спирално, у круг - док се данас купују готове свијеће у цркви које се прислужују поред главе покојника обично забодене у посуду са житом. Гардероба са покојника се стрга и покојник се изнесе изван куће гдје се окупа топлем водом, сапуном и истрља вуном, обично црне боје. Након купања покојнику се обуче одијело које је раније припремљено за укуп, а глава се подвезе марамом. Стргана гардероба се остави код воде, најчешће неког извора или потока и остави тако 7 дана, након чега се запади, или, ако се ради о породици која је сиромашна осуши и врати закрпљена у употребу. Посуде у којима се гријала вода за купање покојника, вуна и чешаљ којим би се чешљао су најчешће бацани, док се сапун којим се покојник купао користио за прање вимена оваца, коза или крава. Остала гардероба од покојника се обично дијелила сиротињи, или су настављали да је носе укућани. У новијем периоду се та гардероба која је остала иза покојника обично спаљује након четрдесет дана.

Умрлом мушкарцу се облачила шубара, кошуља, гаће, чарапе бјелаче и црвени приглавци, а умрлој жени се такође облачила ношња уз обавезне црвене приглавке, али јој се није облачило ништа сукнено и нису јој се обували опанци. Преко покојника се ставља црвени конац чији крајеви се остављају да вире изван ковчега³². На покојницима се ништа не веже, чак се и марама којом је глава подвезана развезе прије укопа. Преко покојника се ставља покров - ткано платно, који се израђује од беза посебно за ту намјену. Удатим женама се преко сандука ставља прегача која се прије укопа скида и обично се дарује оном који ју је купао.

Преко ноћи, покојник је у кући и уз њега је увијек неколико људи који пазе на њега, а сутрадан посије смрти се организује укуп. Покојника из куће износе у сандуку израђеном од дрвених даски без употребе ексера и то тако да је окренут ногама тј. да из куће прво излазе ноге. Данас се најчешће купују готови сандуци у продавницама погребне опреме. Покојника носе на носилима направљеним од два дрвена колца која су између повезана конопцем, а носе их мушки сродници који се смјењују неколико пута (обично три пута) на путу од куће до гробља. Након изласка мртваца из куће, жене које остају у кући рибају просторију у којој је био покојник. Из куће покојника на гробље се носи кадионица, тамјан, једна свијећа, ракија и жар, а у данашњем периоду умјесто

³² Црвени приглавци и црвени конац који се ставља преко покојника користе се због вјеровања да спречава покојнике да се повукодлаче.

жара користе се брикети, а носи се и по једна свијећа за сваког упојника. На гробље су углавном ишли мушкарци, док у данашње вријеме иду и жене. Жене оплакују мртваца кукајући. Кад се упојник положи у раку, сви упојници убацују по мало земље на сандук, с тим да лопату са којом се земља убацује свако појединачно спушта на земљу да би је неко други подигао и убацио земљу, све док сви упојници не баце земљу на сандук. На сахрану се не позива, него упојници долазе сами. На излазу из гробља се пије ракија за покој душе, а по повратку са гробља у кући упојника сви упојници перу руке и преко главе бацају комад угљена и том приликом доноси се „поштење“ тј. дарови најчешће ракија. У кући упојника се након упоја поставља софра за коју се коље „душни брав“ и то ован ако је упојан мушкарац, или овца ако је упојана жена. Осим душног брава на софру се износи и друга јела. Ако упој пада у дане поста, тада се припреми посна софра, а душни брав се у том случају коље за прекаду - која обично буде око митровских задушница, када се опет поставља софра и долазе сви који су били на упоју. Важно је напоменути да се на Влашићу не обиљежава посмртних 40 дана. Три дана након упоја, домаћин куће или неко кога он одреди рано у зору одлази на гробље, прислужује свијећу, кади гроб, и након тога кади цијело гробље обиласком око гробља са кандилом.

На Влашићу постоји пракса да се у исти гроб, након девет година може сахранити неко од сродника, при чему се кости пронађене у тој гробници сакупе у платно и положи крај ногу упојника и у том случају се споменици редају један до другог.

Кућа у којој је био смртни случај, исте године прославља крсну славу, а у случају да је била заказана свадба, она ће се одгодити на одређени период који ће усагласити породице младенаца. У случају рођења дјетета, дијете би добило име по упојнику.

У случају смрти дјетета, крштена дјеца су се сахрањивала у гробље, а некрштена обично на неко одабрано мјесто гдје се копају некрштени и они који су починили самоубиство, а таква мјеста не обилазе свештеници и не врше никакве вјерске обреде.

НАРОДНА ПРЕДАЊА И ЛЕГЕНДЕ

Обиласком терена по Влашићу имао сам прилику да од становништва овог краја чујем разна предања и легенде које се препричавају са кољена на кољено, а које се у већини случајева односе на цркву и становништво из периода турске власти на овом подручју. Такође, имао сам прилику и да обиђем неколико храмова који се налазе у овом крају, и разговарам са свештеником имљанским (Гораном Сукуром) о историји и традицији цркве у овом крају. Вођен жељом да и о том дијелу насљеђа православног становништва са Влашића остане траг, у наставку наводим неке од занимљивих казивања која су у вези са вјерским животом на Влашићу.

Од свих храмова које сам посјетио на овом терену, посебно желим истаћи стару цркву - брвнару из засеока Макарићи. За ову цркву се претпоставља да је настала у XV вијеку на непознатој локацији на Влашићу, алида јетоком историје премјештана на више локација како би се сачувала од непријатеља, а тек од XVII вијека је добила сталну локацију у селу Макарићи, гдје и данас стоји попут старице која одолијева времену.

Легенду везану за настанак овог храма испричао ми је Сретко Грубач, а она се тиче његовог претка Адама Грубача³³ који је био имућан човјек и имао најамнике. Једне прилике је по њега дошла војска и одвела га пред везира у Травник. Када је стигао, изгледао је уплашено па га је везир питао зашто се плаши, с обзиром да се пред везира не долази само по казни, него везир може да награди човјека и испуни му сваку жељу. Адам је сумњичаво одговорио везиру да сматра како он није толико важан везиру да би га наградио, те да мисли како везир баш и не може да испуни сваку његову жељу, мислећи при томе на добијање дозволе за градњу цркве, јер је знао да то турска окупаторска власт у то доба није дозвољавала. Везир га је саслушао и изненађен одговором упитао да ли се он, као неко ко има много најамника, сјећа свих њих, на шта му Адам искрено одговори да их збиља има много и да се не сјећа баш свих. Везир га потом упита да ли има неко кога је упамтио по нечему специфичном, на шта му Адам одговори да му је у сјећању остало неко чобанче којем су пси код тора изгризли руку и да се сјећа како га је лијечило травама да би га излијечило и да би му спасио руку. На то је везир устао и загрнуо рукав дајућу му до знања да је управо он тај дјечак којег се Адам сјећа. Из тог разлога, у знак захвалности он је дозволио градњу цркве, али због строгих закона то је морало бити на површини коју обухвата говеђа кожа. Досјетљиви Адам је кожу исјекао у опуту и на тај начин обухватио већу површину земље за грађење и тако су подигли цркву.

³³ У раду Милана Карановића „Неколике велике породичне задруге у БиХ“ из 1929, спомиње се Адам Грубач, старјешина породичне задруге Грубача. Он је потомак Адама из легенде о настанку цркве, а носи исто име због обичаја насљеђивања имена предака.

Интересантно је да слична легенда прати многе хришћанске храмове, али и разне друге ситуације како у БиХ тако и шире, па вјерујем да су такве легенде имале задатак да подигну морал и охрабре народ у борби против турског окупатора дајући му надмоћ као мудријем и досјетљивијем, али уједно и да су одговорност и евентуалне посљедице тиме пребацивали на одређену особу која је углавном била у поодмаклим годинама.

Ипак, оно што је јединствено и због чега издвајам баш овај храм је то што се у овом храму чувају два веома необична предмета и то: дрвени путир и дрвени ђедовски штап.

Адам Грубач са ђедовским штапом - око 1930. године.

Дрвени путир је црквена посуда која се користи током свете тајне причешћа, а у којој се налазе хљеб и вино, као тијело и крв Христова. Занимљиво је то да овај дрвени путир има запремину од два литра, што је веома велика и необична појава за један путир - али како каже свештеник имљански: „То је одраз величине вјере народа са овог терена“.

Други предмет је дрвени штап, који је на врху рашљаст, има две куке и широки рукохват, за ког се сматра да је вјероватно служио као ослонац ономе ко га је носио, посебно током молитве. Ко га је израдио и како је доспио у

макарићку цркву брвнару, данашњим мјештанима није познато. Овај штап се на Илиндан за вријеме народног весеља тј. збора износи из цркве и показује народу. За овај штап се такође везују многе легенде, а ја ћу издвојити двије.

Прва говори о томе да је штап 1929. године из храма у Макарићима однесен у Земаљски музеј у Сарајеву за потребе етнолошког одјељења, а да је те исте године ово мјесто задесила велика, до тада незапамћена, олуја у којој су настрадали и многи мјештани. Наредне двије године задесила их је и велика суша која им је уништила сву љетину. Немоћни пред силом природе, неко од мјештана се досјетио да је штап однесен из цркве и предложио да се штап из музеја врати на старо место, што је и учињено. Од тада штап је ту, а мјештани живе без страха да ће их поново задесити иста пошаст.

Друга легенда која се препричава у народу, говори о томе како се у недостатку свештенства народ бринуо о цркви и једном приликом су се мјештани посвађали расправљајући се ко ће и колико дуго чувати црквени калауз у својој кући, јер су вјеровали да им он помаже у свему, а нарочито у производњи сира, млијека и меса. Како се нису могли договорити, група незадовољних мјештана кренула је у намјери да запали цркву брвнару и тако ријеше међусобни спор. Међутим, када су они дошли у непосредну близину храма, изненада се промијенило вријеме. Наоблачило се, подигла се олуја, громови су запуцали и побили их. Тако је вољом и силом Божијом црква спасена, а овде и данас, препричавајући тај догађај, људи верују да је мистериозну улогу одиграо управо штап који се чува у храму.

Међутим, кроз народна предања у Босни и Херцеговини, а нарочито у Босанској Крајини је сачувано сјећање да је у прошлим временима постојао извјестан број људи званих „ђедови“, који би чим би прешли педесету годину живота пуштали браду и косу, облачили дугу црну хаљину и носили рашљаст штап налик на владичанску штаку. Били су изузетно поштовани од стране становништва, а сваки род је имао по једног ђеда. Народно предање о једном ђеду забиљежио је и Милан Карановић током свог боравка у Имљанима³⁴. Штап који се спомиње да су они неизоставно носили, по свом опису истовјетан је поменутом штапу из старе цркве у Макарићима, па можемо закључити да је то управо заоставштина имљанских ђедова.

Иначе, ђедови су били веома битни у народу и њима су се поносили њихови родови, а жене, дјеца и млађи људи, поздрављали су их устајањем и љубили им руку. О црквеним саборима и зборовима сви ђедови су увијек сједили заједно, расправљали су о битним темама и давали савјете у важним ситуацијама - што указује на то да су они трагови прасловенске културе и племенских култова који су у неком облику остали сачувани. Такође, била је

³⁴ У Имљанима живи народно предање које говори о „ђеду Глиши“, да је живио 147 година, имао бијелу браду као овчије руно, дугу до појаса и да је носио ђедовски штап. Био је веома поштован међу становништвом и сви су га љубили у руку. Иначе, Глишоје био прађед старјешине Адама Грубача. (М. Карановић, 10524; 1937).

пакса да домаћини током зборова ђедовима шаљу част по дјевојкама и млађим женама, најчешће у виду дрвеног таса ракије са хљепчићем који су ђедови благосиљали из свега гласа, тако да може чути цио збор захваљујући се: „Хвала ти домаћине (име и презиме), поносе наш! Част чинио, од Бога част ишчек'о!"

Пратећи историјске изворе, долазимо до средњовјековних споменика гдје се помиње и постојање "дида" цркве босанске, којим се придавао велики значај, али и до историјских података да су задњи ђедови на подручју Босанске крајине умрли око 1885. године.

Стара црква брвнара из Макарића, Фотографисао Горан Ковачевић, 2017. године.

НАРОДНА НОШЊА НА ВЛАШИЋУ

На читавом Влашићу, код православног становништва налазимо исту народну ношњу, динарског типа, чији је развој текао знатно спорије него у другим крајевима БиХ, тако да се „старински“ облик ношње задржао све до Другог свјетског рата. Ова ношња се простире на изузетно широком географском подручју које обухвата територију: од Грабовице на сјеверу до Шишаве, Мудрика, Витовља и Гостиља на југу, те од Крушевог брда на истоку па до ријеке Угар, која чини западну границу. У централном дијелу ове области налазе се мјеста Кобиља, Влатковићи и Имљани.

Веома је важно напоменути да само име Имљани потиче од назива средњовјековног насељеног мјеста које данас не постоји, али је задржано као географски појам под којим се подразумијева једна микроцјелина тј. мјесна заједница. Како су Имљани у централном дијелу ове области којој смо управо одредили границе, тако се ова ношња жаргонски назива „имљанска народна ношња“. Након пет година мог истраживања и обиласка овог терена, долазим до закључка да то није исправан назив. Иако се одомаћио у нашем фолклору, он ствара многе конфронтиције и недоумице када се говори о овој ношњи и о овом крају уопште. Треба имати на уму да су Имљани одувijek били само административна, али не и етнoлошка одредница, и да је влашићки крај једна нераздјелива етнoлошка цјелина без обзира на административне подјеле. Управо из тог разлога сматрам да овој ношњи више пристаје назив „влашићка народна ношња“, што ћу у даљем тексту и користити.

У влашићкој ношњи примјећују се мање промјене тек од Другог свјетског рата, када у употребу улази памук, док се све остало израђује у кућној радиности. Веће промјене на овој ношњи настају тек након Другог свјетског рата када се она у великом дијелу изједначава са сусједном српском ношњом из Травника, али поприма и неке елементе ношње са сјеверне границе. Утицај српске травничке ношње који је био и најјачи, дошао је преко Корићана који су били на административној граници Травника и Скендер Вакуфа (данашњег Кнежева) и убрзано се ширио према мјестима: Имљани, Кобиља и Влатковићи. Поред ових са југа, било је и утицаја са сјевера још у времену између два свјетска рата, одакле су влашићке жене преузимале мотиве и боје у везу. Најкарактеристичније промјене су настале одласком влашићког становништва према Прњавору, Лијевчу пољу и Славонији за вријеме сезонских номадских кретања за стоком, одакле су примили женске тканице, накит од перли и вунене наруквице украшене перлицама, тзв. „рукавци“. За влашићку ношњу је карактеристично и то да није примала фабричке материјале све до краја Другог свјетског рата, али и тада је то било само уколико су они били прихваћени у травничкој ношњи. Из тог разлога када говоримо о развоју влашићке ношње разликујемо двије фазе: прву фазу која је трајала од половине XIX вијека до краја Другог свјетског рата, и другу фазу од Другог свјетског рата до данас.

Ја сам се определио да у овој публикацији представим влашићку народну ношњу кроз елементе које сам затекао на терену и у облику у којем се она задржала и користи до данас.

Дакле, ова ношња је по свом типу у основи динарска, што можемо закључити по ваљаном сукну, платну од конопље, црвеним женским капицама и бијелим покривачима за главу, као и по техникама ткања прегача. Међутим, она је попримила много елемената средњобосанске ношње који се опажају и у мушкој и у женској ношњи посебно код употребе тзв. узводног платна. Због јаког травничког утицаја, слободно можемо рећи да ова ношња данас има много више карактеристика средњобосанске ношње, него праве динарске.

Овим промјенама допринијели су економски услови и комуникација коју је становништво овог краја омогућила долина ријеке Лашве, а која овај крај повезује са средњом Босном и шире. Управо из тог разлога, народ из непосредне близине Травника више је оријентисан ка средњој Босни, него ка Крајини, што нам даје објашњење зашто су народне ношње у овом крају изгубиле динарско обиљежје.

За израду влашићке народне ношње користили су се домаћи материјали: лан, конопља, вуна и кожа, а израдом народних ношњи у овом крају бавиле су се, углавном, жене, дјелимично и мушкарци. Жене преду вуну, конопљу и памук, ткају платно и сукно, плету, везу и шију, док мушкарци исто преду, али за разлику од жена, они преду на витлац и плету чарапе. То обично раде старији мушкарци и чобани.

Од лана и конопље су се израђивали основни дијелови одјеће: кошуље, гаће и мараме за главу, а што се на Влашићу зове заједничким именом „рубине“, Платно израђено од чисте конопље или лана назива се „дебели без“ или „сувара“, а са почетком употребе памука у комбинацији са ланом почиње се ткати и „мијешани без“, техником „узвода“ за коју на Влашићу кажу „на шибе“. Временом се у потпуности прешло на памук, а памучно платно се називало „добро платно“ па су и кошуље израђене од њега називане „добре кошуље“. Разликујемо двије врсте платна и то: мелез и узвод.

Мелез је обично платно, ткано у два нита, потпуно равно (глатко). На њему се обично везе, или се шаре уткивају, и од њега се праве мелезне кошуље и гаће.

Узвод се при ткању набира у виду усправних пруга, тако да има рељефну површину. Ти набори могу бити различите ширине и комбинација па по томе носе имена: „мали узвод“, „велики узвод“ и сл. По узводу се не везе јер сам узвод представља украс. Ова техника ткања платна карактеристична је за цијелу средњу Босну и босанску Посавину. Такође, постоји и платно ткано у четири нита које се користи само за израду ногавица на женским гаћама, а може бити у разним шарама по којима носи имена: „шипкашица“, „на ланчиће“ и сл.

Вуна се употребљава за горње, топлије дијелове одјеће као што су: зубуни, аљине, гуњеви, прегаче, шарвале, чакшире, џоке, чарапе и сл. Такође, од вуне се праве и два типа сукна и то: ткано сукно у два или четири нита (неваљано) и које се најчешће користило за мушке пантоле, те ваљано сукно (у ступи) које је

такође ткано у два нита и користило се за остале зимске елементе ношње.

Кожа се најчешће употребљава за израду опанака „путраваца“ и „шабара“, кожњака и губер. Путравци су опанци које је становништво самостално израђивало од сирове коже, док су шабаре куповали од опанчара у Травнику. Карактеристика шабара је да немају опетка (задњи дио око пете), већ се узица за везање опанка провлачи кроз шав на пети којим је опшивен ђон. У данашње вријеме проналазимо опанке који су израђени са петљама направљеним тако да се око шава исплету кукице у виду ланчића. Код ових опанака петља и горњи дио опанка је од црвене коже. Такође у употреби су и куповни гумени опанци тзв. „гумењаци“, а за вријеме празника носили су се и „канафари“ - опанци који су имали ђон од коже, а горњи дио исплетен од канапа и који се куповали такође у Травнику. Након Другог свјетског рата су се умјесто опанака почеле носити и ципеле, које носе већином млађе жене и дјевојке. Од коже су још израђивани кожњаци и губери тј. мушки кожух. Губер је био израђен од овчије коже са руном, без рукава и дужине до кукова.

Треба напоменути још и то да се женска влашићка ношња код православки сасвим разликује од ношње римокатоликиња, не толико по кроју него по бојама и орнаментици. Код православки углавном преовладава тамна боја, која се посебно истиче на прегачама и сукненим дијеловима. За разлику од женске, мушка ношња је иста код православаца и римокатолика уз неке ситне разлике у самом кроју.

Мушки кожни појас „Бенсилах“

Женска народна ношња

Женска народна ношња у влашићком крају изузетно се добро одржала и сачувала, за разлику од мушке ношње. У неким мјестима је још увијек и активно у употреби, а користи се и приликом погребља. Занимљиво је да се на терену још увијек могу пронаћи оба типа женске влашићке ношње и то: новији средњобосански тип ношње код млађих жена и у мањој мјери стари динарски тип ношње, код старијих жена, што су углавном сачували као успомену. Због свог богатог веза и карактеристичне орнаментике код старог динарског типа ове ношње, влашићка ношња је уникатна и знатно се разликује од других, што њену вриједност и значај чини већом.

Посебно је препознатљива стара динарска ношња коју су носиле младе током свадбе, а која се данас одређује као „имљанска ношња“ и састоји се од: ланене везене кошуље, гаћа, два зубуна и то прво мањег сачињеног од бијелог сукна, преко којег се носи други већи, израђен од црног сукна - а оба украшена везом, перлицама и разнобојним комадима чохе, затим велике прегаче која се стављала са предње стране и опасивала широком тканицом са цванцикама. На ногама су се носиле вунене чарапе до кољена, а преко њих приглавци и опанци. На глави је млада носила везену крпу „пријевез“, а преко ње „јаглук“ тј. велику крпу која је око била украшена са два реда црвеног мартеријала званог „мусул“. Од накита младе су обично носиле „гендар“ на прсима, на глави се носио „ков“, а на плетеницама „ускошњак“. Зими су се носиле и дуге црне хаљине од ваљаног сукна, које су такође биле украшене везом. Млада, младожења и сватови су се током сватовске поворке огртали црвеним кабаницама.

Током мог истраживања и обиласка овог терена у периоду од 2014-2018 године, успио сам, код влашићког становништва, пронаћи већину наведених елемената који су чинили невјестинску ношњу, изузев црвених кабаница, које су данас изобичајене, те украса за груди и главу, за које вјерујем да их становништво не жели показати и ако их посједује јер су веома вриједни, или једноставно нисам имао срећу да их пронађем.

Елементи женске влашићке ношње су:

Кошуља - на терену сам затекао три типа женске кошуље:

а) кошуља од беа, код које разликујемо двије варијанте и то: дјевојачк (која је везена на прсима, рукавима и скутима), те кошуљу старијих жена (које су везене на прсима и рукавима, али без веза на скутима); богатим везом и овим кошуљама дјевојке и жене су показивале своју вјештину у везењу изражену кроз стилизоване флоралне мотиве обично у три, или највише четир^а боје тамнијих тонова;

б) мијешану кошуљу, израђену од мијешаног беа тј. лана и памука, којај ткана техником узвода и није украшена везом;

в) добру кошуљу, израђену техником узвода, али од чистог памука, тканог у два нита. Ове кошуље немају вез по себи, али се обод, рукави и јака украшавају керицама³⁵ у боји. Јака тј. крагна раније је била права са мало веза и керица, а у новије вријеме се носе и набране јаке од „камрике“ тј. шифона. Старе ланене кошуље нису имале „јаку“ каква је била на добрим кошуљама, већ тзв. руску крагну која се назива „колијер“, а дешавало се да их људи у новијем периоду и накнадно додају. Све кошуље кројене су врло широке, са клинима испод руке, рукавима до шака и дужине до чланака.

Битно је поменути да је на ланеним кошуљама, једино вез на прсима „ниспршњаче“ рађен на одвојеном комаду платна који се пришивао, док је сав остали вез везен директно на платно од кошуље.

Гаће - су дјевојке почињале носити од своје 11-12. године и нису се носиле тако често. Раније су их жене носиле само када иду у цркву, на збор, или их чувале за укуп, а обавезно су их носиле младе током свадбе. Гаће су имале широке ногавице које су се ткале у четири нита, различитим техникама које су стварале различите шаре, и везивале су се испод кољена. Раније су их израђивали од грубог ланеног платна, а у новијем периоду од памука. Са доласком средњобосанског типа ношње, гаће су ушле у свакодневну употребу. Код православки гаће се носе тако да се не виде испод кошуље. Иначе, жене су раније, у вријеме менструалног циклуса, носиле или комад старог платна што се називало „подобување“, или гаће које су се носиле само у том периоду.

Прегача - је осим кошуље најкарактеристичнији дио влашићке ношње. Ткана је од домаће вуне, у највише четири различите боје свјетлијих тонова и крупних орнамената. На Влашићу разликујемо три типа прегаче и то:

а) ћилимаче, које се „кљечају“ или „иверају“ тј. ткају прстима (прстима се улаже вуна на ткачаком стану), а носиле су их младе жене и дјевојке. Израђиване су са геометријским мотивима и поткићене ресама по ободу. Богате жене и дјевојке, украшавале су ове прегаче срменим тракама, ћинђувама (бопцима) па се због тога овакве прегаче називају и „ћинђуварке“;

б) пребираче, које су карактеристичне за старије жене и ткане помоћу „брда“ којим се збија потка и „чунка“ којим се премеће потка. Увијек су тамнијих боја са попречним линијама без геометријских мотива. Све прегаче су поткићене ресама по ободу. Старе влашићке прегаче су велике и прекривале су цијели предњи дио кошуље од појаса наниже скоро до глежња, али се данас веома ријетко могу пронаћи и то само код старијих жена.

в) мале (травничке) прегаче, израђене су техником иверања и украшене по цијелом ободу ресама које се иначе код свих типова влашићких прегача

³⁵ Керице су врста чипке која се ради техником „на једну иглу“, може бити једнобојна или у боји. Док се чипка постављена на обод кошуље назива плетер.

називају „поткита“³⁶. Основна боја на њима је црна, а шаре су у пругама од свјетлијих боја. Мотиви су геометријски и у комбинацијама. Према шарама и мјесту настанка, ове прегаче носе имена као што су: колашица, иверуша, двострука иверуша и сл. У новије вријеме, а то си задржало до данас, шаре се изводе куповном свилом, свјетлијих и „неукусних“ боја, које су за старије носиоце традиције неприхватљиве и за које кажу да су покварили склад, љепоту боја и мотива на прегачи. Ове прегаче највише носиле дјевојке након Другог свјетског рата, а данас се овај тип прегаче најчешће може пронаћи на терену и још увијек се израђује. Код опасивања, мала прегача је мало лабавија и отпусти се да виси са предње стране, гдје се везује и свитњак.

Појас - или тканица, израђивала се од вуне у бојама као и прегача, и то у четири нита дијагонално. Приликом ткања на једном крају тканице остављене су дуже ресе које се називају „струке“, тако да су се током везивања тканице опасивале цијелом дужином, док су струке падале низ бок. Млађе, посебно имућније жене, тканице су додатно украшавале разнобојном чохом по којој су везле лозасте мотиве техником синџирца, а када је у питању младинска тканица она је још украшавана бопцима тј. ђинђувама преко којих се нашивао гвоздени новац „цванцике“³⁷ - из тог разлога младинска тканица се зове „низ“. Према казивању људи који данас живе у Шишави, након Другог свјетског рата биле су у употреби још и црне и црвене тканице, с тим да су се црвене носиле у свечанијим приликама, док су се црне носиле у жалости. У средњобосанском типу тканице која је и нешто ужа, примјећујемо коришћење куповне свиле, као на прегачама и нешто другачије мотиве. Ове тканице називају „жупске“, а кажу да су их попримили током номађења за стоком у ниже крајеве.

Јечерма - је горњи одјевни предмет из средњобосанског типа влашићке ношње, који долази преко кошуље. Обично је кројена од басме различитих боја, обрубљена „тентом“ - куповном танком чипком или „ширитом“ срменом траком златне боје. Младе жене и дјевојке носе јечерме са „подабиром“ које су исте као код римокатоликиња у средњој Босни, а за невјесте се израђују „велике јечерме“ без подабира. Морам рећи да ме је изненадила чињеница да се данас на терену јечерме са подабиром веома цијене и да достижу необично високе цијене приликом откупа, за разлику од осталих елемената влашићке ношње, иако је то елемент чије се реплике данас могу прилично брзо и једноставно израдити, без великог улагања. Након Другог свјетског рата, током зимских периода, жене и дјевојке су преко јечерми почеле носити и **џоку** од црног сукна, опточену црвеним гајтанима. То је кратки хаљетак без рукава отворен са предње стране, преко којег се облачи и садак. Када је зима јака облачи се још и **гуњ** (капут) - кратки хаљетак од ваљаног сукна дугих рукава, а

³⁶ Поткита се тка на дашчицама за ткање које се иначе појављују и у другим дијеловим динарске зоне, а називају се „иверићи“.

³⁷ Цванцике су кованице старог аустроугарског новца од 20 крајцера.

на главу се стављају куповни вунени шалови који се омотају око лица и свежу позади.

Зубун - на терену сам пронашао три типа међусобно различитих зубуна и то:

а) мали зубун, израђен од бијелог ваљаног сукна, дужине до кукова који је на леђима богато украшен (грађен) комадима од разнобојне чохе³⁸, везом синџирцом, ђинђувама, те другим елементима које су жене имале на располагању у новијем периоду као нпр. дугмад, а који се самостално носио у љетном периоду;

б) велики зубун, израђен од црног ваљаног сукна, дужине до бедара или испод кољена, који је украшен на исти начин као мали зубун, али доста богатије. По кроју је овај зубун исти као и мали (осим разлике у дужини) а носио се преко малог зубуна што је иначе јединствена појава код динарске ношње (да се два зубуна носе један преко другог) као дио свечане тј. гиздаве ношње. Овај зубун су носиле богате дјевојке и младе на свадби;

в) зубун (садак), израђен од црног ваљаног сукна, дужине до бедара или испод кољена, који на себи нема никаквог рада и по кроју је нешто једноставнији од великог грађеног зубуна. Носиле су га удате и старије жене као свакодневну ношњу током хладнијих дана.

Према литератури и казивању старијих казивача раније је постојао и велики (грађени) зубун, исти као и претходно описани, али израђен од бијелог ваљаног сукна, којег су носиле само дјевојке. Међутим, током истраживања нисам га пронашао на терену тако да претпостављам да се изобичајио, почетком 20. вијека, када су у овом крају масовно почели да „вране“ сукно тј. боје сукно у црну боју.

Чарапе - су такође израђиване од вуне у бојама као и прегаче. За израду горњег дијела чарапа, „грла“, користе се двије технике плетења и то: кљеча (на пет игала) и поплет (на једну иглу) - за дио чарапа који се налази око чланка. Стопа је увијек била од бијеле вуне, плетена на пет игала, мада се у новијем периоду комплетне чарапе најчешће израђују од бијеле вуне различитим техникама како би се добиле различите рељефасте шаре: на кола, на гране, шупљике и сл. Преко чарапа се у влашићком крају облаче и приглавци од црвене вуне, који су и данас веома битни и обавезно се облаче покојницима приликом погребца. Младинске чарапе имале су подвезе које су служиле да се чарапе стегну и учврсте испод кољена како не би спадале, а имале су јако велике и густе ресе „кићурице“ од тамноцрвене вуне; биле су веома дуге и видјеле су се испод кошуље. Са доласком средњобосанског типа ношње,

³⁸ Зубуни су украшавани „грађом“ од „овотке“ тј. разнобојне чохе која је везена разнобојном вуницом у „куке“ и „у колица“. Овотка се пришива око рубова зубуна на пораменицама и на полеђини гдје се назива „пошавица“. Извезени дио по дну зубуна назива се „поткрај“, а изнад њега је „ускуће“. Најкарактеристичнији украс на влашићким зубунима је „перла“, или „кокошија нога“ која је најчешће састављена од четири цвијета.

почеле су се носити чарапе од бијеле вуне, дужине до кољена које су се такође причвршћивале подвезама и са црвеним приглавцима.

Аљина - је зимски одјевни предмет сличан данашњем капуту, дугих рукава и дужине до глежња. На прсима и рукавима је украшавана тракама о/; разнобојне чохе (црвена, зелена и тамно плава), и са ђинђувама, у складу са могућностима; са задње стране украшавана је нашивеном чохом по којој су били мотиви рађени техником веза синцирца. Аљина се израђивала од ваљаног сукна, код дјевојака од бијелог (али то се давно изобичајило) и код удатих жена од црног. Важно је рећи и то да се аљина носила преко кошуље и преко ње се није облачио зубун. Под утицајем средњобосанског типа ношње, дуга аљина је изашла из моде, а умјесто ње се почела носити кратка црна сукнена аљина без икаквог веза по себи, дужине до кукова.

Шарвале - су панталоне исте као и мушке, израђене од вуне и ткани у четирц нита. Носиле су се зими када је велика хладноћа, а преко њих се сприједа опасивала прегача.

Јаглук - је марама од беза домаће израде, квадратног је облика, везенау једном углу вуном истих боја и истом техником као и ланена кошуља. По рубу је била нашивена једна или двије траке црвеног платна које се звало „мусул“ц кићанкама од вуне који се зову „ђулови“. Код младе, јаглук је био са нешто мање веза, али је имао два реда мусула. Мусул су као детаљ донијели сточари током номадских одласака према Лијевчу пољу. Током мог обиласка терена пронашао сам само два примјерка која су људи сачували као успомену и украс. Када би млада ишла на вјенчање, носила је двије мараме, једна марама- пријевез јој се пребацивала преко лица, а преко њега на главу стављала дјевојачка капа. Током свадбе, а након вјенчања, крај који је прекривао лице се подизао на тјеме и качио иглом. Младе су годину дана након вјенчања носиле по двије мараме на глави, а након тога само једну као и све остале удате жене.

Крпа - је такође вежена марама израђена од домаћег платна или узвода (средњобосанска верзија крпе) украшена са мање веза и вуненим ђуловима по ободу. Носиле су је старије и удате жене а до скоро су биле у употреби, тако да их доста често сусрећемо на терену.

Крпа, пријевез и јаглук се повезују тако што се предњи крајеви саставе испод браде и онда закаче иглом³⁹.

Шал - је индустријска марама која је широко распрострањена како по БиХ тако и шире, украшена флоралним мотивима и на себи има густе ресе по ободу Шалове су у главном носиле дјевојке и млађе удате жене, директно на глави

³⁹ Некад се за качење крпе користила кокошија кост, а касније игла од ињекције. Како кажу неке старије жене са којима сам разговарао, приликом доласка љекара који су вакцинисали становништво, након обављене вакцинације, жене су мудро љекаримг нудиле ручак а за узврат би тражиле иглу.

или преко капе. Шалови су најчешће били у бијелој, црвеној, жутој, или плавој боји. Овај тип мараме је и данас у свакодневној употреби на Влашићу, само што данашњи шалови већином немају ресе по ободу.

Капа - Када је у питању динарски тип ношње, дјевојачка капа је била плитки црвени фес, а 30-их година прошлог вијека дјевојке су почеле носити дубље фес ове које су по облику били слични мушким. Фесове су украшавале разним украсним предметима, ширитном траком, пауновим перјем и цванцикама - што је био знак да је дјевојка спремна за удају, а све до тада би дјевојке (обично до 15 година) носиле ову капу без украса. Фес су дјевојке носиле док се не удају, а био је у употреби до Другог свјетског рата. Под утицајем средњобосанске народне ношње, дјевојке, младе и млађе удате жене, почињу носити плитку црну, или тамноцрвену капу, преко које се постављала куповна марама од танког вуненог материјала - шал. Приликом ношења, мараме се прво савију на перо, поставе на главу, а крајеви се пребаце један преко другог на тјеме и свежу сприједом по самом горњем рубу капе. Љети дјевојке носе и капе без мараме.

Удате жене, плету косу у двије плетенице, а на главу стављају плитку црну или црвену капу, која је постављена картоном па обложена платном. Сприједом се по ободу нашије црвена, или црна кадифа по којој се постави трака од срме, а испод тога се додају два реда свилоног гајтана. По рубу се ставља куповна „шњура“ у виду кратких реса, испод које се, по самом рубу, нашивају дукати који падају на чело и који приказују материјално стање жене тј. њене породице. Око капе се обмотају плетенице па се постави марама иста као и код дјевојака. Старије жене не обмотавају плетенице око капе већ их смотају позади, и умјесто куповних мараме су задржале „крпе“.

На Влашићу се посебна пажња посвећује коси и њеном везивању. У овом крају коса се прала водом, лужином и млијечном сурутком, а тек у новијем периоду, око 50-их година XX вијека, у употребу улази и сапун. Према вјеровању које се одржало до данас, коса се треба прати само понедељком, четвртом и суботом, те уочи великих вјерских празника као што су нпр: Божић, Петровдан, Спасовдан и сл. (обавезно прије ручка). Жене које имају малу дјецу, не чешљају косу уочи сријезде и петка-да јој дијете не би бољеле очи. Када се млада спрема на вјенчање, дјевер јој расплиће косу, а свекрва или заова је поново чешљају као удату жену и на главу јој поставе „крпу“.

Занимљиво је да су се женска дјеца узраста до шест година шишала као и дјечаци до главе, само што се дјевојчицама позади остављала коса која се уплитала у једну плетеницу и на глави су носили дубоке црвене капе које су биле сличне фесу. Дјевојчице су се овако облачиле до дванаесте године, када су почињале учити вези ткање како би себи почеле спремати сексену тј. рухо⁴⁰.

⁴⁰ Везиље се на Влашићу посебно цијене по броју различитих везених кошуља које би доносиле у свом дјевојачком руку. За најчувенију од њих важила је Петра Грубач, жена Адама Грубача, из рода Келемана. Након Петрине смрти, кћерка је од ње наследила чак осамнаест различито везених кошуља, јаглука и прегача. (М. Карановић, 10524; 1937)

Када је ријеч о оглављима, разликујемо и два начина чешљања и то: млађе и старије удате жене. Млађе жене су дјелиле косу по средини на раздјељак, затим са стране косу раздвајају код ушију тако да оне остају слободне, а испод њих се почиње уплитати плетеница (са обје стране). Плетенице се спуштају напријед, на прса и у њих се уплићу тзв. узице или уплетњаци - врпце украшене углавном ђинђувама. Имућније жене су нашивале и „кошпе“ тј. каури-шкољке, напрстке и кованице. Ако су плетенице довољно дугачке, оне би се провлачиле испод тканице, што се радило из практичних разлога како им коса не би сметала током рада и сагињања. У другом случају, обично код удатих и старијих жена, коса би се, исто као и код млађих жена, подијелила на раздјељак и сплела у плетенице, које би се повезале са предње стране и затим пребациле назад преко крпе - „превртање косе“. Код дјевојака се плете једна плетеница од чела преко тјемена и назад се спаја са остатком косе у плетеницу која се пушта да пада низ леђа. Дјевојке су такође уплитале узице у косу.

Накит је код жена у влашићком крају био прилично разноврстан. Посебно су се китиле дјевојке и младе жене, а према накиту се огледало имовинско стање жене, али и цијеле породице, што је углавном случај у свим нашим крајевима, Саставни дио накита биле су сребрне ковнице тзв. цванцике, златници, те ђинђуве тј. перлице. Имућније жене су користиле накит који је садржао и новац и ђинђуве.

Накит за главу: узглавач или ков - су платнене траке на којима су биле нанизане цванцике, које се постављају преко крпе, а на тјемени се скупљају у виду капице, а један дио се пушта око лица и саставља се под брадом; **брада** - низ ђинђува и цванцика који је ишао испод браде, а његови крајеви се качили за крпу изнад ушију; **нискоснице** - платнене траке на којима су биле нанизане цванцике, окачене да висе низ плетенице; **ушњаци** - минђуше.

Накит за груди, био је веома важан, а најважнији комад накита који се носио на Влашићу био је ђердан или како га овдје зову **гендар**. Он се израђивао од комада коже, или платна на који су се причвршћивали низови цванцика, а који се везивао иза врата и прекривао читаву прса до појаса. Имале су га имућније - „сигурније“ младе, а оне мало слабијег имовинског стања су правиле гендаре од каури-шкољки, ђинђува и неколико цванцика (у складу са могућностима). **Башлија** - украсни предмет израђен од разнобојних перлица (ђинђува), ромбоидног облика, којег су жене качиле обично на прса, а момци за тканицу. Башлију проналазимо у подручју Корићана и Имљанске области, те даље према Крушеву брду и Теслићу, као и огрлице од ђинђува и бобака. **Окованик** - филигрански оквир у чијем се централном дјелу налазио сребрењак, обично се носио као медаљон на грудима, или у пару окачени на плетенице.

Накит за руке, биле су филигранске наруквице **белензук**, плетене наруквице **рукавци** (украшене ђинђувама или разнобојном вуном) које су

такође преузели из нижих крајева током номађења за стоком, **а** удате жене су носиле још и **прстење**.

Накит за струк, биле су **пафте**, које су се носиле на појасу „сојка” начињеном од сременог широког ширита и црвене чохе, или пак, на плетеном појасу украшеном ђинђувама. Разликујемо округле, бадем и пивац пафте, најчешће рађене у сребру и техником филиграна. Они мало имућнији носили су филигрански појас **еждер**.

Иначе, пафте, белензуке и еждер су широко распрострањен филигрански накит како у БиХ тако и шире. Иако се многи труде да их вежу за одређену географску област то није могуће, јер је у питању универзални накит који је представљао моду једног времена и куповао га је свако ко је имао могућности за то.

Дјевојке су још у великој мјери као украс носиле и марамице и пешкире које би куповале у Травнику и Скендер Вакуфу, или их самостално ткале. Те пешкире су носиле на два начина и то: да се обмота око паса преко тканице, или су се провлачили кроз пораменице зубуна, а крајеви пешкира висили низ мишице. Марамике би задјенуле за појас да висе преко прегаче, док би мушкарци такође стављали марамике, или провлачили пешкире кроз пораменицу зубуна или џоке.

Жена са „преврнутом” косом

Мушка народна ношња

Према казивачима мушка ношња у влашићком крају, иста је код православаца и римокатолика, уз неке ситне разлике у самом кроју и много је једноставнија у односу на женску народну ношњу. Важно је истаћи да се мушка ношња, за разлику од женске ношње, доста брже мијењала и прерастала у „градско одијело“, па је самим тим и доста рано изашла из употребе. Промјене су биле брже јер су се мушкарци више кретали и чешће одлазили изван свог краја, па тако и прихватили нове токове у облачењу. Из ових разлога данас на терену врло ријетко проналазимо елементе мушке ношње.

Мушка ношња је иста код млађих и старијих мушкараца.

Стандардни елементи мушке народне ношње влашићког краја су: капа и шал крмез који се још назива и чалма, или шубара, кошуља, гаће, сукнени зубун или џока, шарвале, вунени појас (тканица), преко којег се носио кожни појас бенсилах, на ногама вунене чарапе и опанци. Преко рамена се носила кожна торба шарпељ, а зими када је велика хладноћа, носио се још и кожух звани губер и сукнена аљина, док су се око ногу обмотавали кожњаци.

Кошуља - као код жена, тако и код мушкараца проналазимо три типа кошуље и то:

а) дебела кошуља (ђулашица), израђена од беџа, која је по крагни, прсима и манжетнама украшена црвеном траком, ђинђувама, везом од бијеле вуне, или вуне у боји, са крупним геометријским мотивима и ђуловима. Начешће су се користиле црвена и тамно плава боја, а технике веза су биле као и на женским ланеним кошуљама. Током обиласка терена пронашао сам само једну овакву кошуљу, а Зорислава Марковић Чулић у свом раду о имљанској ношњи из 1962. године⁴¹ тврди да су оне већ одавно избачене и да се чак у том периоду слабо памте у имљанској области.

б) мијешана кошуља, израђена од мијешаног беџа тј. лана и памука, гдје су рукави често израђени техником узвода док је остатак кошуље рађен од мелезног платна. Крагна тј. јака може бити украшена керицама.

в) добра кошуља, оне се праве са дигим и широким рукавима који су се увијек израђивали од узводног платна и који су имали керице по ободу. Кројене су са јаком и са клинима испод руке, а предњица кошуље је обично састављана из два дијела мелезног платна док су свечане кошуље биле комплетно израђене од узвода. Код ових кошуља, јака тј. крагна, је широка, и најчешће без веза те окерана по рубу. Мада у новијем периоду, „јака“ добре кошуље се украшавала везом и позамантеријским материјалом.

Гаће - су се израђивале од истог мелезног платна које се користило за израду кошуља. Гаће су простог кроја и састоје се од ногавица и тура који је из

⁴¹ Видјети у литератури: Чулић 1962.

једног комада. У влашићком крају, током љетних мјесеци, мушкарци су носили само гаће и кошуљу која је увијек била утрпана, а зими су се преко гаћа облачиле још и чакшире или рајтозне. Мушка дјеца су носила само кошуљу, без гаћа до своје шесте године, а гаће су почињали носити обично након шесте године кад би били у стању да их сами обуку и свежу свитњак, који се увлачио у „увјењачу“ - поруб за везивање гаћа.

Рајтозне - су веома карактеристичне у влашићком крају, а занимљиво је и то да такву технику ткања не сусрећемо нигдје у другим динарским крајевима, као ни у Босни и Херцеговини. Ткане су од сукна у четири нита и то у комбинацији бијеле (основе) и сингаве (потка) вуне. Приликом ткања коришћене су двије различите технике уз помоћ којих су се добијале двије различите шаре тј. мустре и то: „на џевер“ који даје шаре у облику цик-цак линија које данас понеко назива и „рибља кост“ и „ситна коцад“ која даје шаре у облику малих ромбова. Ногавице су уске и дужином једва прелазе лисдове, а имају и мањи тур. У зимском периоду исте шарвале су носиле и жене, али углавном израђене техником „на џевер“. По рубу ногавица су се могли додавати и украси везом од бијеле вуне који се изводио техником синцирца, а изгледао као низ трокутова што се народски називало „на омајлије“.

Чакшире - су такође врста панталона, које су углавном носили имућнији људи у свечаним приликама и током празника. Раније су се израђивале од бијелог и црвеног ваљаног сукна, али то је изобичајено, те се већ од почетка 20. вијека израђују у искључиво црној боји. Након продора средњобосанске ношње ова врста панталона постаје посебно актуелна код млађих мушкараца.

Шарвале - панталоне од тканог сукна црне боје, које су по изгледу и кроју исте као код православаца у околини Сарајева (нисам их сусрео на терену). Казивачи се сјећају да су их носили старији људи, али да су временом изашле из употребе.

Појас - или пас је изгледао као и женски, само много шири (15-20см) и ткан је у четири нита дијагонално. Раније се израђивао од црвене, а касније од црне вуне. У имљанској области су се осим тога израђивале и тканице у комбинацији сингаве и бијеле вуне исто као шарвале, али то све је давно изобичајено и на терену данас проналазимо само широке тканице ткане у два нита са максимално четири до пет различитих боја у хоризонталним линијама.

Зубун - хаљетак дужине до кукова, без рукава, а израђен од ваљаног сукна који се носи преко кошуље. Првобитно су били бијеле боје, украшавани на сличан начин као и женски само у доста мањој мјери и углавном са везом. По кроју су такође били слични, једино су се разликовали у томе што се нису трапезасто ширили у доњем дијелу. На терену сам пронашао свега два примјерка за које су власници строго нагласили да се ради о мушким зубунима. Почетком 20. вијека сукно почиње да се „врани“ тј. фарба у црну боју, тако да се бијели зубуни полако потискују. Црни мушки зубуни се украшавају нешто

другачије: ђинђувама на прсима и по оковратнику, ширитном траком и црвеним гајтанима по шавовима. На терену сам пронашао само један примјерак.

Џока - је горњи хаљетак који такође долази преко кошуље, а израђује се од црног сукна. Оптичена је са 10-12 редова тамноцрвеног, или црног гајтана и слична је оној из околине Сарајева, само нешто оскудније украшена. Испод ње се носио **џемадан** (углавном зими). Набављао се код кројача у Травнику, па је због тога велика сличност овог одјевог предмета код православног и католичког становништва. Такође, сличан хаљетак који су израђивали кројачи у Травнику и Шипрагама је прслук од црног сукна са џеповима и прошилом од црног конца као украс.

У зимском периоду, носили су се гуњеви који се зову **губер**, а који су били израђени од овчије коже са руном. Од становника сам чуо да су се за вријеме великих хладноћа губери носили тако да руно буде са унутрашње стране да их грије, а у лјетном периоду су их носили тако да руно буде са спољне стране. Губер је био без рукава, дужине до кукова и код млађих људи на прсима украшен оловним „пулицама“. Овај губер је идентичан кожунима у другим динарским крајевима. Осим губера ту је и **аљина** која је израђивана од црног ваљаног сукна, дугих рукава и дужине до кукова. Аљине нису имале никаквих шара и данас их затичемо на терену у знатном броју, док на губер још увијек нисам наишао.

На глави су мушкарци носили углавном **фес** тамно црвене боје. Старији и ожењени мушкарци су око њега обмотавали шал **крмез**, док су момци обмотавали памучни пешкир украшен разноликим бојама, највише црвеном. За вријеме старе Југославије у моду је ушла црна **шубара** која се носи и данас. Такође, у периоду два свјетска рата носила се и шајкача, која се задржала као остатак војне униформе, али није се дуго задржала на терену.

Чарапе - на ногама су сви мушкарци носили чарапе које су некада биле шаране вуном у боји у виду флоралних мотива, те украшаване ђинђувама и разрезане на грлићу са копчањем на кукице. Под кољеном су се учвршћивале подвезама које су посебно код млађих људи биле нарочито лијепо израђене. Међутим, од Другог свјетског рата на овамо су примат полако преузеле чарапе бјелаче. Преко чарапа су се облачили приглавци од црвене вуне, исти као женски. Дјечаци су од дванаест година учили да плету рукавице, чарапе и приглавке и то је био искључиво мушки посао све до Другог свјетског рата. Обично су то радили чувајући стоку, а жене уопште нису познавале ту технику. Ипак, након Другог свјетског рата, жене су почеле плести чарапе, кад је и средњобосанска ношња преузела примат и кад се престало са везом на кошуљама.

Обућа - најчешће су то били опанци који су код мушкараца и жена били исти, како смо их претходно и описали. Ипак, након Другог свјетског рата у употребу

улазе и „гумењаци“ тј. гумени опанци, а полако почињу да продиру и ципеле (дубоке до глежња) које обично назвамо „кундуре“.

Током зимских и кишних периода, преко чарапа су се обмотавали кожњаци, и затим навлачили опанци. Кожњаци су врста обојака од сирове коже, кројени из једног комада и троугластог облика (на једном крају су шири а на другом ужи) који се носе преко чарапа и носе их само мушкарци. Облачили су се тако да се стопало стави на шири дио и онда се обмотају око ноге до половине листова. На крајевима су биле узице од опуте са којим су се причвршћивали око ноге.

Мушкарац са двојницама

О ИГРИ И ПЈЕСМИ ВЛАШИЋКОГ КРАЈА

Најстарија сјећања о народним играма на Влашићу свједоче о играма које су се изводиле без инструменталне пратње, као што је то био случај и у осталим динарским крајевима. Једна од тих игара забиљежена је као „коло уз цванцике" јер ју је казивач тако идентификовао што је на неки начин и сасвим разумљиво јер су код тих игара управо цванцике, од којих је био израђен традиционални накит, заједно са топотом корака, стварале ритам и на неки начин производеле „музику" уз коју се играло. Тако да сам ја тај назив задржао иако вјерујем да је таквих игара било више, различитих, и да су имале своја имена, али да су се временом изобичајиле под утицајем народних игара уз музичку пратњу.

Други тип народних игара које сусрећем на Влашићу изводе се уз инструменталну пратњу која је раније била уз „свирале" (фрулу, двојнице и дипле), а тек касније, почетком XX вијека и уз шаргију, која данас доминира овим тереном. Шаргију су према тврдњама казивача на Влашић донијели сточари, номади, који су за стоком обилазили ниже крајеве: према Теслићу, Прњавору, Дервенти, Лијевче пољу и даље према Славонији, гдје су научили да израђују и свирају шаргију, што се да примијетити и у самом мелосу овог краја.

Осим двије врсте народних игара разликују се и двије врсте традиционалног пјевања и то: „сватовац" - као старији облик пјевања без музичке пратње, који се данас углавном практикује током свадбе и свадбених обичаја, а могу га изводити и мушкарци и жене у групи од два или више пјевача⁴²; и „бећарац" као новији облик пјевања, који су прихватили заједно са шаргијом а може се изводити и без музичке пратње. Обично је шаливога или сатиричног садржаја, у десетерцу, и обично се изводи у пару, при чему су се често натпјевавали момци и дјевојке.

Током обиласка терена успио сам забиљежити петнаест игара, од којих се једино три игре сјећају сви казивачи и то: *ђутуре*, *рузмарин* и *заврзлама*, што доводи до закључка да су се оне и најчешће играле у периоду након Другог свјетског рата. Свакако, било је ту још игара које су казивачи помињали, али их нисам узео у разматрање из разлога што сматрам да се ради о играма које се разликују по самом карактеру, као што су: *рококо*, *буњевка*, *маказице*, *труско* и сл. Претпостављам да су оне научене од службеника који су се доселили на овај терен или у склопу сеоских фолклорних група у периоду од Другог свјетског рата па до деведесетих година прошлог вијека - као облик социјалистичког метода ширења братства и јединства.

На Влашићу се најчешће играло о зборовима код цркве, током прела и моба те свадбених весела, а у новијем периоду и на игранкама. Већина народни* игара овог краја нема пјесму која прати игру, али је чест случај да момци и дјевојке током играња праве упадице са понеким стихом.

⁴² Видјети детаљније: Ц. Рихтман, 1962;

Када је ријеч о вокално-инструменталној пракси на Влашићу, гулама припада посебно мјесто јер су оне биле медиј лреко којег су се преносила усмена предања, причале приче и величали подвизи појединаца, што је био разлог зашто је гуслар увијек био радо виђен гост, који се слушао са великом пажњом. Важно је рећи и то да гусле никада није пратило групно пјевање.

Неки од примјера сватовца:

*

„Добродошли кићени сватови,
и довели кићену дјевојку,
теби, мајко, кућну помоћницу“.

*

„Ооо, 'ајде рођо, да ми запјевамо,
Да од срца јаде отјерамо,
о, оооо, ој.“

*

Ај' пијте, браћо, ја ћу из бокала,
За мене је, ај, свака чаша мала, ај,
о, ооој, ооој
ој, оће, јашта ће..“

Неки од примјера бећарца:

*

„Мој драгане, ја ће ме доведе, на
врх брда ће је земља тврда.“

*

„Питају нас одакле си, роде,
из Шишаве покрај Угра воде.“

*

„Кол'ко има на Влашићу стијена,
још сам више пољубио жена.“

*

„Удаћу се и покајаћу се,
па ћу рећи да ми је побјећи.“

*

„Ој, прегачо, поткићени враже,
сакрила си шта барабе траже.“

*

„Дођи, драги, дођи, голубићу,
имам с тобом нешто говорићу.“

*

„Ја и драги волимо се јако,
немој, мила, раставит' нас, мајко.“

*

„Село моје, село од рођења,
брзо ћу ти рећи довиђења.“

*

„Жен' се, драги, није ми те жао,
да си шћео прву би ме звао.“

*

„Ко се када волио са киме,
вазда радо погледа за њиме.“

*

„Ој, Влашићу, високијех греда,
ту сам млада чувала говеда.“

*

„Запјевајмо, другарице моја,
догодине ко зна ће ће која

НАРОДНЕ ИГРЕ НА ВЛАШИЋУ
'■ (опис и анализа)

Игре снимиио: Горан Ковачевић
Анализа (по систему сестара Јанковић) и лабанотација: Славиша Ђукић

1. КОЛО УЗ ЦВАНЦИКЕ

Подаци и опис

Игра *коло уз цванцике*, записана је у Савићима и то је игра без музичке пратње, ритам јој дају кораци и звецкање накита начињеног од „цванцика“ тј. сребрних кованица. Игра се са неодређеним бројем играча, може бити само мушка игра или се током игре могу придружити и дјевојке. Игра се најчешће у отвореном колу или се може извијати у вијугаву линију. Игра је дводјелна, састоји се од „лилања“ уз које се ослобађа узвик нпр. „хух...“ и које се изводи у мјесту. Трајање лилања је произвољно, мада је оно обично траје до тренутка кад се сви играчи ускладе, и другог играчког дијела „удвоје“, са којим се на команду коловође креће увијек удесно. На команду „завинтај“, „заломити“, „крени“ и сл, игра из кретања по кружници прелази у вијугаву линију која се креће удесно. Заустављање кола је, такође, на команду коловође: „устави“. Руке играча су преплетене (лијева рука преко десне), косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 1 гibaње на лијевој нози, ноге у раскораку,
- 1 гibaње на десној нози, ноге у раскораку,
- 2 корака удесно са предњим укрштањем лијеве ноге преко десне,
- 1 корак десном ногом удесно, поскок на десној нози док се лијева нога благо савијена у кољену избаци испред десне ноге,
- 1 корак лијевом ногом у мјесту, поскок на лијевој нози док се десна нога благо савијена у кољену избаци испред лијеве ноге.

Анализа:

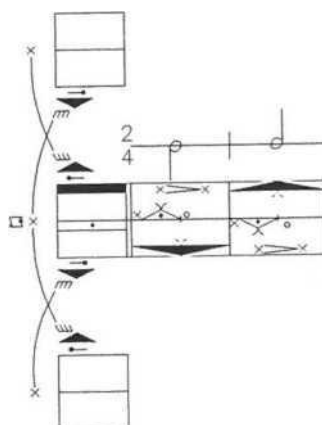
Први дио („лилање“):

- I) 1) десном ногом корак у десну страну са преносом тежине, лијева остане у мјесту на предњем дијелу стопала и у раскораку,
2) гиб у кољену десне ноге;
- II) 1) тежина се пренесе на лијеву ногу, а десна нога остане у мјесту на предњем дијелу стопала и у раскораку,
2) гиб у кољену лијеве ноге.

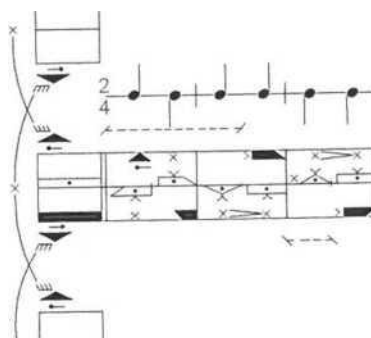
Други дио („удвоје“)

- I) 1) десном ногом корак удесно,
2) лијевом ногом корак удесно преко десне ноге;

- II) 1) десном ногом корак удесно,
2) скок на десној нози у мјесту, док се лијева нога благо савијена у кољену избаци испреддесне ноге;
- III) 1) лијевом ногом корак улијево,
2) скок на лијевој нози у мјесту, док се десна нога благо савијена у кољену избаци испредлијевоје ноге.

Лабанотација 1: Игра „Колоуз цванцике" - лилање

Лабанотација 2: Игра „Коло уз цванцике" - у двоје

2. ПЈЕВАЧКО КОЛО

Подаци и опис

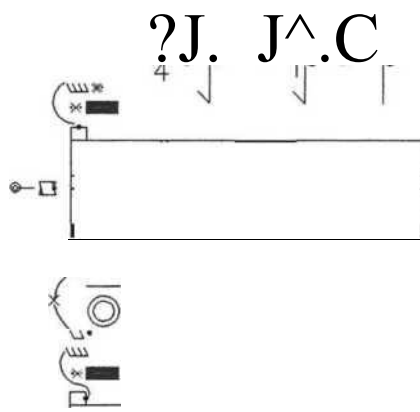
Пјевачко коло је женска игра, записана у Доњим Корићанима. Игра се у пару уз обавезно пјевање, најчешће импровизованог стиха у облику десетерца (шаљиве доскочице). Играчице се држе под руку, а друга рука прислоњена на бок затвореном шаком. Темпо је умјерен, такт: 2/4.

- 1 трокорак удесно - кратки корак десном ногом у десну страну, са привлачењем лијеве ноге и корак десном ногом у мјесту,
- 1 трокорак улијево - кратки корак лијевоном ногом у лијеву страну, са привлачењем десне ноге и корак лијевоном ногом у мјесту.

Ритам: **ЛЈЛЈ**

Анализа:

- I) 1) а) кратак корак десном ногом бочно у десну страну,
б) лијеву ногу привучемо до десне ноге са преношењем тежине на лијеву ногу,
2) корак десном у мјесту са преношењем тежине на десну ногу;
- II) 1) а) кратак корак лијевоном ногом бочно у лијеву страну,
б) десну ногу привучемо до лијеве ноге са преношењем тежине на десну ногу,

- 2) корак лијевоном у мјесту са преношењем тежине на лијеву ногу.

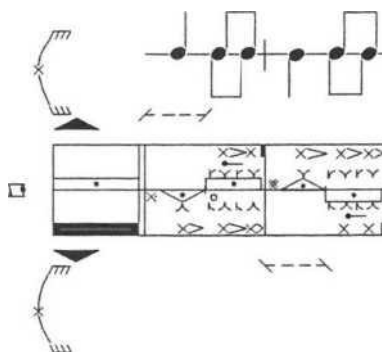
Игра *Ћутура* записана је у Шишави, то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча. Игра се у затвореном или отвореном колу уз константно кретање у десну страну. Држање за руке је са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 1 корак десном ногом бочно у десну страну, лијева нога поред десне мало старија уз двоструко цупкање тијелом,
- 1 кратки корак лијевом ногом бочно у лијеву страну, десна нога поред лијеве мало старија уз двоструко цупкање тијелом.

Ритам: **J J> ' J J>**

Анализа:

- I) 1) корак десном ногом бочно у десну страну,
 - 2) а) десна нога остане у мјесту а лијева нога се привуче десној тако да буде мало ближе центру, истовремено се обје ноге одигну благо на предњи дио стопала и спусте на пете,
 - б) обје ноге се одигну благо на предњи дио стопала и спусте на пете, тежина се пренесе на десну ногу тако да лијева остане слободна;
- II) 1) кратки корак лијевом ногом бочно у лијеву страну,
 - 2) а) лијева нога остане у мјесту а десна нога се привуче лијевој тако да буде мало ближе центру, истовремено се обје ноге одигну благо на предњи дио стопала и спусте на пете,
 - б) обје ноге се одигну благо на предњи дио стопала и спусте на пете, тежина се пренесе на лијеву ногу тако да десна остане слободна.

Лабанотација 4: Игра „Ћутуре“

4. КОЛО ТРОНОЖАЦ или ЧАЧАК

Подаци и опис

Игра *чачак* или *троножац* записана је у Витовљу, то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

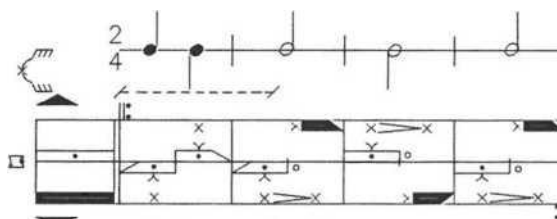
- 2 корака у десно - са предњим укрштањем, лијева нога преко десне,
- 1 корак у мјесту, десном ногом са одизањем лијеве ноге испред десне,
- 1 корак у мјесту, лијевом ногом са одизањем десне ноге испред лијеве,
- 1 корак у мјесту, десном ногом са одизањем лијеве ноге испред десне,
- 2 корака улијево - са предњим укрштањем, десна нога преко лијеве,
- 1 корак у мјесту, лијевом ногом са одизањем десне ноге испред лијеве,
- 1 корак у мјесту, десном ногом са одизањем лијеве ноге испред десне,
- 1 корак у мјесту, лијевом ногом са одизањем десне ноге испред лијеве.

Ритам: JJJJJJJJJJ

Анализа:

- I) 1) корак десном ногом у десну страну,
2) корак лијевом ногом преко десне, у десну страну;
- II) 1) десном ногом корак у мјесту,
2) десна нога остаје у мјесту, док се лијева нога одигне испред десне благо савијена;
- III) 1) лијевом ногом корак у мјесту,
2) лијева нога остаје у мјесту, док се десна нога одигне испред лијеве благо савијена;
- IV) = као II),

X/-УНI) симетрично понављање дијела од I) до IV) у лијеву страну.

Лабанотација 5: Игра „Троножац“

5. ЛЕТАЛИЦА

Подаци и опис

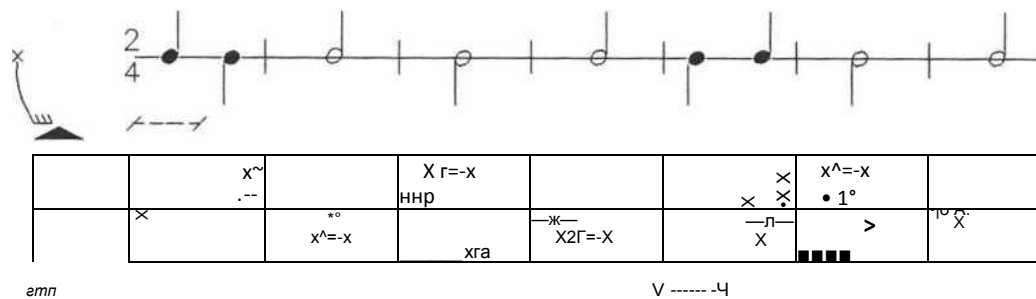
Игра *леталица* записана је у Савићима, то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 2 корака удесно - десном ногом удесно, лијева нога испред десне, корак десном ногом у мјесту са избацивањем лијеве ноге ниско напријед,
- 1 корак лијевом ногом улијево са привлачењем одигнуте десне ноге,
- 1 корак десном ногом удесно са избацивањем лијеве ноге ниско напријед,
- 2 корака улијево - лијевом ногом улијево, десна нога испред лијеве, корак лијевом ногом у мјесту са избацивањем десне ноге ниско напријед,
- 1 корак десном ногом удесно са привлачењем одигнуте лијеве ноге ниско напријед,
- 1 корак лијевом ногом у лијево са избацивањем десне ноге ниско напријед.

Ритам: J J J J J J J ' J J J

Анализа:

- I) 1) корак десном ногом бочно удесно,
2) корак лијевом ногом испред десне;
- II) 1) корак десном ногом у мјесту,
2) лијева нога се одигне ниско напријед,
- III) 1) корак лијевом ногом у мјесту,
2) десна нога се одигне поред лијеве;
- IV) 1) корак десном ногом у мјесту,
2) лијева нога се одигне ниско напријед;
- V) 1) корак лијевом ногом бочно улијево,
2) корак десном ногом иза лијеве мало назад;
- VI) 1) корак лијевом ногом у мјесту,
2) десна нога се одигне ниско напријед;
- VII) 1) корак десном ногом у мјесту,
2) лијева нога се одигне поред десне;
- VIII) 1) корак лијевом ногом у мјесту,
2) десна нога се одигне ниско напријед.

Лабанотација 6: Игра „Леталица“

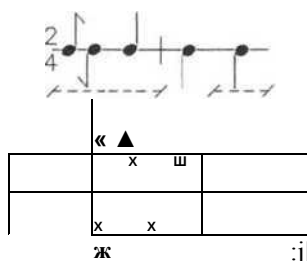
Игра *кршебрчко коло* записана је у Шишави, то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 3 корака у десну страну, наизмјенично десна-лијева-десна нога, на крају са умјереним избацивањем лијеве ноге напријед,
- 1 корак лијевом ногом у мјесту са умјереним избацивањем десне ноге напријед,
- 1 корак десном ногом у мјесту са умјереним избацивањем лијеве ноге напријед,
- 3 корака у лијеву страну, наизмјенично лијева-десна-лијева нога, на крају са умјереним избацивањем лијеве ноге напријед,
- 1 корак десном ногом у мјесту са умјереним избацивањем лијеве ноге напријед
- 1 корак лијевом ногом у мјесту са умјереним избацивањем десне ноге напријед

ритам: J) J>J|J J|J> J>J|J J|

Анализа:

- I) 1) а) корак десном ногом удесно,
 б) корак лијевом ногом преко десне удесно,
 2) корак десном ногом удесно, са ротирањем тијела према центру I умјереним избацивањем лијеве ноге напријед;
- II) 1) корак лијевом ногом у мјесту са умјереним избацивањем десне ног напријед, испред лијеве,
 2) корак десном ногом у мјесту са умјереним избацивањем лијеве ног напријед, испреддесне;
- III) - IV) - игра се симетрично понови у лијеву страну.

Лабанотација 7: Игра „Крушебрчко коло“

7. ИЗ КОЛА У КОЛО

Подаци и опис

Игра *из кола у коло* је мјешовита игра са неодређеним бројем играча, записана у Доњим Корићанима. Игра се у затвореном *или* отвореном колу. Игра је састављена из два ритмичка дијела. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 4 трокорака, наизмјенично десном па лијевом ногом уз лагано бочно кретање на десну и лијеву страну наизмјенично,
- 2 трчећа корака уназад, десном па лијевом ногом,
- 1 трокорак у мјесту, почиње десном ногом,
- 2 трчећа корака унапријед, лијевом па десном ногом,
- 1 трокорак у мјесту, почиње лијевом ногом.

ритам: J|J>J|J)J|J>J)J|J)J>J

J J|J> J) J|J J|J) J> J

Анализа:

- I) 1) а) корак десном ногом у десну страну, бочно,
б) корак лијевом ногом до десне,
2) корак десном ногом у мјесту са одизањем лијеве ноге;
- II) 1) а) корак лијевом ногом у лијеву страну, бочно,
б) корак десном ногом до лијеве,
2) корак лијевом ногом у мјесту са одизањем десне ноге;
- III) - IV) = као I) - II);
- V) 1) трчећи корак десном ногом уназад од центра,
2) трчећи корак лијевом ногом уназад од центра;
- VI) 1) а) корак десном ногом у мјесту,
б) корак лијевом ногом до десне,
2) корак десном ногом у мјесту са одизањем лијеве ноге;
- VII) 1) трчећи корак лијевом ногом напријед према центру,
2) трчећи корак десном ногом напријед према центру;
- VIII) 1) а) корак лијевом ногом у мјесту,
б) корак десном ногом до лијеве,
2) корак лијевом ногом у мјесту са одизањем десне ноге.

Лаба
нотац
ија 8:
Игра "
Из

кола у
коло"

8. ВИСОКИ МОРАВАЦ

Подаци и опис

Игра *високи моравац* записана је Витовљу, то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Током кретања у десну и лијеву страну, ноге укрштамо напријед, назад или наизмјенично и то лијевом ногом испред десне у десно и десном ногом иза лијеве у лијево. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 2 корака у десно, десном ногом удесно, лијева преко десне, тијело окренуто благо у страну кретања,

- 1 трокарак у мјесту, наизмјенично десна-лијева-десна нога са тијелом окренутим ка центру, - 1

трокарак у мјесту, наизмјенично лијева-десна-лијева нога са тијелом окренутим ка центру, *ч:

- 1 трокарак у мјесту, наизмјенично десна-лијева-десна нога са тијелом окренутим ка центру,

- 2 корака бочно улијево, лијевом ногом улијево, десна преко лијеве, тијело окренуто благо у страну кретања,

- 1 трокарак у мјесту, наизмјенично лијева-десна-лијева нога са тијелом окренутим ка центру,

- 1 трокарак у мјесту, наизмјенично десна-лијева-десна нога са тијелом окренутим ка центру, - 1

трокарак у мјесту, наизмјенично лијева-десна-лијева нога са тијелом окренутим ка центру.

рита»:J J'J> J>J|J> J> J|J> J> J|J J J> J> J J> J> J | J> J>
J

Анализа:

- I) 1) кратки корак десном ногом удесно,
2) кратки корак лијевом ногом удесно;
- II) 1) а) тијело се ротира према центру и направи се корак десном ногом у мјесту,
б) корак лијевом ногом у мјесту поред десне,
2) корак десном ногом у мјесту поред лијеве;
- III) 1) а) корак лијевом ногом у мјесту поред десне,
б) корак десном ногом у мјесту поред лијеве,
2) корак лијевом ногом у мјесту поред десне;

- IV) 1) а) корак десном ногом у мјесту поред лијеве,
 б) корак лијевом ногом у мјесту поред десне, 2) корак десном ногом
 у мјесту поред лијеве;
- V) -VIII) - игра се симетрично понови у лијеву страну.

9. ЈЕЗЕРАЧКО КОЛО

Подаци и опис

Игра *језерачко коло* је мјешовита игра са неодређеним бројем играча, записана у Савићима. Игра се у затвореном или отвореном колу. Игра је састављена из два ритмичка дијела. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 6 корака удесно - наизмјенично десном ногом удесно па лијевом ногом преко десне,
- 1 корак десном ногом удесно, са благим избацивањем лијеве ноге напријед,
- 6 корака у лијево - наизмјенично лијевом ногом улијево па десном ногом преко лијеве,
- 1 корак лијевом ногом улијево, са благим избацивањем десне ноге напријед,
- 1 кратки бочни корак десном ногом удесно, са благим избацивањем лијеве ноге напријед,
- 1 кратки бочни корак лијевом ногом улијево, са благим избацивањем десне ноге напријед,
- 2 корака удесно и то десном ногом удесно па лијевом преко десне,
- 1 корак десном ногом удесно, са благим избацивањем лијеве ноге напријед,
- 1 кратки бочни корак лијевом ногом улијево, са благим избацивањем десне ноге напријед,
- 1 кратки бочни корак десном ногом удесно, са благим избацивањем лијеве ноге напријед,
- 2 корака улијево и то лијевом ногом улијево па десном ногом преко лијеве,
- 1 корак лијевом ногом улијево, са благим избацивањем десне ноге напријед.

Ритам: J J | J J | J J J | J J | J J | J J

J J J J J J J J

Анализа:

- I) 1) корак десном ногом удесно,
2) корак лијевом ногом удесно преко десне ноге;
- II) - III) = као I);
- IV) 1) корак десном ногом удесно,
2) лијева нога се избаци слободно напријед;

- V) 1) корак лијевом ногом улијево,
2) корак десном ногом улијево преко лијеве ноге; 71=-VII) = као V);

- VIII) 1) кораклијевом ногом улијево,
2) десна нога се избаци слободно напријед;

Други дио:

- IX) 1) кратки бочни корак десном ногом у десно,
2) лијева нога се благо избаци напријед,

- X) 1) кратки бочни корак лијевом ногом улијево,
2) десна нога се благо избаци напријед;

XI) = као I);

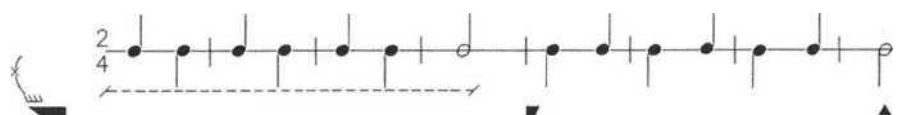
XII) = као IV);

XIII) = као X);

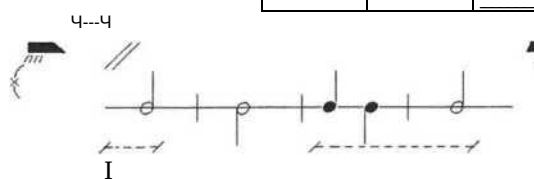
XIV) = као IX);

XV) = као VI);

XVI) = као VIII).

	x	x	x			x x r < r,	5?	V V
	x	x	x	д л' r' ■ A.		x	x	ч
				x	г V		**	
						A. "K A.		

Лабанотација 10: Игра „Језерачко коло“

10. ТРОКОЛО

Подаци и опис

Игра *троколо* је мјешовита са неодређеним бројем играча, записана у Доњим Корићанима. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 2 одскока - десном ногом у десну страну са привлачењем лијеве ноге и лијевом ногом у лијеву страну са привлачењем десне ноге;
- 1 трокорак - у мјесту, почињући десном ногом;
- 2 одскока - лијевом ногом у лијеву страну са привлачењем десне ноге и десном ногом у десну страну са привлачењем десне ноге;
- 1 трокорак - у мјесту, почињући лијевом ногом;
- 2 одскока - десном ногом у десну страну са привлачењем лијеве ноге и лијевом ногом у лијеву страну са привлачењем десне ноге;
- 1 трокорак - у мјесту, почињући десном ногом;
- 2 одскока - лијевом ногом напријед и десном ногом назад;
- 1 трокорак - у мјесту, почињући лијевом ногом.

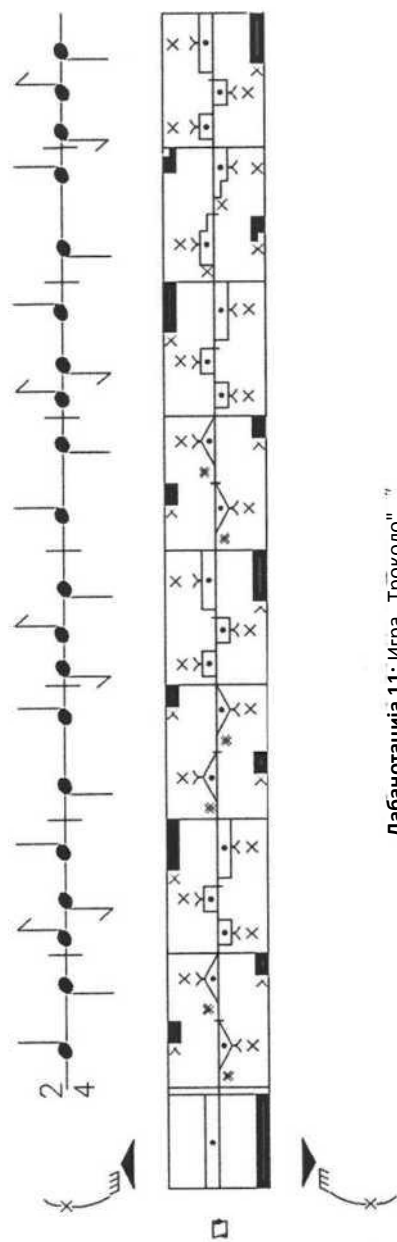
Ритам: JJ|J>J>J|JJ|J>J>J|JJ|J>J>J|JJ|J))J

Анализа:

- I) 1) краћи скок десном ногом кратко у десну страну, са привлачењем лијеве ноге,
2) краћи скок лијевом ногом кратко у лијеву страну, са привлачењем десне ноге;
- II) 1) а) корак десном ногом у мјесту,
б) корак лијевом ногом у мјесту,
2) корак десном ногом у мјесту;
- III) 1) краћи скок лијевом ногом кратко у лијеву страну, са привлачењем десне ноге,
2) краћи скок десном ногом кратко у десну страну, са привлачењем лијеве ноге;
- IV) 1) а) корак лијевом ногом у мјесту,
б) корак десном ногом у мјесту;
2) корак лијевом ногом у мјесту;
- V) - VI) = као I) - II);

VII) 1) краћи скок лијевом ногом напријед, 2) краћи скок десном ногом назад;

VIII) = као IV).

Лабанотација 11: Игра „Троколо“⁷⁴

11. ЧЕТВОРАК

Подаци и опис

Четворац је мјешовита игра са неодређеним бројем играча, записана у Крушеву Брду. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 4 корака удесно, наизмјенично десном па лијевом ногом уз двоструко цупкање тијелом,
- 4 корака у лијево, наизмјенично лијевом па десном ногом уз двоструко цупкање тијелом,
- 1 корак удесно, десном ногом са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак улијево, лијевом ногом са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак удесно, десном ногом са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак улијево, лијевом ногом са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак напријед, десном ногом према центру са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак назад, лијевом ногом од центра са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак напријед, десном ногом према центру са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак назад, лијевом ногом од центра са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак удесно, десном ногом са двоструким цупкањем тијелом,
- 1 корак улијево, лијевом ногом са двоструким цупкањем тијелом.

Ритам: **Ј Л1Ј Л1Ј Л1Ј Л1Ј Л1Ј Л1Ј Л**

Ј Л1Ј Л1Ј Л1Ј

Ј Л1Ј Л1Ј Л1Ј

Ј Л1Ј Л

Анализа:

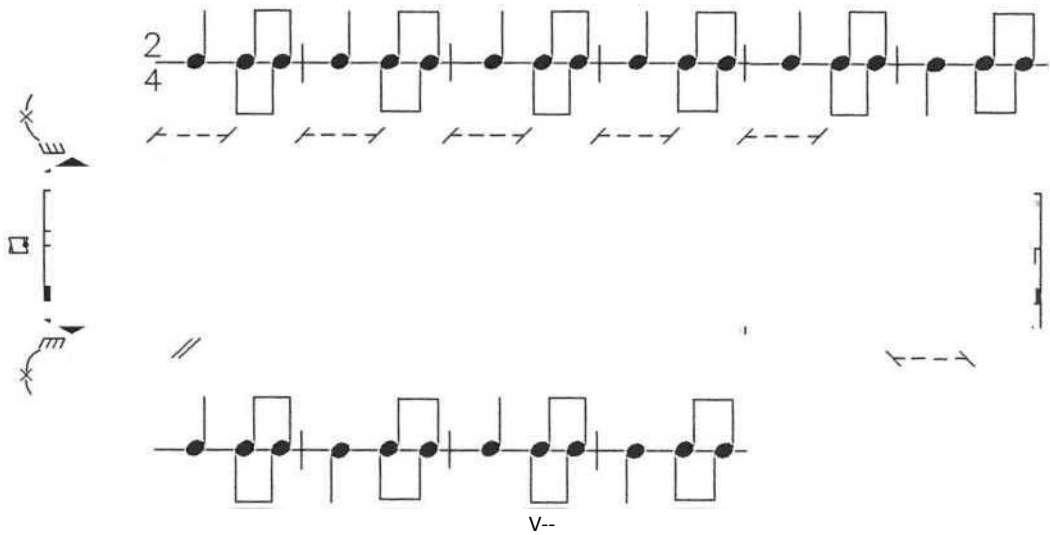
- I) 1) корак десном ногом бочно удесно,
2) а) десна нога остане у мјесту, лијева нога до десне истовремено се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено,
б) ноге се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено, тежина се пренесе на лијеву ногу, а десна остане слободна;
- II) - III) = као I);

- IV) 1) = као I) 1);
2) а) = као I) 2) а);
б) ноге се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено, тежина се пренесе на десну ногу, а лијева остане слободна;
- V) 1) корак лијевом ногом бочно улијево,
2) а) лијева нога остане у мјесту, десна нога до лијеве истовремено се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено,
б) ноге се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено, тежина се пренесе на десну ногу, а лијева остане слободна;
- VI) -VII) = као V);
- VIII) 1) = као V) 1);
2) а) = као V) 2) а);
б) ноге се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено, тежина се пренесе на лијеву ногу, а десна остане слободна;
- IX) = као IV); X) = као VIII); XI) = као IV); XII) = као VIII);
- XIII) 1) корак десном ногом према центру напријед,
2) а) = као I) 2) а);
б) ноге се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено, тежина се пренесе на десну ногу, а лијева остане слободна;
- XIV) 1) корак лијевом ногом од центра назад,
2) а) = као V) 2) а);
б) ноге се одигну и спусте на пете обје ноге истовремено, тежина се пренесе на лијеву ногу, а десна остане слободна;
- XV) -XVI) = као XIII)-XIV); XVII) = као IV);
XVIII) = као VIII).

/- —V

1			
X>X 1	x> x>x>	X>X1	x> x>x>
ГУГУ	Г V Г V	Г- ГУ	
1 • 1	1 • 1	< 1 • 1	
.А. К. x ⁴ ч К. x ⁴ ч	1 • f	К	К x ⁴ ч
X > x>x	X X 1	x> x>»	К -А, к уК
			XX 1

1

Лабанотација 12: Игра „Четворак“

12. КОРИЋАНКА

Подаци и опис

Игра *корићанка* је мјешовита игра са неодређеним бројем играча, записана у Доњим Корићанима. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 1 посковни корак десном ногом удесно, лијева нога преко десне,
- 1 трокорак десна-лијева-десна, са кратим помјерањем удесно,
- 1 посковни корак лијевом ногом улијево, десна нога преко лијеве,
- 1 трокорак лијева-десна-лијева, са кратим помјерањем улијево,
- 4 трокорак, наизмјенично десном и лијевом ногом са кратким кретањима у десну и лијеву страну.

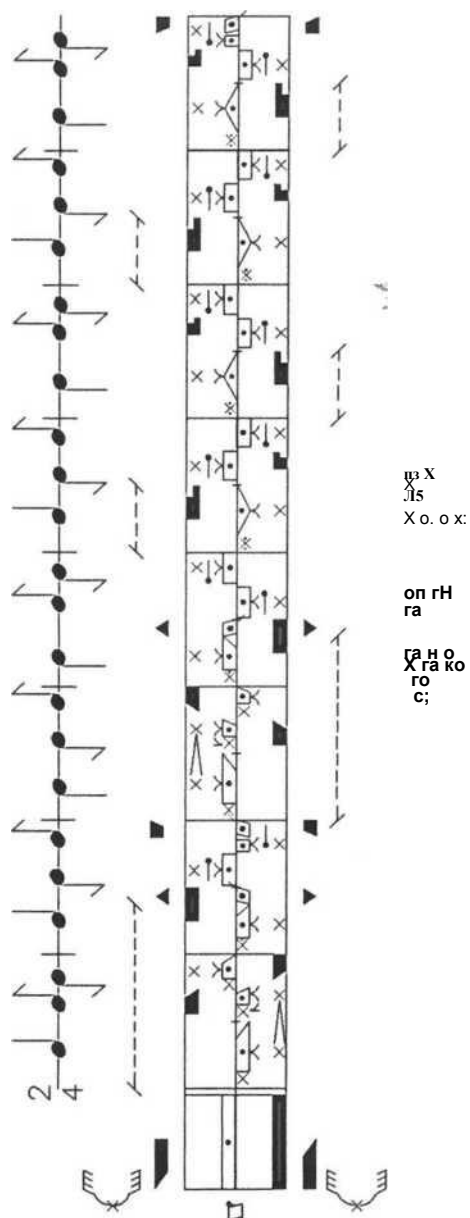
ритам: J J>J>|J J>J>|J J>J>|J J>J>|J J>J>|J J>J>|J J>J>|J J>J>

Анализа:

- I) 1) корак десном ногом удесно,
2) а) скок десном ногом удесно, лијева нога испред десне,
б) корак лијевом ногом преко десне, са преношењем тежине на лијеву ногу док десна остаје слободна;
- II) 1) краћи корак десном ногом удесно,
2) а) корак лијевом ногом у мјесту поред десне,
б) корак десном ногом у мјесту поред лијеве, са преношењем тежине на десну ногу док лијева остаје слободна;
- III) 1) корак десном ногом удесно,
2) а) скок лијевом ногом улијево, десна нога испред лијеве,
б) корак десном ногом преко лијеве, са преношењем тежине на десну ногу док лијева остаје слободна;
- IV) 1) краћи корак лијевом ногом улијево,
2) а) корак десном ногом у мјесту поред лијеве,
б) корак лијевом ногом у мјесту поред десне, са преношењем тежине на лијеву ногу док десна остаје слободна;
- V) 1) кратки корак десном ногом бочно удесно, лијева нога се избаци напријед,
2) а) корак лијевом ногом до десне, десна нога се избаци напријед,
б) корак десном ногом до лијеве, лијева остаје слободна;
- VI) 1) кратки корак лијевом ногом бочно улијево, десна нога се избаци напријед

2) а) корак десном ногом до лијеве, лијева нога се избаци напријед, б) корак лијевом ногом до десне, десна остаје слободна;

VII) = као V); VIII) = као VI).

Игра *вртигуз* је записана у Савићима, то је шаљива игра са неодређеним бројем играча, може бити мјешовита, а могу је играти и посебно момци или дјевојке. Игра се најчешће у затвореном или отвореном колу. Игра је тродјелна. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 4 пута преноси се тежина са ноге на ногу, наизмјенично десна-лијева, стајна нога остаје на поду, а друга је на прстима са закретањем пете према напријед,
- 8 трокорака у мјесту наизмјенично десном и лијевом ногом,
- 2 корака у десну страну, са предњим укрштањем,
- 1 трокорак у мјесту, почевши са десном ногом,
- 2 корака у лијеву страну, са задњим укрштањем,
- 1 трокорак у мјесту, почевши са лијевом ногом,
- 2 корака у десну страну, са предњим укрштањем,
- 1 трокорак у мјесту, почевши са десном ногом,
- 2 корака у лијеву страну, са задњим укрштањем,
- 1 трокорак у мјесту, почевши са лијевом ногом.

J> J> J,J> J> J^{x4} J J^J> J> J\J J,1J) x2

Анализа:

- I) 1) десном ногом корак у мјесту, лијева нога остане у мјесту благо подигнута на предњи дио стопала, нога се заокрене на лијеву страну и пета буде блин центру,
2) ноге остану у истој позицији,
- II) 1) лијевом ногом корак у мјесту, десна нога остане у мјесту благо подигнута на предњи дио стопала, нога се заокрене на десну страну и пета буде ближ центру,

остану у истој позицији,

м ногом корак у мјесту, 'М ногом корак у мјесту,

2) десном ногом корак у мјесту, а лијева нога остане поред десне;

- VI) 1) а) лијевом ногом корак у мјесту,
б) десном ногом корак у мјесту,
2) лијевом ногом корак у мјесту, а десна нога остане поред лијеве;

7П) = каоУ); VIII) = као VI); IX) = као V);
X) = као^1); X1) = као^); XII) = као VI);

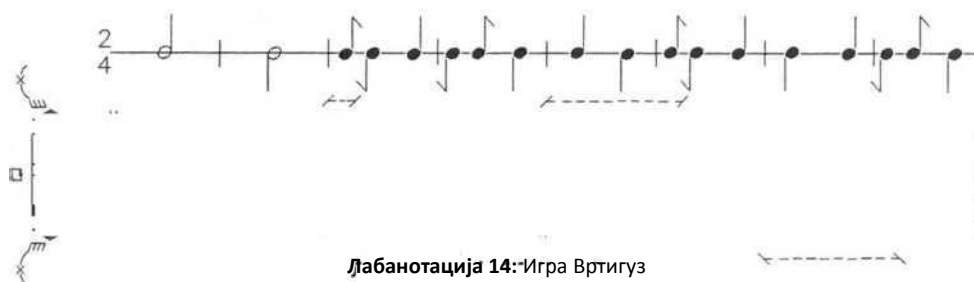
- IX) 1) десном ногом корак удесно,
2) лијевом ногом корак удесно, преко десне;

- X) 1) а) десном ногом корак удесно,
б) лијевом ногом корак до десне, са преношењем тежине на лијеву ногу,
2) десном ногом корак у мјесту, са преношењем тежине на десну ногу;

- XI) 1) лијевом ногом корак улијево,
2) десном ногом корак улијево, иза лијеве ноге;

- XII) 1) а) лијевом ногом корак улијево,
б) десном ногом корак до лијеве, са преношењем тежине на десну ногу,
2) лијевом ногом корак у мјесту, са преношењем тежине на лијеву ногу;

XVII - XVIII) = као XV - XVI).

14. РУЖМАРИН

Подаци и опис

Игра *ружмарин* записана је у Шишави и то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча. Игра се у затвореном или отвореном колу. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 2 посковна корака у десну страну, наизмјенично десном па лијевом ногом,
- 2 трчећа корака удесно, наизмјенично десном па лијевом ногом,
- 1 посков у мјесту на десној нози са окретом улијево,
- 2 посковна корака у лијеву страну, наизмјенично лијевом па десном ногом,
- 2 трчећа корака улијево, наизмјенично лијевом па десном ногом,
- 1 посков у мјесту на лијевој нози са окретом ка центру,
- 8 поскова у мјесту са заплитањем ноге уназад, десном па лијевом ногом наизмјенично.

ритам: J J|J J|J J1J J1JJ1J J1J J|JJ

I

Анализа:

- I) 1) корак десном ногом удесно,
2) скок десном ногом удесно, лијева нога се одигне;
- II) 1) корак лијевом ногом у лијеву,
2) скок лијевом ногом удесно, десна нога се одигне;
- III) 1) трчећи корак десном ногом удесно,
2) трчећи корак лијевом ногом удесно;
- IV) 1) корак десном ногом удесно,
2) посковни корак десном ногом у мјесту и тијело се окрене у лијеву страну;
- V) 1) корак лијевом ногом улијево,
2) скок лијевом ногом улијево, десна нога се одигне;
- VI) 1) корак десном ногом улијево,
2) скок десном ногом улијево, лијева нога се одигне;
- VII) 1) трчећи корак лијевом ногом улијево,
2) трчећи корак десном ногом улијево;
- VIII) 1) корак лијевом ногом улијево,
2) посковни корак лијевом ногом у мјесту и тијело се окрене ка центру;

- IX) 1) корак десном ногом иза лијеве,
 2) скок у мјесту на десној нози, док се лијева нога слободно заплиће иза десне ноге;
- X) 1) корак лијевом ногом иза десне,
 2) скок у мјесту на лијевој нози, док се десна нога слободно заплиће иза лијеве ноге;

XI) = као IX); XII) = као X);

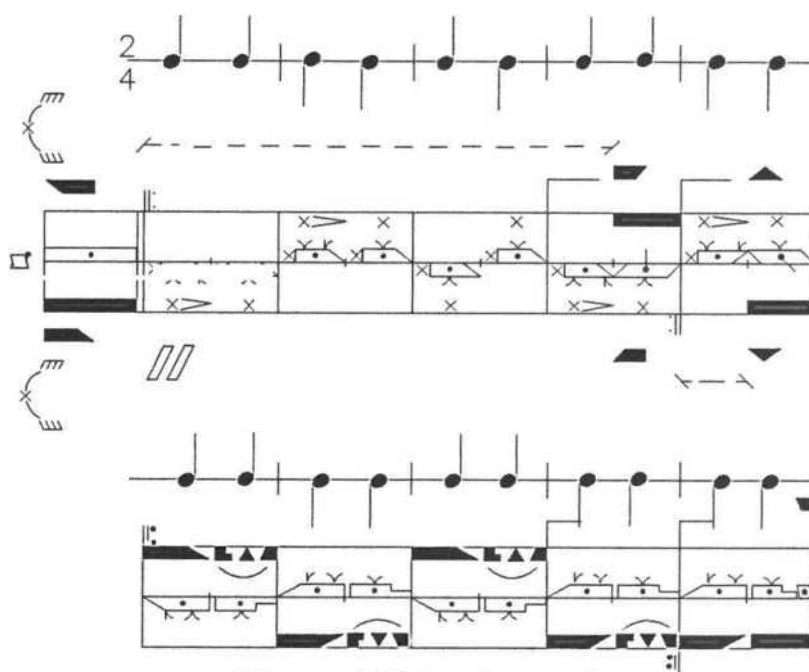
XIII) = као IX);

XIV) = као X); XV) = као IX);

XVI) = као X).

*

Ружмарине моје росно цвијеће, -
 савио се, развио се па га нико неће,
 ружмарин се савио по плоту,

Лабанотација 15: Игра „Ружмарин“
 ко ће мене, ко ће мене узети сироту.

15. ЗАВРЗЛАМА

Подаци и опис

Игра *заврзлама* записана је у Шишави, то је мјешовита игра са неодређеним бројем играча, може се изводити и као надигравање момака и дјевојака. Изводи се затвореном или отвореном колу, а могуће је играти и у линијама (код надигравања). Игра је дводјелна и сваки дио се изводи по два пута. Играчи се држе за руке са стране, косо према доле. Темпо играња је умјерен, такт: 2/4.

- 7 ситних корака удесно, десна нога удесно са привлачењем лијеве ноге; десна нога старија од лијеве,
- 7 ситних корака улијево, лијева нога улијево са привлачењем десне ноге; лијева нога старија од десне,
- 7 ситних корака удесно, десна нога удесно са привлачењем лијеве ноге; десна нога старија од лијеве,
- 7 ситних корака улијево, лијева нога улијево са привлачењем десне ноге; лијева нога старија од десне.
- 1 кратки искорак десном ногом напријед, са привлачењем лијеве ноге која остаје одигнута,
- 1 кратки искорак лијевом ногом уназад, са привлачењем десне ноге која остаје одигнута,
- 1 трокорак у мјесту, десна-лијева-десна нога,
- 1 кратки искорак лијевом ногом напријед, са привлачењем десне ноге која остаје одигнута,
- 1 кратки искорак десном ногом уназад, са привлачењем лијеве ноге која остаје одигнута,
- 1 трокорак у мјесту, лијева-десна-лијева нога,
- 1 кратки искорак десном ногом напријед, са привлачењем лијеве ноге која остаје одигнута,
- 1 кратки искорак лијевом ногом уназад, са привлачењем десне ноге која остаје одигнута,
- 1 трокорак у мјесту, десна-лијева-десна нога,
- 1 кратки искорак лијевом ногом напријед, са привлачењем десне ноге која остаје одигнута,
- 1 кратки искорак десном ногом уназад, са привлачењем лијеве ноге која остаје одигнута,
- 1 трокорак у мјесту, лијева-десна-лијева нога.

Ритам: J^ J> J^J^J J^J^J^J^ J^J^J

Анализа:

Први дио:

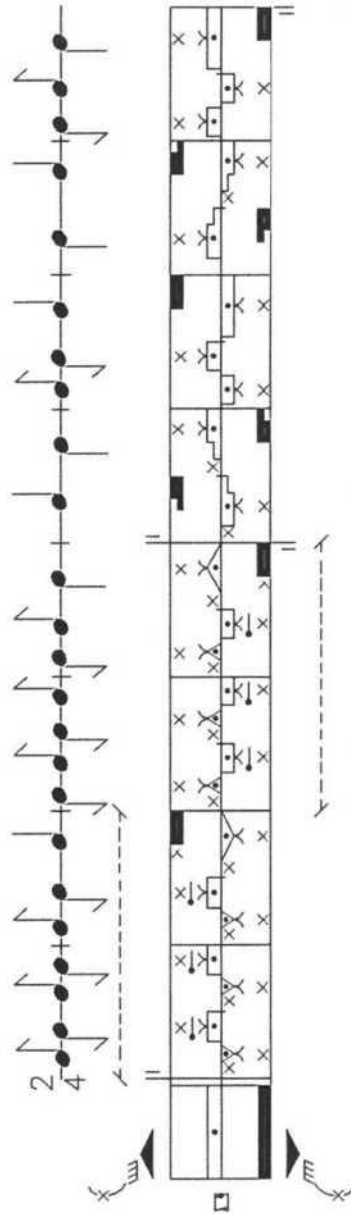
- I) 1) а) корак десном ногом бочно удесно,
б) корак лијевом ногом до десне,
2) а) корак десном ногом бочно удесно,
б) корак лијевом ногом до десне;
- II) 1) а) корак десном ногом бочно удесно,
б) корак лијевом ногом до десне,
2) корак десном ногом бочно удесно, а лијева нога се привуче до десне и остаје слободна;
- III) 1) а) корак лијевом ногом бочно улијево,
б) корак десном ногом до лијеве,
2) а) корак лијевом ногом бочно улијево,
б) корак десном ногом до лијеве;
- IV) 1) а) корак лијевом ногом бочно улијево,
б) корак десном ногом до лијеве,
2) корак лијевом ногом бочно улијево, а десна нога се привуче до лијеве и остаје слободна;
- V) —VIII) = као 1)-1У).

Други дио:

- XIII) 1) корак десном ногом напријед према центру, лијева нога остане одигнута,
2) корак лијевом ногом назад, десна нога остане одигнута;
- XIV) 1) а) корак десном ногом у мјесту, поред лијеве ноге,
б) корак лијевом ногом у мјесту, поред десне ноге,
2) корак десном ногом у мјесту, поред лијеве ноге, лијева нога се одигне поред десне;
- XV) 1) корак лијевом ногом напријед према центру, десна нога остане одигнута, 2) корак десном ногом назад, лијева нога остане одигнута;
- XVI) 1) а) корак лијевом ногом у мјесту, поред десне ноге,
б) корак десном ногом у мјесту, поред лијеве ноге,
2) корак лијевом ногом у мјесту поред десне ноге, десна нога се одигне поред лијеве,
- XIII)- XVI) = као IX-XII).

*

„Хајде мала, на пољану, да играмо заврзламу,
заврзлама није лака, то не игра цура свака.
Молила сам своју маму да ме учи заврзламу
да је заврзлама лака, играла би цура свака.“

Лабанотација 16: Игра Заврзлама

НАРОДНЕ ИГРЕ И ПЈЕСМЕ НА ВЛАШИЋУ
(музички дио)

Игре и пјесме снимии: Горан Ковачевић
Транскрипција: Зорана Гуја

Цјевачко коло

Свирао на шаргији: Бранко Кекеровић Снимео:

J 84

Горан Ковачевић Транскрипција: Зорана Гуја

Ђутуре

Свирао на шаргији: Илија Радовановић Снимео: Горан Ковачевић J = 132

Транскрипција: Зорана Гуја

Чачак

Свирао на шаргији: Жељко Кезија
Сни.мио: Горан Ковачевић
Транскрипција: Зорана Гуја

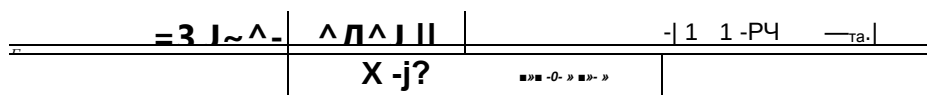
Лсгалица

Свирао на шаргији: Симо Савић
Сни.мио: Горан Ковачевић

J 120

Транскрипција: Зорана Гуја

Крушебрчко коло

Свирао на шаргији: Илија Радовановић Снимио: Горан Ковачевић J = 109 Транскрипција: Зорана Гуја

Из кола у коло

J 132		Свирао на шаргији: Јован Јокановић	
		Снимио: Горан Ковачевић Транскрипција: Зорана Гуја	
Ји. Д—	—./п	Н-л ■!■ гн -ЈПЗ ЛП N V	
		-ШЈ V Ц: ’	
	ЕЈ M		

Моравац

Свирао на шаргији: Жељко Кезија
Снимио: Горан Ковачевић Транскрипција:
Зорана Гуја

J 132

*

Језерачко

Свирао на шаргији: Симо Савић
Снимио: Горан Ковачевић
Транскрипција: Зорана Гуја

$J = 132$

Троколо

Свирао на шаргији: Јован Славнић Снимио: Горан Ковачевић $J = 132$

Транскрипција: Зорана Гуја

$J = 120$

Снимио: Горан Ковачевић
Транскрипција: Зорана Гуја

Четворак

Свирао на шаргији: Пане Панић

Корићанка

Свирао на шаргији: Јован Славнић Снимио: Горан
Ковачевић Транскрипција: Зорана Гуја

$$J = 120$$

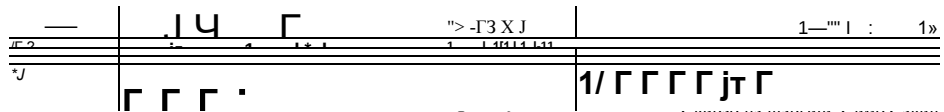
$$X''' \cdot j^{\wedge} J \gg J \gg \sim \sim 1r \quad *^J * * \blacksquare * \blacksquare * \blacksquare \gg -$$

л~д... | лс -п | л~з J^T? | лп J~? у ■
ш~ш ^шЕ | ^ш J ГшГ

~& H. J~J «Г~J | «П1 | J~J | J*? J e - Г= 5Г 8г: p-
p= »- *p. *|» . .p -j» y:- J»

J 96

J = 120

Свирав на шарі ији. Симо Савин

Снимио: Горан Ковачевић

Транскрипција: Зорана Гуја

Ружмарин

Свирао на шаргији. Миленко Малетић Снимио: Горан Ковачевић Ј = 96

Транскрипција: Зорана Гуја

Свирао на шаргији: Илија Радовановић

Снимио: Горан Ковачевић

Транскрипција: Зорана Гуја

$J = 84$

Весели се кућни домаћине

Снимио: Горан Ковачевић Транскрипција: Зорана Гуја Пјевали: Илија

Радовановић. Миленко Малетић и Јован Јокановић

Ајде, рођо, да ми запјсвамо

Снимио: Горан Ковачевић Транскрипција: Зорана Г
уја Пјевали: Јован Јокановић и Бранко Кекеровић

Ој ај- ле- ро- ђо, да ми за-пје-ва-мо, да од ср- ца- ја-де о-тје-ра- мо,

ој, о, хо, хој

о (ј) ој

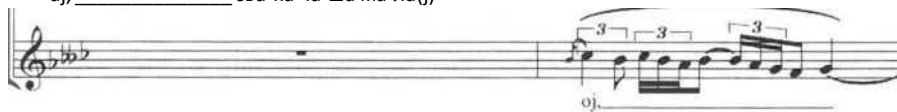
Ај, пијтс, браћо

Снимио: Горан Ковачевић Транскрипција: Зорана Гуја Пјевали: Илија

Ај, пиј- те- бра- ћо, ја- ћу из бо- ка- ла, за ме-не је,

Радовановић. Миленко Малетић и Јован Јокановић

ај, _____ сва-ка ча-ша ма-ла(ј)

Г V	.. "м	1	Г—*—	1—	» .. Г*	„ К	J,-	1 1	Г.л
Х ^м]									
• I			1	В±В J				J з" дJ	1
									

НАРОДНЕ НОШЊЕ И НАКИТ НА ВЛАШИЋУ

Представљене фотографије које илиструју народну ношњу, потичу из породичних албума казивача, фотодокументације музеја Републике Српске и коришћене литературе. Док су елементи народне ношње из личног фонду а аутора или су уступљени од локалног становништва.

Слика 1: Шест жена и три мушкарца у народној ношњи из Имљана прије Другог свјетског рата,
Фотодокументација Музеја Републике Српске

Слика 2: Жене и дјевојке са јаглуцима и фесовима.
Динарски тип народне ношње.

Слика 3: Госпана Милојевић из Кобиље. Динарски тип народне ношње.

Слика 4: Госпана Милојевић из Кобиље. Динарски тип народне ношње.

Слика 5: Жена са плетеницама испод паса.
Динарски тип народне ношње.

Слика 6: Жене из Кобиље - породица Милојевић. Динарски тип народне ношње.

Слика 7: Петар Милојевић са супругом, у динарској народној ношњи. Старјешина породичне задруге Милојевића из Кобиље која је бројала 63 члана и која је важила за највећу породичну задругу влашићког краја.

Слика 8: Момци из Крушева Брда у гумењацима.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 9: Жена са ковом и гендаром.
Динарски тип народне ношње.

Слика 10: Дјевојка са пешкиром испод пивац пафте. Средњобосански тип народне ношње.

Слика 11: Млада жена у сватовима са поћелицом и оковаником на прсима.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 12: Дјевојка са пивац пафтом на ширитном појасу у Травнику.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 13: Жена са вуненим шалом и ђоком у Травнику.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 14: Дјевојке са „Еждерима“ у средњобосанској народној ношњи.
Фотографију уступила Славица Марковић (лијево), село Бјелобуђе.

Слика 15: Младожења и млада (Љубо и Боса Максимовић) у средњебосанској народној ношњи, 1969. године у Травнику. Фотографију уступио Жељо Кезија.

Слика 16: Сватови коњаници испред цркве у Турбету, свадба Нове и Мире Кезија, средњехосанска ношња.

Сликано 1973 године, фотографију уступио Жељо Кезија.

Слика 17: Женска кошуља одбеза, предњица.
Динарски тип народне ношње.

Слика 18: Женска кошуља од беза, леђа.
Динарски тип народне ношње.

Слика 19: Кошуља од мјешаног беза.
Прелаз из динарског у средњобосански тип народне ношње.

Слика 20: „Добра“ кошуља.
Средњобосански тип народне ношње, поклон Стане Радовановић.

Слика 21: Женске гаће.
Средњобосански тип народне ношње.

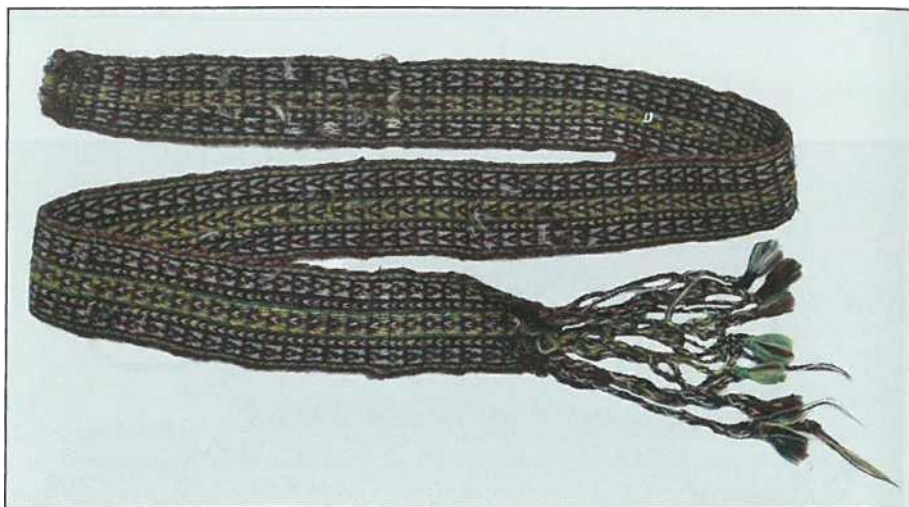
Слика 22: Прегача „ђинђуварка”.
Динарски тип народне ношње, фотографију уступила Зорка Милојевић.

Слика 23: Прегача „пребирача”.
Динарски тип народне ношње.

Слика 24: Мала „травничка“ прегача.
Средњобосански тип народне ношње, поклон Милице Раџ.

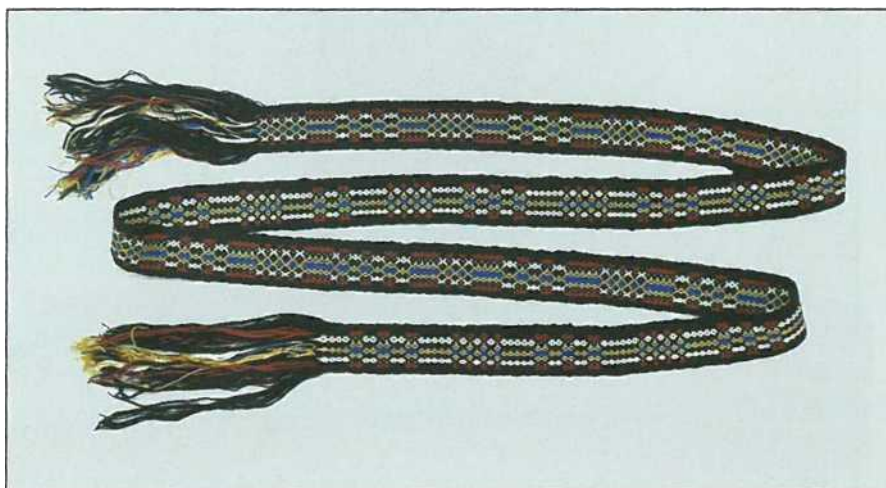
Слика 25: Женски појас.
Динарски тип народне ношње, поклон Живке Миљић.

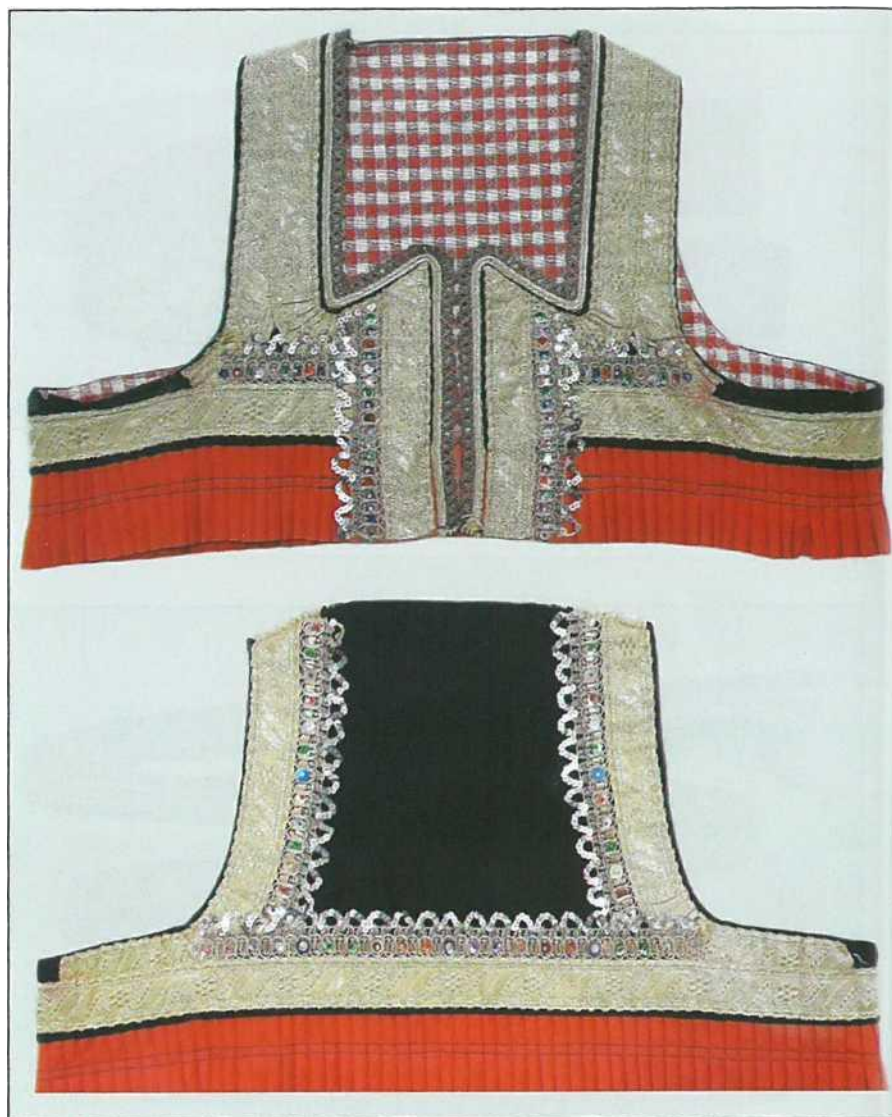
Слика 26: Женски појас са „цванцикама“ и златном медаљом за најбољег митраљесца
војске Краљевине Југославије. Динарски тип народне ношње.

Слика 27: Женски појас са „ђинђувама”.
Средњобосански тип народне ношње, поклон Бранка Кекеровића.

Слика 28: Женска „жупска” тканица.
Средњобосански тип народне ношње, поклон Петре Понорац.

Слика 29: Јечерма са „ширитом”.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 30: Јечерма са „тентом”.
Средњебосански тип народне ношње, поклон Даринке Јокановић.

Слика 31: „Велика“ јечерма.
Средњебосански тип народне ношње, поклон Неде Кезија.

Слика 32: Аљина
Поклон Јеле Савић

Слика 33: Женски „мали“ зубун.
Динарски тип народне ношње.

Слика 34: Женски „велики“ зубун. Динарски тип народне ношње.

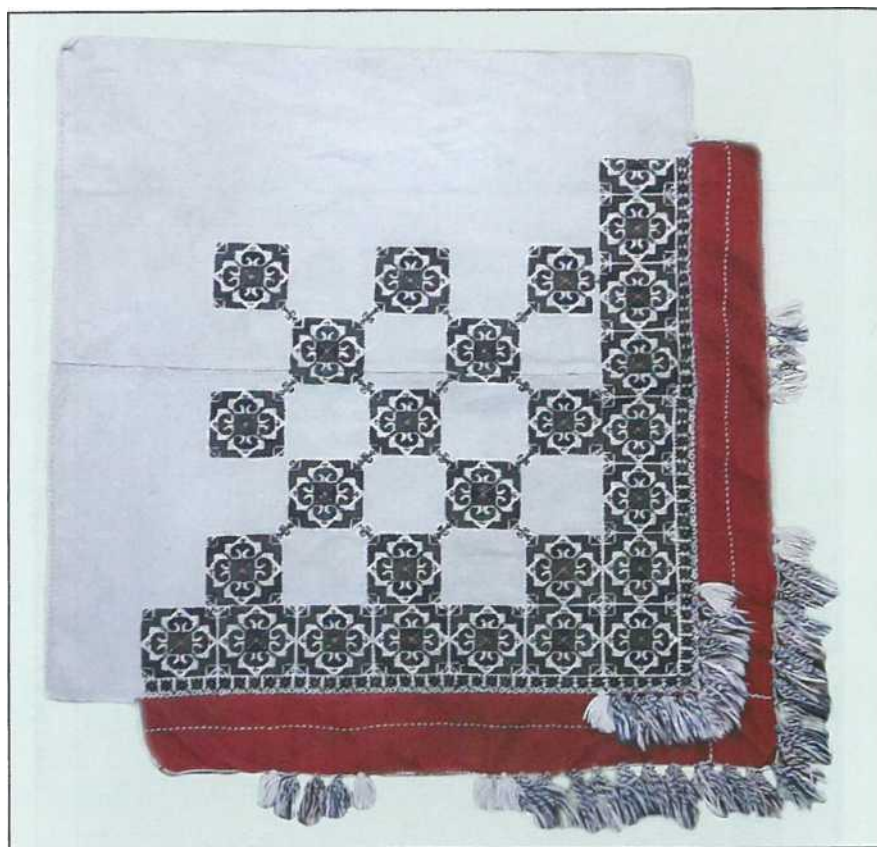

Слика 35: Женски зубун „садак“, поклон Маринка Лазића. Средњебосански тип народне ношње.

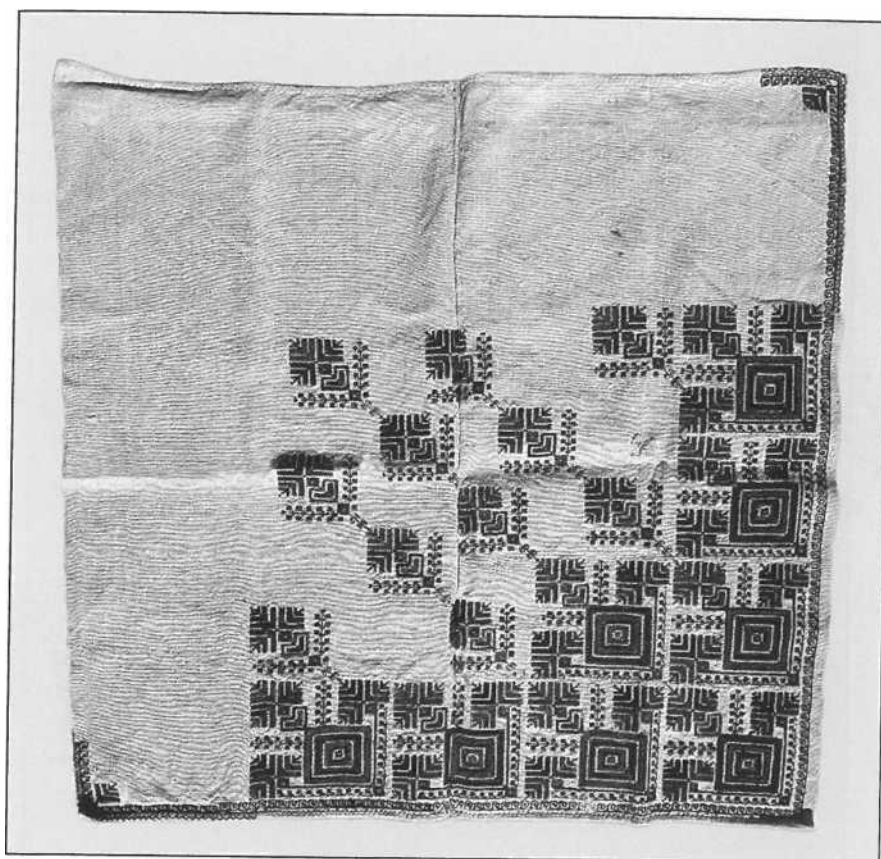

Слика 36 и 37: Женске чарапе. Динарски тип народне ношње.

Слика 38: Женске чарапе „бјелаче“, поклон Мире Кекеровић. Средњебосански тип народне ношње.

Слика 39: Јаглук
Динарски тип народне ношње.

Слика 40: Пријевез Динарски тип народне ношње.

Слика 41: Крпа
Средњобосански тип народне ношње, поклон Петре Понорац.

Слика 42: Шал
Средњобосански тип народне ношње.

43

44

45

Слика 43: Рукавци, украс уз динарски и средњебосански тип народне ношње. Фотографију уступио Новица Келеман

Слика 44: Уплетњак за косу, поклон породице Миљић. Накит уз динарски тип народне ношње.

Слика 45: Башлија, фотографију уступила Милица Јокановић. Накит уз средњебосански тип народне ношње.

Слика 46: Окованик - филигрански медаљон.
Накит уз средњобосански тип народне ношње.

Слика 47: Белензука - филигранска наруквица. Накит уз средњобосански тип народне ношње.

Слика 48: Пафте - филигранска копча, фотографију уступио Бранко Кекеровић.
Накит уз динарски и средњобосански тип народне ношње.

Слика 49: Пивац пафта на појасу од ђинђува, поклон Љубице Радовановић.
Накитуз средњобосански тип народне ношње.

Слика 50: Еждер - филигрански појас
Накит уз средњобосански тип народне ношње.

Слика 51: Мушка Дебела кошуља „ђулашица“
Динарски тип народне ношње, фотографију уступио Горан Сукур.

Слика 52: Мушка кошуља од, мијешаног беџа.
Прелаз из динарског у средњобосански тип народне ношње, поклон Саве Грубача.

Слика 53: Мушка „добра“ кошуља
Средњобосански тип народне ношње, поклон Новке Пачавра.

Слика 54: Мушке гаће.
Динарски тип народне ношње.

Слика 55: Мушке гаће.
Средњобосански тип народне ношње, поклон Љиљане Шкељић.

Слика 56: Рајтозне "на џевер".
Динарски тип народне ношње, поклн Петра Симановића.

Слика 57: Чакшире.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 58: Мушки појас.

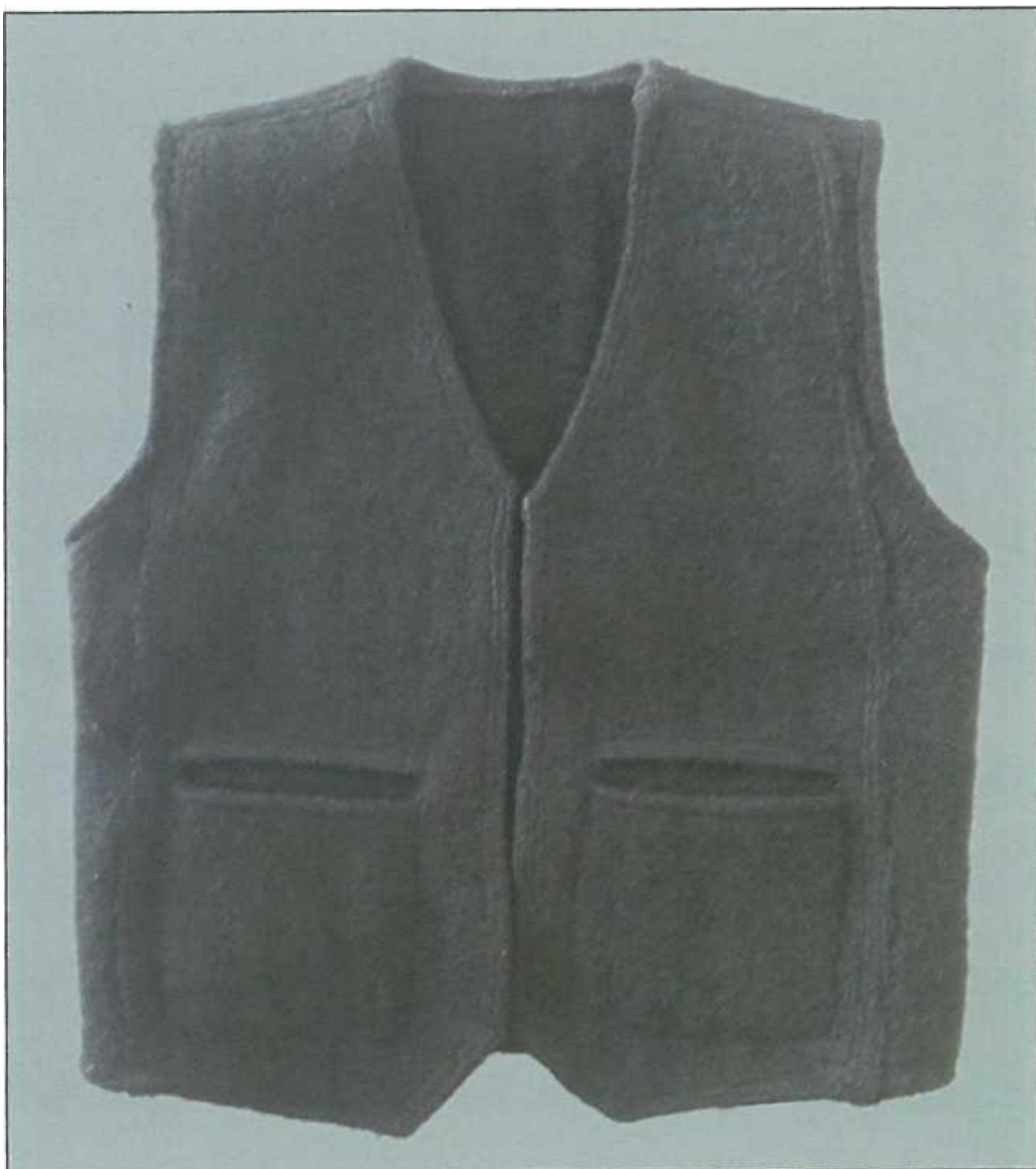
Слика 59: Шал „крмез“.

Слика 60: Мушки бијели зубун, леђа. Динарски тип народне ношње, поклон Горана Сукура.

Слика 61: Мушки црни зубун, фотографију уступио Горан Сукур.
Динарски тип народне ношње.

Слика 62: Прслук.
Средњебосански тип народне ношње.

Слика 63: Мушка џока.
Средњобосански тип народне ношње.

Слика 64: Мушке чарапе „бјелаче”.
Средњобосански тип народне ношње, поклон Љубице Милановић

Слика 65: Опанци „Путравци“
Као примјер израдио и поклонио Јован Јокановић из Доњих Корићана

Слика 66: Свечани опанци „Шабари

Слика 67: Опанци "Гумењаци"

ЗАКЉУЧАК

Претходна поглавља имала су за циљ да нам приближе живот и традицију Срба влашићког краја и оставе писани траг о њиховом богатом културном наслеђу. Као што је поменуто раније, о овој области се из угла фолклорног аматеризма до сада писало врло мало, тако да је ова књига настала са циљем да обогати и прошири досадашња сазнања, али и да забиљежи нека нова скоро заборављена знања о овом крају о којим свједоче живи савременици, у нади да ће се стара традиционална пракса Срба овог краја трајно сачувати.

Начин и стил живота људи са Влашића условљен је живописним и суровим планинским окружењем, а географски услови и историјске прилике утицали су на развој патријархалног друштва које се огледа у функционисању породичних задруга у којима су становници влашићког краја раније живјели, а из којих су се изњедриле и њихове карактеристичне особености: уаорност, издржљивост и горштачко гостопримство, које ме је пратило током свих година мог истраживања. Са друге стране, исти фактори утицали су и на специфичан стил и распоред градње објеката на Влашићу, а самим тим и на културу живљења. Поштујући природне одлике краја у којем живе, становништво је овдје вијековима било оријентисано на развој сточарства и мљекарства, по којем су чувени широм наше земље и региона. Важно је истаћи и то да се крајем деведесетих година XX вијека, као посљедица ратних збивања на овом подручју десила велика демографска промјена, посебно узвешући у обзир чињеницу да је овај крај раније био насељен претежено православним и римокатоличким становништвом, док су данас на овом подручју најзаступљенији муслимани. Ипак, малобројно православно становништво је поред свега успјело сачувати свој културни и национални идентитет, те наставило практиковати све обичаје које су наслиједили од својих предака и што је још битније, преносити их својим потомцима. На основу овога лако се може закључити да Срби Влашићког краја, не само да су успјели сачувати трагове и стил живота својих предака упркос свим отежавајућим околностима него су истрајни у жељи дато пренесу на млађе нараштаје.

Ово се потврђује и њиховом спремношћу да ми на што детаљнији и вјеродостојнији начин покажу све игре и пјесме којих се сјећају, као и народну ношњу коју чувају са посебном пажњом. То је било посебно важно јер у доступној литератури не постоје подаци о народним играма са Влашића, тако да је ово била прилика да се оне трајно забиљеже и сачувају. Када је ријеч о народној ношњи, примијетио сам да у литератури постоје одређене несугласице око појмовног одређења и облика ношње влашићког краја што сам морао додатно истражити.

Наиме, поредећи постојеће стање на терену и податке из литературе, може се закључити да је народна ношња овог краја претпјела одређену трансформацију условљену историјским факторима. Тако је стари, динарски тип народне ношње који се у литератури појмовно одређује као „имљанска ношња“, некада био заступљен на цијелом Влашићком крају тј. у границама које смо описали на самом почетку ове књиге. Усљед побољшане путне комуникације и јаког утицаја

административних центара којима су гравитирали, он је претрпио значајне промјене и постепено се, потпуно или дјелимично, трансформисао у средњобосански тип народне ношње, која се у литератури, појмовно одређује као „травничка ношња”. Оно што је битно разумјети, јесте да основни разлози проналаска старе динарске ношње у најнеприступачнијим селима на Влашићу (Влатковићи, Кобиља, Имљани..) 30-их, 60-их година па и данас, није резултат њихове специфичности и аутохтоне традиције, него је највећим дијелом резултат слабих комуникација и изолованости од осталих подручја Влашића и околине. Тако да, пратећи период након Првог свјетског рата до данас, историјске чињенице и сачуване примјерке народних ношњи које и данас проналазимо на Влашићу, усудио бих се рећи да се овде ради о једној етнографској целини и народној ношњи која се јавља у два типа: динарском (старом) и средњобосанском (новијем). Из ових разлога у књизи је дат је детаљан опис свих елемената ове народне ношње, посебно указујући на разлике код истих елемената у ова два типа народне ношње које затичемо, те приказане фотографије које свједоче о њеној употреби у различитим периодима.

Такође, идеју да се Влашићки крај посматра као једна етнографска целина охрабрује и чињеница да сам трагајући за народним играма и пјесмама са Влашића, те кроз разговоре о народним обичајима које становништво овдје практикује кроз животни и годишњи циклус, дошао до података који указују на то да се на цијелом Влашићу препознаје иста играчка и вокално-инструментална пракса, практикују исти обичаји (уз незнатне разлике од села до села), а да је и цијелокупно становништво повезано родбинским и кумовским везама, што упућује на то да се ради о подручју са истом традиционалном праксом.

Из тих разлога, уважавајући раније објављене радове стручних лица, али и нове информације до којих сам дошао на терену кроз казивање старосједилаца на посматраном подручју, изразио бих иницијативу стручној јавности да размотри приједлог да је влашићки крај потребно посматрати као једну етнографску целину и као такву је презентовати у јавности, представљајући све богатство и разноликост њених игара, пјесама и обичаја, те народне ношње која би се у том случају могла јединствено појмовно одредити као „влашићка народна ношња”.

Надам се да ће ова књига, настала као резултат аматерског истраживања, користити као извор информација и нових сазнања, како стручним тако и обичним читаоцима које се интересују за културу и традицију Срба у Босни и Херцеговини. Такође, вјерујем и да ће послужити као мотивација другима да наставе даље и дубље истраживати, биљежити и објављивати, како бисмо нашу традицију првенствено сачували од заборава, те створили трајне писане изворе који ће свједочити о богатом културном наслеђу, идентитету и демографској слици Срба у Босни и Херцеговини. Ово посебно истичем јер сам забринут чињеницом да на аматерској фолклорној сцени не доминирају игре из наших крајева, што значајно деградира наше фолклорно и културно наслеђе, утиче на то да оно постепено губи на значају и пада у заборав, те на тај начин оставља трајне посљедице на наш идентитет, културу и историју.

РЕЦЕНЗИЈЕ

Светлана Бајић и Марица Филиповић
Музејске савјетнице Земаљског музеја БиХ

Горан Ковачевић, дипл. инг. информационих технологија из Источне Илиће, понудио је на рецензију своју другу књигу под насловом „Живот и традиција Срба на Влашићу“. Књига је темељена на резултатима теренских истраживања, која је аутор започео 2014. године на подручју Влашића у селима Гостиљ, Мудрике, Шишава, Витовље, преко Доњих Корићана, Влатковића, Кобиље, па све до области Имљана, Петровог поља и Крушева брда. Истраживања су вршена код српског становништва, што је и био циљ самог аутора.

Књига је подијељена на неколико тематских цјелина. Осим увода, аутор је дао историјско-географски преглед наведених насеља, пружио информације о поријеклу становништва, а затим је кроз неколико тематских цјелина представио сеоску архитектуру и културу живљења, традиционалну производњу влашићког сира, те народне, породичне и вјерске обичаје. Детаљно су описани обичаји годишњег циклуса: Божићни, Васкршњи и Славски обичаји, Маслене молитве, Источни петак и Вучји свеци. Посебан нагласак је стављен на обичаје животног циклуса: породичне обичаје, свадбене обичаје, рађање и одгој дјеце, те погребне обичаје. Посебну пажњу у књизи аутор је посветио народним предањима, легендама и суретима с људима, што овој монографији даје додатну вриједност.

С обзиром да је Ковачевић дуго година у сфери фолклора, најприје играч, а сада и водитељ КУД-а, посебну пажњу је посветио играма и пјесмама влашићког краја, уз детаљан опис и анализу. У дијелу књиге који се односи на традиционалну музику, аутор доноси лабанотацијске и нотне записе, а упознаје нас и са традиционалним инструментима као што су свирале и шаргије. Аутор биљежи и пјевање бећарца, сватовца те народне игре, које у овом крају до сада нису забиљежене.

Како је уз игре, музичку пратњу и пјесме неизоставна ношња са накитом, и овој теми је посвећена посебна пажња. У одређеним селима сачувани су елементи динарске и средњобосанске ношње које су резултат транзиције из старог у нови тип ношње и у овим дијеловима Босне и Херцеговине. Аутор је детаљно описао мушку, женску и дјечију ношњу влашићког краја, као и накит који се уз њу носи. Такође, аутор је истражио сировине и врсте тканина од којих се ова ношња израђује.

Захвљујући темељитим истраживањима и повјерењу казивача које је стекао својим искреним приступом истраживању традиције, Ковачевић је успио да на терену пронађе неке дијелове ношње (као нпр. дебела кошуља), за које је врсни етнолог Зорислава Чулић само нагласила да су сачувани у усменој традицији, али није успјела да их набави за збирку Одјељења за етнологију Земаљског музеја БиХ. Износећи своја истраживања у виду монографије влашићког краја, аутор је

дао значајан допринос очувању материјалног и нематеријалног наслеђа Срба на Влашићу. На тај начин је допунио до сада објављену етнолошку и фолклорну грађу, коју је обимно користио у циљу прављења паралела са претходним и садашњим резултатима истраживања.

Књига је богато илустрована фотографијама из релевантних културно-научних институција као што су Музеј Републике Српске, Завичаји музеј Травник, затим приватних збирки и архива аутора. Монографија Горана Ковачевића је значајна јер су у њој објављени бројни нови подаци и резултати истраживања који до сада нису били познати. Њиховим објављивањем су створени услови да се изврши паралела са ранијим истраживањем, а Ковачевићеви резултати ће послужити као изворна грађа за даљу научну обраду. Фолклорна грађа (игре, пјесме, нотни записи) су од непроцјењивог значаја за фолклорна друштва која се баве презентацијом српског фолклора на овим просторима.

Задовољство нам је препоручити ову књигу, с увјерењем да ће бити корисна фолклорним друштвима, фолклористима и етнологима, те свим љубитељима традиционалног наслеђа.

Сарајево, фебруар 2018.

Након првијенца „Фолклорно наслеђе Срба из Брадине“, књига „Живот и традиција Срба на Влашићу“ наставак је истраживачког фолкористичког рада Горана Ковачевића и резултат сакупљачког рада и петогодишњег теренског истраживања влашићких села.

Приказ је то народнога живота већином расељених села у којима живи српска национална заједница те ће допринијети даљем расвјетљавању етнографских карактеристика и проучавању традицијске културне баштине Срба у Босни и Херцеговини. Аутор већ у уводу наглашава присан пријатељски однос с казивачима, њихов карактер, топлину, присност, отвореност, сусретљивост и горштакко гостопримство Влашићана, отворено признајући да је и он, након вишегодишњег крстарења постао дијелом тога простора и корпуса. Тај топао, помало субјективан, однос према крају и људима, те њиховој традицијској културној баштини провлачи се страницама књиге. Истовремено, то не ремети објективност и егзактност у изношењу чињеница, етнографских и фолклористичких података те извођењу закључака. Без обзира на особни однос према темама, сегменти народног живота и традицијске културе представљени су објективно, детаљно и на документаран начин.

Ковачевићу, фолклористи и умјетничком водитељу аматерског фолклорног ансамбла, главни потицаји за истраживање Влашића била је чињеница да фолклорна грађа наведеног подручја није довољно заступљена на фолклорној сцени и програмима босанскохерцеговачких фолклорних ансамбала.

Истраживање је прије свега подузето с циљем да се фолклорне традиције отму забору, развије свијест о очувању и промицању властите културне баштине те унаприједи и прошири репертоар фолклорних ансамбала. Аутор сасвим исправно уочава да ансамбли често радије изводе фолклорни репертоар других држава неправедно запостављајући властиту баштину, усљед чега она одлази у заборав. Схватајући да се традиционалне вриједности губе и мијењају, из дана у дан одлазе у заборав, аутор је свјестан чињенице колико је значајно истраживање, биљежење грађе, објављивање фолклористичких радова и представљање властитог културног наслеђа.

Књига је конципирана као комплексни приказ поднебља, географских одредница, повјесних прилика, подријетла становништва, миграција и насељавања, пучке архитектуре, кулинарства, народних обичаја, пучких књижевних облика, традицијског одијевања, фолклорних традиција и баштине, те осталих чимбеника који су утјецали на обликовање традицијске културе.

Након ријечи аутора - поглавља у којем описује своје унутарње пориве за писање књиге, и предговора, који је својеврстан увод у тему, у књизи се истиче неколико великих цјелина: обичаји, народна ношња те гласбено-плесна грађа.

Приликом представљања појединих сегмената традицијске културне баштине, примјерице народне ношње, аутор полази од радова претходника -

Милана Карановића, Мирослава Драшкића и Зориславе Марковић Чулић. Пишући о глазби и обичајима реферира се на радове Цвјетка Рихтмана и Радмиле Кајмаковић. Прије свега, аутор шири границе простора који проучава. Проблематизира појмове травничка и имљанска народна ношња и њихов однос наводећи нека нова сазнања до којих је дошао на основи рецентних истраживања. Регистрира процес интерферирања елемената традицијског руха, те ширења травничке ношње, која је средњобосанског типа, и нестајања имљанске ношње, која је динарског типа и преживљава у прометно изолираним и најнеприступачнијим подручјима. Уочава и занимљиву појаву утјецаја ношњи сусједних регија - озренске и теслићке ношње те утјецај грађанског одијевања на народно рухо. Опис народне ношње један је од најкомплекснијих и најсадржајнијих дијелова књиге. Описе детаљно поткрепљује документарним фотографијама народних ношњи и фотографијама одјевних предмета.

Оно што повезује цијело подручје у једну етнографску цјелину су слични или идентични обичаји и глазбено-плесни фолклор. Аутор је томе посветио велик дио простора књиге. Петнаест народних плесова забиљежио је лабанотацијском и наративном методом. Уз то су приложени нотни записи глазбене пратње и напјева. Записи о традицијској глазби и плесовима, бит ће корисни фолклористима и водитељима фолклорних ансамбала те потицај млађим нараштајима да у томе нађу инспирацију за нове фолклорне и глазбене изричаје.

Рад свједочи о саставном теренском раду, вишегодишњем етнографском прикупљању података, као и фолклористичкој дјелатности - биљежењу глазбе и напјева, записивању плесних образаца и фолклорних традиција. Аутор се реферирао и на другу доступну етнологску литературу, чији је попис на крају књиге респектабилан. Теме су поткријепљене обилним фотографским материјалом - старим обитељским фотографијама, које имају посебну драж, те рецентним колор фотографијама детаља прикупљених ношњи.

Стил писања је читак и једноставан, приступачан стручној јавности и сваком другом читатељу. Не можемо се отети дојму да га пише ентузијаст и заљубљеник у традицијску културну баштину. Књига је значајан допринос расвјетљавању влашићких етнографских посебности, те прилог проучавању традицијске културне баштине Срба на том подручју.

Загреб, март 2018.

Након првијенца „Фолклорно наслеђе Срба из Брадине“, књига „Живот и традиција Срба на Влашићу“ наставак је истраживачког фолкористичког рада Горана Ковачевића и резултат сакупљачког рада и петогодишњег теренског истраживања влашићких села.

Приказ јето народнога живота већином расељених села у којима живи српска национална заједница те ће допринијети даљем расвјетљавању етнографских карактеристика и проучавању традицијске културне баштине Срба у Босни и Херцеговини. Аутор већ у уводу наглашава присан пријатељски однос с казивачима, њихов карактер, топлину, присност, отвореност, сусретљивост и горштакчко гостопримство Влашићана, отворено признајући да је и он, након вишегодишњег крстарења постао дијелом тога простора и корпуса. Тај топао, помало субјективан, однос према крају и људима, те њиховој традицијској културној баштини провлачи се страницама књиге. Истовремено, то не ремети објективност и егзактност у изношењу чињеница, етнографских и фолклористичких података те извођењу закључака. Без обзира на особни однос према темама, сегменти народног живота и традицијске културе представљени су објективно, детаљно и на документаран начин.

Ковачевићу, фолклористи и умјетничком водитељу аматерског фолклорног ансамбла, главни потицаји за истраживање Влашића била је чињеница да фолклорна грађа наведеног подручја није довољно заступљена на фолклорној сцени и програмима босанскохерцеговачких фолклорних ансамбала.

Истраживање је прије свега подузето с циљем да се фолклорне традиције отму забораву, развије свијест о очувању и промицању властите културне баштине те унаприједи и прошири репертоар фолклорних ансамбала. Аутор сасвим исправно уочава да ансамбли често радије изводе фолклорни репертоар других држава неправедно запостављајући властиту баштину, усљед чега она одлази у заборав. Схватајући да се традиционалне вриједности губе и мијењају, из дана у дан одлазе у заборав, аутор је свјестан чињенице колико је значајно истраживање, биљежење грађе, објављивање фолклористичких радова и представљање властитог културног наслеђа.

Књига је конципирана као комплексни приказ поднебља, географских одредница, повијесних прилика, подријетла становништва, миграција и насељавања, пучке архитектуре, кулинарства, народних обичаја, пучких књижевних облика, традицијског одијевања, фолклорних традиција и баштине, те осталих чимбеника који су утјецали на обликовање традицијске културе.

Након ријечи аутора - поглавља у којем описује своје унутарње пориве за писање књиге, и предговора, који је својеврстан увод у тему, у књизи се истиче неколико великих цјелина: обичаји, народна ношња те глазбено-плесна грађа.

Приликом представљања појединих сегмената традицијске културне баштине, примјерице народне ношње, аутор полази од радова претходника -

Милана Карановића, Мирослава Драшкића и Зориславе Марковић Чулић. Пишући о глазби и обичајима реферира се на радове Цвјетка Рихтмана и Радмиле Кајмаковић. Прије свега, аутор шири границе простора који проучава. Проблематизира појмове травничка и имљанска народна ношња и њихов однос наводећи нека нова сазнања до којих је дошао на основи рецентних истраживања. Регистрира процес интерферирања елемената традицијског руха, те ширења травничке ношње, која је средњобосанског типа, и нестајања имљанске ношње, која је динарског типа и преживљава у прометно изолираним и најнеприступачнијим подручјима. Уочава и занимљиву појаву утјецаја ношњи сусједних регија - озренске и теслићке ношње те утјецај грађанског одијевања на народно рухо. Опис народне ношње један је од најкомплекснијих и најсадржајнијих дијелова књиге. Описе детаљно поткрепљује документарним фотографијама народних ношњи и фотографијама одјевних предмета.

Оно што повезује цијело подручје у једну етнографску цјелину су слични или идентични обичаји и глазбено-плесни фолклор. Аутор је томе посветио велик дио простора књиге. Петнаест народних плесова забиљежио је лабанотацијском и наративном методом. Уз то су приложени нотни записи глазбене пратње и напјева. Записи о традицијској глазби и плесовима, бит ће корисни фолклористима и водитељима фолклорних ансамбала те потицај млађим нараштајима да у томе нађу инспирацију за нове фолклорне и глазбене изричаје.

Рад свједочи о суставном теренском раду, вишегодишњем етнографском прикупљању података, као и фолклористичкој дјелатности - биљежењу глазбе и напјева, записивању плесних образаца и фолклорних традиција. Аутор се реферирао и на другу доступну етнолошку литературу, чији је попис на крају књиге респектабилан. Теме су поткријељене обилним фотографским материјалом - старим обитељским фотографијама, које имају посебну драж, те рецентним колор фотографијама детаља прикупљених ношњи.

Стил писања је читак и једноставан, приступачан стручној јавности и сваком другом читатељу. Не можемо се отети дојму да га пише ентузијаст и заљубљеник у традицијску културну баштину. Књига је значајан допринос расвјетљавању влашићких етнографских посебности, те прилог проучавању традицијске културне баштине Срба на том подручју.

Загреб, март 2018.

Гордана Рогановић
Етномузиколог и етнокорееолог

У тексту који се налази пред читаоцима, аутор се ограничио на податке који би превасходно били занимљиви за сценску примену. Назначава се да му је циљ био „да се након вишегодишњег истраживања прошире претходна сазнања“ о традиционалном моделу живота и живљења Срба у влашићком крају, и да се путем садржаја ове књиге приближи поштоваоцима аматерског фолклорног стваралаштва. У овом озбиљном подухвату, након вишегодишњег рада на бележењу и самосталног истраживања, аутор је желео да подели сва стечена искуства и сазнања са терена и остави писани траг о богатом културном наслеђу његових становника. Стога су у овој књизи представљени садржаји и грађа које заправо тематски гравитирају пољима различитих научних дисциплина. Приликом анализе, ја ћу се ограничити на садржаје кој⁴³се превасходно налазе у домену мојих сазнања: етномузикологије и етноксрееологије. У жељи да традиционалне народне игре влашићког краја представи широј јавности, аутор је био принуђен да употреби „писмо“. У књизи видимо да је аутор употребио два различита начина бележења покрета: систем бележења Љубице и Данице Јанковић и систем кинетографије Рудолфа Лабана (лабанотације).

Метод бележења који су осмислиле и користиле Љубица и Даница Јанковић, у времену када је представљен пре више од осамдесет година, био је пре свега пресудан за успостављање и потоњи развој етнокорееологије, нарочито на простору Србије. У најкраћем осврту, потребно је указати да су Љубица и Даница Јанковић за „описиБање народног орског предања“ употребљавале специфичан систем који садржи описан образац игре, а потом и анализу структуре игре. У анализи уочавамо специфичне графичке знаке на основу који је било могуће „прочитати“ врсту и број корака, правац кретања и облик игре (в. Јанковић 1934:8- 13; 1937:7-10). У првој, од укупно осам објављених књига из њихове едиције *Народне игре*⁴³ оне говоре о томе да су морале "саме стварати терминологију и помоћне знаке који би одговарали захтевима и духу наше народне традиције" (Јанковић 1934: 6). На основу тога, евидентно је да је, захваљујући систему који су почеле званично примењивати од 1934. године када је прва књига и објављена, употребљавајући га до последње објављене књиге 1964. године - започиње нова етапа у развоју дисциплине, касније назване етнокорееологија. Дакле, кроз АНАЛИЗУ се сагледава број плесно-играчких тактова, а самим тим и образац игре у целости у својој основној варијанти⁴⁴ разложени кораци у ритмичкој структури,

⁴³ Едиција под називом Народне игре 1-У1Н објављене су у периоду од 1934-1964. године, док се необјављена девета књига налазила у архиви Народне библиотеке Србије. Након отварања легата Љубице и Данице Јанковић 2014. године, Народна библиотека Србије приредила је рукопис за штампу 2017. године.

⁴⁴ У првој књизи оне су истакле да се ради једнообразности мора усвојити један начин играња, то јест једна варијанта - опредељујући се за основне покрете, искључиле су индивидуална тумачења и извођења "мераклијска" расположења појединаца изражена у

и правац кретања појединачно по тактовима у току извођења. ОБРАЗАЦ садржи податак о врсти такта у којој се изводи народна игра, дескрипцију корака и смера/правца кретања игре описно, односно покрете и кораке у најосновнијим како оне кажу "најкрупнијим потезима" (Јанковић 1943: 10). Описани објашњени кораци/врсте корака подржани су осмишљеним ЗНАЦИМ. заступљеним у оквиру ОБРАСЦА, а помоћу којих се објашњавају хоризонтални покрети у простору (десно-лево-напред-назад-косо-у лево-у десно и сл). Поре тога, у оквиру записа налазе се и НАПОМЕНЕ уз описе игара, где се скреће пажњу на начин извођења игре, начин повезивања играча, држање или понашање коловође, положају тела и ногу, о покретима руку, држању марама, на техници извођења. Једном речју, указује се на финесе и одлике које су специфичне сам за конкретну или појединачну игру, уколико она садржи такве елементе. четвртој књизи *Народних игара* (Јанковић 1939) у једној реченици оне кан следеће: "Као и у ранијим збиркама, где у НАПОМЕНИ испод обрасца ни назначен облик игре, значи да је ОТВОРЕНО КОЛО" (Јанковић 1939:10). На основу тога се дефинише и формација/облик у којој се одређена народна игра изводи! Након овако значајног приступа и анализи традиционалних игара/плесов малађи истраживачи традиционалних народних игара су делимично или потпуно прихватили технику сестара Јанковић. Међу њима је била и Јелена Допуђа, чи систем бележења је аутор ове књиге прихватио и применио у делу где се опис представља образац игре (видети испод назива игре: *подаци и опис*).

О значају оваквог начина записивања говоре пре свега примери из савремене праксе, имајући у виду да објављена грађа сестара Јанковић или Јелене Допу? данас „служи“ ауторима у фолклорној и сценској уметности приликом реконструкције одређених образаца у сврху адаптације и уметничке транспозиције у кореографисаном фолклору. У односу на употребу система кинетографије, као сложеније технике бележења покрета у цит графичког/нотног представљања покрета тела, утисак је да се на нашем просто у сфери фолклорног аматеризма више употребљава начин сестара Јанкови. Може се закључити да је стога аутор и прибегао употреби поменутих техни бележења, а све у циљу „лакше“ или потенцијално експанзивније продукције периода који ће уследити. Свакако, у том смислу понуђена грађа може би приступачна и интересантна научном (етнокореолошком) али и много широм кругу заинтересованих читалаца.

Од почетка XX века као музичка пратња игара у колу доминирале „свиране“. Закључујемо да се назив свирале заправо односи на различите аерофоне инструменте **фрулу, двојнице и диле**. Аутор указује и да почетком века у праксу све више улази и **шаргија** која данас заправо доминира као пратња игара. О томе сведоче и транскрипције мелодија за игру.

Према анализи репертоара игара влашичког краја уочавамо да се данашњих дана у сећању очувао податак о „старијем“ начину извођења, а к

игри јер су „она највише узрок недоследностима и велика су сметња за бележење бип покрета“ (Јанковић 1934: 6).

се између осталог, најдуже и задржао на простору БиХ. У питању је извођење без музичке пратње, насловљено као **коло уз цванцике** услед специфичног звецкања накита „цванцика“. **Пјевачко коло**, као женску игру „у пару“ такође можемо сврстати у старију групу традиционалних влашићких игара, иако га данас сагледавамо кроз новији „начин“ извођења: уз музичку пратњу и свирку на шаргији. Уколико сагледамо игру кроз називе **троножац (чачак)**, **леталица** и **високи моравац** не бисмо могли са сигурношћу говорити о којим обрасцима је реч. Мађутим, на основу записа игара уочавамо да је реч о карактеристичном типу игре симетричне структуре од осам тактова, а која се у досадашњој стручној литератури, прихваћеној из „народске“ терминологије као и кроз (не)формалне или колоквијалне одреднице најчешће препознаје кроз појмове **коло**, **колоутри** или **коло у шест корака**. Свакако, разноврсност се огледа у варирању основне шеме унутар стабилне структуре обрасца игре, па тако видимо да се и у овом крају кораци украшавају кроз елементе „варалице“, „по^коке“ „трептаје“, потом и ритмичко уситњавање корака или другачију простор-ну активност (десно-лево, напред-назад). Управо на тај начин можемо сагледати обогаћање елемената корака избацивањем слободне ноге (гесте ноге) у игри **корићанка** или просторним варирањем у играма **из кола у коло** и **троколо**.

Занимљивост представља разноврсна форма образаца забележених игара. Према грађи видимо да су поред једноделних, једноставнијих структура заступљене и нешто развијеније форме садржане од неколико музичко-играчких одељака у играма **рузмарин**, **заврзлама**, **језерачко коло**, кола **четворак** и **вртигуз**. Аутор закључује након сиснтетисања грађе и сведочења казивача да су игре **ђутуре**, **рузмарин** и **заврзлама** биле најраспрострањеније на овом простору јер су се, како се наводи, најчешће играле у периоду након Другог светског рата. Оваквој тези у прилог иде податак да су поменуте игре познате у потпуности на целокупној територији обрађене етнографске области.

Чињеница је да не постоји континуитет у бележењу етнографске грађе на много ширем подручју, не само када је у питању обрађена и представљена грађа влашићког краја. Горан Ковачевић се превасходно из жеље да лично сазна нешто више о специфичностима традиционалног модела живота заправо упустио у својеврсну истраживачку авантуру. То је поступак који морамо поздравити из аспекта деловања и доприноса појединца широј заједници. Потребно је подржати његову тежњу да забележена сазнања несебично подели са широм читалачком публиком. Имајући у виду да се ауторово професионално опредељење не налази у области друштвено-хуманистичких наука већ у области информационих технологија и техничких наука, потребно је стати иза чињенице да је већину приватних и пословних обавеза померао у други план како би кроз сопствени пример приказао сопствени однос ка традиционалном наслеђу. Потребно је поздравити и тежњу да кроз овако озбиљан и одговоран задатак подстакне и друге симпатизере из поља аматерске фолклорне уметности да учине сличне кораке по том питању. Свакако, постоје одређени недостаци попут недостатка теоријског приступа у анализи представљене грађе који могу бити предмет критике. Међутим, сигурна сам да критика може само допринети развоју

ауторовог знања и вештина, односно усавршавања технике теренског истраживања и бележења грађе о некадашњем начину живљења у традиционалном моделу. Свакако, примарна ауторова тежња да материјал буде доступан ширем аматерском музичко-фолклорном колективу на крају је и остварена. У том смислу, ова књига ће превасходно пружити допринос у сагледавању етнографије влашићког краја. Извесно је ће представљати и полазиште будућих компаративних истраживачких пројеката других истраживача, али и ка реализовању ауторове намере да допринесе у сфери уметничке транспозиције и сценске поставке традиционалних народних игара.

Нови Сад, март 2018.

Иван Терзић, етнолог

Као етнолог и аутор монографије „Народне ношње Срба“ у контакт са Гораном Ковачевићем ступио сам пратећи првенствено његов рад на сакупљању и презентовању народне ношње свога завичаја. Колекција коју је приказивао на фестивалу „Бисерна грана“, у Футогу, оставила је снажан утисак на мене. Кроз само неколико минута презентовања своје колекције могао се видети један исправан однос, али и ентузијазам овог младог човека да промовише, сачува и отргне од заборава лепоту ношње свога краја. Након публикације „Фолклорно нас љеђе Срба из Брадине“ на редје дошао и „његов Влашић“. Аутор је у раду „Живот и традиција Срба на Влашићу“ на веома јасан и концизан начин успео да читаоцу приближи ову област и омогући му стицање јасне слике о свим битнијим етнографским одликама поменутог краја. Текст неоптерећен научном апаратуром о билује подацима прикупљеним теренским истраживањем, а истовремено је и у потпуњен чињеницама из значајних научних радова етнолога и фолклориста старије генерације. Говорећи о историјско географским одликама Влашића, затим пореклу становништва, преко одлика градње и културе живљења, затим о обичајној пракси становништва Влашића, аутор је успео да читаоца уведе у део, који је аутору можда и најзанимљивији и који је детаљно описан, а то је музика, игра и народна ношња овог краја. Као етнолог, и неко ко се већ дужи низ година бави истраживањем и проучавањем народне ношње Срба сматрам да је аутор веома успешно одговорио на себи постављени задатак и тиме дао значајан допринос презентовању, очувању и неговању традиције Влашића.

Јер као што сам аутор рече: „Вријеме је да одбацимо летаргију и изађемо из сјене других, цијенећи себе и свој идентитет како би са поносом представљали своје културно наслеђе, а не да то други раде умјесто нас самих“... и управо тако, време је да се мало тргнемо и запитамо зашто, док други народи стварају и измишљају своју историју и традицију, ми нашу заборављамо и запостављамо, када се итекако имамо чиме похвалити и представити другима па и себи самима.

Београд, децембар 2017.

Мишљење о књизи
„ЖИВОТ И ТРАДИЦИЈА СРБА НА ВЛАШИЋУ“

Аутора ове књиге, упознала сам најпре као полазника семинара за руководиоце фолклорних група у Врднику, а потом и као предавача на овом семинару. Својом одговорношћу, непосредношћу и отвореношћу, Горан је оставио веома добар утисак на мене, а позивом да о књизи „Живот и традиција Срба на Влашићу“ дам своје мишљење, учинио ми је поштовање и част, на чему се захваљујем.

Пред нама је друга књига младог аутора Горана Ковачевића. Прва књига „Фолклорно наслеђе Срба у Брадини“, успешно је представљена стручној јавности, иако лично мислим још увек не сасвим довољно. Очекујем да ће књига која је пред нама, такође бити успешно представљена широкој стручној јавности и добити значајно медијско представљање, јер, уверена сам да то и заслужује.

Аутор се потрудио да нам на приступачан начин, јасним и лако пријемчивим начином писања, представи српску народну традицију на Влашићу, у чему је рекла бих, сасвим успео.

Књига обухвата више поглавља: најпре је дат историјско-географски преглед са значајним подацима, потом нас аутор упознаје са пореклом становништва, одликама културе живљења и градње, након чега следи занимљива прича о традиционалном влашићком сиру.

Део књиге посвећен је годишњим обичајима на Влашићу, о Божићу и Васкрсу, Вучијим свецима, масленим молитвама, источном петку и обичајима уз крсну славу, а део књиге је посвећен обичајима животног циклуса везаним за свадбу, рођење, одгој деце и за погребне обичаје.

Сабирајући приче које је прикупио приликом теренских посета и разговора са људима на Влашићу, аутор је део књиге посветио народним предањима и легендама. У намери да читаоцима приближи влашићки крај и људе из овог краја, овај сегмент употпуњује и обогаћује цртицама из књиге етнолога Љиљане Бељкашић Хаџидедић „Сусрети са људима, из етнографско-теренског дневника“, у којем је она описала доживљаје са својих теренских истраживања, јер и сам аутор дели слична искуства.

Посебан део књиге посвећен је народној ношњи на Влашићу. Рекла бих, да је народна ношња тема којом аутор можда највише воли да се бави. Поглавље је богато информацијама, детаљним описима о ношњи и накиту и изузетно богато је илустрировано предивним фотографијама из архивских извора, фотографијама музејских примерака ношње и фотографијама ношње и накита који су пронађени на терену.

Прилого народној ношњи и накиту је право богатство и од изузетног значаја за будућа поколења.

У поглављу о народним песмама и играма на Влашићу, аутор је пажљивом селекцијом, одабрао 15 игара које су темељно описане, забележене и анализиране описно и уз запис лабанотације. Тако се о свакој приказаној игри стичи потпуна информација и увид у прилике у којима је играна, начин и стил играња и опис корака. Овај сегмент је за све оне који се баве игром у културно уметничким друштвима, фолклорним групама и удружењима од непроцењивог значаја. Овако забележене игре трајно остају као основ за сва будућа изучавања, упоређивања и анализе, јер игра је жива и неминовно трпи промене.

Завршни део књиге је посвећена казивачима и самом аутору.

Горан Ковачевић, иако млад по годинама живота, у свом раду показао је изузетну сериозност у схватању традиције свога народа и одлично је препознао потребу да се све оно што је још у нашем народу остало од игре, песме, обичаја, ношње, предања и др. забележи и сачува за будућа поколења.

Поред језика и религије, традиција и обичаји у⁴ животу једног народа, вероватно најпресудније утичу на стварање и очување етничког идентитета те заједнице, а колико је чување обичаја значајно за сваку заједницу најбоље говори изрека "боље земљу продати, него обичај изгубити".

И још бих додала следеће :

Приликом поласка на промоцију моје друге књиге „Мој Срем“ , фебруара 2010.године, док сам потписивала књиге које сам намеравала да поклоним, моја деца су ми рекла: „Мама, знаш ли ти колико је велико ово што си урадила?!“, а мој супруг: „Ово је капитално дело, а време ће то и показати“....

Наравно да су ме помало затекли овим речима, јер, иако су увек били моја највећа подршка ипак су о мом стваралаштву промишљали и дали веома значајан суд, ободрили ме додатно и потврдили да то што чиним има вредности.

Ето и ја мислим и уверена сам, да ово што је Горан Ковачевић написао, итекако има вредности и да ће време заправо показати колико је значајно што је прикупио, прибележио и припремио значајне податке из прошлости о играма, народу, обичајима и ношњи на Влашићу.

С поштовањем и уз велико задовољство, потписујем ово мишљење уз срдачне жеље да Горан настави са својим радом и да нас поново обрадује неком новом књигом.

Дајана Костић,

Играч, фолклорни педагог, аутор кореографија,
скупљан народних обичаја, песама и игара и
аутор више публикација и књига

КАЗИВАЧИ

Варошлук

- Кезија, Жељко, рођ. 1960. (шаргија)
- Кезија, Неда, рођ. 1954.
- Марковић, Славица, рођ. 1955.
- Пачавра, Новка, рођ. 1956.

Витовље

- Марић, Јованка, рођ. 1952.

Голеш

- Марић, Анђа, рођ. 1962.

Шишава

- В/јиновић, Милорад, рођ. 1947.
- Вујиновић, Недо, рођ. 1957. (шаргија)
- Јокановић, Даринка, рођ. 1954.
- Јокановић, Јован, рођ. 1950. (двојнице)
- Јокановић, Лука, рођ. 1954.
- Малетић, Божица, рођ. 1957.
- Малетић, Миленко, рођ. 1957. (шаргија)
- Марић, Глишо, рођ. 1948.
- Марић, Госпава, рођ. 1945.
- Радовановић, Богдо, рођ. 1952.
- Радовановић, Даница, рођ. 1956.
- Радовановић, Илија, рођ. 1957.
- Радовановић, Крсто, рођ. 1938.
- Радовановић, Љубица, рођ. 1946.
- Радовановић, Милан, рођ. 1950. (шаргија)
- Радовановић, Стана, рођ. 1960.
- Рац, Милица, рођ. 1955.

Доњи Корићани

- Јокановић, Госпава, рођ. 1953.
- Јокановић, Ђурађ, рођ. 1948.
- Јокановић, Јован, рођ. 1940. (шаргија)
- Јокановић, Милица, рођ. 1954.
- Кекеровић, Бранко, рођ. 1947. (шаргија)
- Кекеровић, Мира, рођ. 1953.
- Милановић, Љубица, рођ. 1957.
- Ниловановић, Петар, рођ. 1951.
- Славнић, Јован, рођ. 1964. (шаргија)

Кобиља

- Милојевић, Зорка, рођ. 1958.

Крушево Брдо

- Панић, Пане, рођ. 1981. (шаргија)

Влатковићи

- Тривуновић, Боја, рођ. 1933.

Имљани

- Блажевић, Петра, рођ. 1952.
- Грубач, Сретко, рођ 1950 - Грубачи
- Келеман, Новица, рођ. 1973 - Келемани
- Келеман, Станимир, рођ. 1968-Лазићи
- Лазић, Маринко, рођ. 1977 - Лазићи
- Малетић, Цвијета, рођ. 1943.
- Миљић, Љепосава, рођ 1954 - Миљићи
- Миљић, Петра, рођ 1950 - Миљићи
- Миљић, Симеуна, рођ 1954 - Миљићи
- Пеквић, Даринка, рођ. 1946
- Пеквић, Јевдокија, рођ. 1942
- Пеквић Станко, рођ. 1947
- Понорац, Петра, рођ. 1959 - Понорци
- Савић, Бојан, рођ. 1934 - Савићи (шаргија)
- Савић, Жарко, рођ. 1956 - Савићи
- Савић, Јела, рођ. 1963 - Савићи
- Савић, Симо, рођ. 1967 - Савићи (шаргија)
- Симановић, Петар, рођ. 1947 - Симановићи
- Сукур, Горан, рођ. 1970 - Видовиште (свештеник)

ЛИТЕРАТУРА

1. Астрида Бугарски, „Босанске брвнаре, дрво - чувар најстаријих градитељских вјештина становника Босне", Земаљски музеј Босне и Херцеговине, Сарајево 2009;
2. Бранислава Владић Крстић, „Сеоски накит у Босни и Херцеговини у XIX и првој половини XX века", Књига II, Етнографски музеј у Београду, Београд 1995;
3. „Гласник земаљског музеја у Сарајеву", Етнологија, Нова серија, свеска XVII, Сарајево 1962;
4. Данијела Василић и Владимир Ђукановић, „Накит од тепелука до ђердана", збирка накита Етнолошког одељења Музеја Републике Српске у Бањалуци с краја XIX и прве половине XX века, Нови Сад 2007;
5. Данијела Ђукановић, „Кићење, симбол и спона између руралног и урбаног костима", ЈУ Музеј Републике Српске 2015;
6. Зорислава Чулић, „Народна ношња у Имљанима", Посебни отисак гласника Земаљског музеја у Сарајеву - етнологија, 1962;
7. Зорислава Чулић, „Народна ношња у околини Травника", Посебни отисак гласника Земаљског музеја у Сарајеву - етнологија, 1962.
8. Зорислава Чулић, „Народне ношње у Босни и Херцеговини", Земаљски музеј у Сарајеву, Сарајево 1963;
9. Јасна Бјеладиновић, „Народне ношње Срба у XIX и XX веку", Етнографски музеј Београд, 2011;
10. Крешимир Папић, „Травник град и регија", Завичајни музеј Травник, Травник 1975;
- И.Љиљана Бељкашић-Хаџидедић, „Сусрети са људима: из етнографског теренског дневника", Земаљски музеј, Сарајево 2007;
12. Милан Карановић, „Заоставштина најчувеније везиље", новине Политика, број 10524, Београд 1937;
13. Милан Карановић, „Имљанска народна ношња, вез и бојење", Зборник етнографског музеја у Београду 1901-1951, Београд 1953;
14. Милан Карановић, „Неколике велике породичне задруге у Босни и Херцеговини", Гласник Земаљског музеја у Сарајеву, Сарајево 1929;
15. Милан Карановић, „Старинска вежња у Имљанима", новине Политика, број 10517, Београд 1937;
16. Милица Обрадовић, „Друштвене игре и забаве Имљана", Посебни отисак гласника Земаљског музеја у Сарајеву - етнологија, 1962;

17. Мирјана Менковић, „Зубун“, колекција Етнографског музеја у Београду из XIX и прве половине XX века, Етнографски музеј, Београд 2009;
18. Мирослав В. Драшкић, „Ношње северозападне Босне“, Музеј босанске крајине, Бања Лука 1962;
19. Радмила Кајмаковић, „Народни обичаји у Имљанима“, Посебни отисак гласника Земаљског музеја у Сарајеву - етнологија, 1962;
20. Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић, „Словенска митологија: енциклопедијски речник“, ЗерГег ћоок \л/огИ, Београд 2001.
21. Светозар Свето Качар, „Народна ношња Срба крајишника досељеника у Војводину 1920, 1946. и 1995. године“, Удружење чувара традиције „Виторог“ Челарево, Челарево, 2013;
22. Стјепан Филиповић, „Планина Влашић и мљекарство на њој“, Посебни отисак из Гласника министарства пољопривреде и вода бр. 18 и 19, Београд 1927;
23. Цвјетко Рихтман, „Традиционална музика Имљана“, Посебни отисак гласника Земаљског музеја у Сарајеву - етнологија, 1962;

О АУТОРУ

Горан Ковачевић рођен је 22.6.1984. године у Сарајеву. По струци је дипломирани инжењер информатичких технологија. Фолклористиком се бави рекреативно, из хобија.

Од 2010. године ангажован је као умјетнички руководиоца СКУД-а „Бошко Вујадин“ из Источне Илиће. У периоду од 2011-2014. године, био је члан Извршног одбора Савеза аматерских културно-умјетничких друштава Републике Српске, а 2016. године изабран је за члана стручне Комисије за едукацију при истом Савезу. Био је предавач на неколико престижних фолклорних семинара на којима су представљане народне игре и ношња Сарајевског поља и Брадине.

Године 2016. објавио је књигу „Фолклорно наслеђе Срба из Брадине“ као резултат свог првог истраживања.

Бави се прикупљањем фолклорне литературе и оригиналних народних ношњи Срба из Босне и Херцеговине.

За ношње из своје колекције награђен је 2016. године првим и другим мјестом за најбољу мушку и женску ношњу (ношња Срба из Сарајевског Поља) на IX фестивалу ношње, накита и оглавља „Бисерна Грана Футог“, као највећем и најпознатијем такмичењу овог типа у региону, а 2017. године, на ис другим мјестом за женску ношњу (српске традиције и културног наслеђа Босне и Херцеговине).

Реализацију пројекта помогли:

Република Српска
Министарство просвјете и културе

МИНИСТАРСТВО СПОЉНИХ ПОСЛОВА СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА САРАДЊУ С ДИЈАСПОРОМ И
СРБИМА У РЕГИОНУ

МУЗЕЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Posudionica i radionica
narodnih nošnji
Zagreb

Digitalized by:

ibis

ISBN 978-99976-683-1-8

9 789997 668318

ibis